

TÜRKİYE'DE İNANÇ TURİZMİ VE GELİŞTİRİLMESİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

**2020
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ**

Mehmet EREN

Doç. Dr. Nurettin AYZAZ

**TÜRKİYE'DE İNANÇ TURİZMİ VE GELİŞTİRİLMESİ ÜZERİNE NİTEL
BİR ARAŞTIRMA**

Mehmet EREN

Doç. Dr. Nurettin AYZAZ

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Şubat 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ KURULU ONAY SAYFASI	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR LİSTESİ.....	10
GİRİŞ	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	15
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	16
ARAŞTIRMA SORULARI / PROBLEM	17
EVREN VE ÖRNEKLEM	18
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	19

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE SEYAHAT, İNANÇ TURİZMİ, DÜNYA VE TÜRKİYE'DEKİ MEVCUT DURUMU

1.1. Din ve Seyahat	20
1.2. İnanç Turizmi.....	21
1.3. Dünyada İnanç Turizmi	24
1.4. Türkiye'de İnanç Turizmi.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE ÖLÇEĞİNDE İNANÇ TURİZMİNE YÖNELİK OLARAK HAZIRLANMIŞ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK VE İÇERİK ANALİZİ

2.1. Araştırma Alanı.....	44
2.2. Araştırma Verilerinin Analizi.....	45

2.3. Araştırma Bulguları.....	45
2.3.1. İnanç Turizmine Yönelik Tezlerin Bibliyometrik Analiz Bulguları	45
2.3.2. İnanç Turizmine Yönelik Tezlerin İçerik Analizi Bulguları.....	56
SONUÇ VE ÖNERİLER	82
KAYNAKÇA.....	88
TABLolar LİSTESİ	95
ÖZGEÇMİŞ	98

TEZ KURULU ONAY SAYFASI

Mehmet EREN tarafından hazırlanan “Türkiye’de İnanç Turizmi ve Geliştirilmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Nurettin AYAZ

Tez Danışmanı, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 23.01.2020

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Nurettin AYAZ (Karabük Üniversitesi)

Üye : Doç.Dr. Cenk Murat KOÇOĞLU (Karabük Üniversitesi)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Muharrem AVCI (Kastamonu Üniversitesi)

23.01.2020

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Mehmet EREN

İmza :

ÖNSÖZ

Dini turizm, manevi turizm veya kutsal turizm olarak da adlandırılabilen “inanç turizmi” hac veya dini manevi amaçlar için anıt ve eserlerin ziyaretini öngören bir gezi türü olarak dünya genelinde oldukça popüler bir turizm türüdür. İnanç turizmi; dini açıdan ölçülemez bir değere sahip bulunan dini miras alanlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına olanak sağlamakla birlikte bu alanlarda ortaya çıkan turizm hareketliliği ile de önemli bir yerel ekonomik kazanç olarak önemini artırmaktadır. Bu çerçevede dini potansiyele sahip bulunan destinasyonlar, inanç turizmine yönelik ciddi planlama çalışmalarına yönelmektedir.

Türkiye, uluslararası turist sayısı ve turizm gelirleri ile dünyada 3S (deniz-kum-güneş) turizmi bağlamında önemli bir destinasyondur. Bununla birlikte “Türkiye Turizm Stratejisi-2023” kapsamında turizm sektörünün alternatif turizm türleri ile geliştirilmesi ve turizmin tüm yıla yayılması hedeflenmektedir. Bu çerçevede öne çıkarılan turizm türlerinden bir tanesi de inanç turizmidir.

Türkiye’de 1996-2019 döneminde farklı disiplinlerde hazırlanmış olan ve Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi’ne kayıtlı inanç turizmine yönelik yüksek lisans ve doktora tezlerinin bibliyometrik analiz ve içerik analizi tekniği kapsamında incelendiği bu çalışma ile Türkiye turizminin gelişimine din turizmi kapsamında destek sağlayabileceğini düşünmekteyim

Bu tezi hazırlama sürecimde yönlendirici ve teşvik edici desteğini esirgemeyen, tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Nurettin AYAZ olmak üzere tez jürisi üyelerim olan, Sayın Doç. Dr. Cenk Murat KOÇOĞLU ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Muharrem AVCI hocalarıma, oğullarım İbrahim ile Alparslan EREN’e saygılarımı ve şükranlarımı sunarım.

Mehmet EREN

ÖZ

Dini amaçlı seyahatler, seyahatin en eski ve en yaygın nedenlerinden biridir. Türbeler, tapınaklar, kiliseler, dini yerler ve törenler her zaman bir çekicilik unsuru olmuş, bugün de dini turizm çekicilikleri ile tanınan ve çok sayıda ziyaretçi çeken birçok destinasyon bulunmaktadır. Bu destinasyonlardan üç önemli din (İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik) için dini zenginlikleri bünyesinde bulunduran ülkelerden bir tanesi de Türkiye'dir. Türkiye, inanç turizmi açısından 44 ilindeki çekicilikleri ve inanç turizmi kapsamında yılda en az 250 bin kişiyi ağırlayabilme kapasitesi ile oldukça önemli bir varış noktasıdır. Bu anlamda Türkiye turizminde inanç turizmine yönelik bilimsel çalışmalar önem arz etmektedir.

Bu araştırmada Türkiye'de inanç turizmi kapsamında hazırlanmış olan lisansüstü tez çalışmalarının anlık bir görüntüsünün ortaya çıkarılması ve ibadetin gereğini yerine getirme, ruhi rahatlama ve kültürel amaçlarla şekillenebilen inanç turizmi konusunda farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında "İnanç Turizmi" alanında yayımlanan lisansüstü tezler "bibliyometrik analiz" ve "içerik analizi" teknikleri kullanılarak çeşitli parametreler doğrultusunda analiz edilmektedir.

İnanç turizmine yönelik tezlerin büyük çoğunluğu (%94,1) yüksek lisans tezi olup, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı bünyesinde hazırlanmıştır. Tezler; alternatif turizm geliştirme, tanıtım, imaj, pazarlama, hizmet kalitesi, etkinlik geliştirme, koruma ve farkındalık oluşturma amaçları ekseninde şekillenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnanç Turizmi, Bibliyometrik Analiz, İçerik Analizi, Lisansüstü Tezler, Türkiye.

ABSTRACT

Religious travel is one of the oldest and most common reasons for travel. Mausoleums, temples, churches, religious places and ceremonies have always been an attraction element, and today there are many destinations that are known for their attraction to religious tourism and attract many visitors. Three major religions of these destinations (Islam, Christianity, Judaism) is also one of the countries with the richest religious site in Turkey. Turkey, within the scope of religious tourism in the province in terms of attractiveness for 44 years and is a very important destination for religious tourism with capacity to accommodate at least 250 thousand people. In this sense, scientific studies on religious tourism in Turkey's tourism is of great importance.

In this research, the discovery of a snapshot of graduate thesis prepared within the scope of faith tourism in Turkey and fulfill the requirements of worship, relaxation and spiritual aims at creating awareness of religious tourism which can be shaped by cultural purposes. For this purpose, graduate theses published in the field of Faith Tourism in the database of National Thesis Center of Higher Education Institution were analyzed in accordance with various parameters using “bibliometric analysis” and “content analysis” techniques.

The majority of the theses for faith tourism (94.1%) are master's theses. Thesis; alternative tourism development, promotion, image, marketing, service quality, activity development, protection and awareness-raising aims.

Keywords: Faith Tourism, Bibliometric Analysis, Content Analysis, Postgraduate Thesis, Turkey.

ARŞIV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türkiye'de İnanç Turizmi ve Geliştirilmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma
Tezin Yazarı	Mehmet EREN
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Nurettin AYZAZ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	23.01.2020
Tezin Alanı	Turizm İşletmeciliği
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	99
Anahtar Kelimeler	İnanç Turizmi, Bibliyometrik Analiz, İçerik Analizi, Lisansüstü Tezler, Türkiye.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	A Qualitative Study on Religious Tourism and Development in Turkey
Author of the Thesis	Mehmet EREN
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. Nurettin AYZ
Status of the Thesis	Master of Tourism Management
Date of the Thesis	23.01.2020
Field of the Thesis	Department of Tourism Management
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	99
Keywords	Faith Tourism, Bibliometric Analysis, Content Analysis, Postgraduate Thesis, Turkey.

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB** : Avrupa Birliği
- H.z.** : Hazreti
- KTB** : Kültür ve Turizm Bakanlığı
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- TÜRSAB** : Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
- UNWTO** : Dünya Turizm rgt/ World Tourism Organization
- WRTA** : Dünya Dini Seyahat Birliği/ World Religious Travel Association
- YK-UTM** : Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından “Tanrı’ya, bir dine inanma, akide, iman, itikat” “bir düşünceye gönülden bağlı bulunma”, “inanılan şey, görüş, öğreti” ve “birine duyulan güven, inanma duygusu” olarak ifade edilen “inanç” kelimesi son dönemlerde turizm disiplininde de kendine sıkça yer bulan bir kavram haline gelmekte ve “dini turizm” içerisinde önemini artırmaktadır. Din, uzun zamandan beri seyahatler için birincil bir motivasyon kaynağı olmuş ve seyahat etmenin en eski ekonomik olmayan nedeni olarak kabul edilmiştir. Kısa süreli dini seyahatler, yakındaki hac merkezlerine yapılan geziler ve dini konferanslarla uzun süreli dini seyahatler ise ulusal ve uluslararası hac yerlerini ziyaret ve konferanslarla ilişkilendirilmiştir (Gisbert, 1992: 51; Abbate ve Nuovo, 2013: 501).

Pek çok insanın tutumlarını şekillendiren ve yaşamlarının merkezinde yer alan din, merkezi bir inanç noktasında olmak üzere birçok ritüel, seremoni, pratik ve duaları içerir (Jafari, 2000: 497). Bu perspektifte farklı dinlere mensup bulunan insanların inandıkları dinin kutsal mekanlarına ziyaretleri önemli bir gerekliliktir. Bu gerekliliğin farkında olan turizm pazarlamacıları, dine yönelen bu bireyler için “inanç turizmi” başlığı altında yeni tanıtım faaliyetlerine yönelmektedir (Gürbüz ve Aydın, 2018).

İnanç turizmi; bir din için kutsal sayılan yerlere ziyaret, toplantı ve törenlere katılma veya bunları izleme, dini görevlerin bir parçası olan “hac” ibadetini yerine getirme gibi nedenlerle ortaya çıkan seyahat ve konaklamaların oluşturduğu bir turizm olayı olarak değerlendirilmektedir. İnanç turizmi, farklı dinlere mensup bulunan turistlerin çeşitli dini nedenlerle (kutsal sayılan yerlerin ziyaret edilmesi, dini inançları gereği olan ibadetlerin gerçekleştirilmesi) yapılan geziler olarak da görülmektedir (Karaman, Demirkol ve Şahin, 2008: 210). Belirli inançların izleyicileri olarak bu gezilere katılan turistler, turizm endüstrisinde “özel ilgi turizmi” olarak adlandırılan turizm çeşidinin önemli bir parçası olarak da görülebilir. Ayrıca, maneviyat yönüyle inanç turizmi, turizmde ekonomik istikrarsızlıktan sağlık turizmiyle birlikte en az etkilenen turizm çeşitleri arasında yer almaktadır.

Turizm literatüründe dini turizme yönelik araştırmalar, genellikle farklı yazarlar tarafından kültürel miras turizmi, kültür turizmi ve inanç turizmi kapsamında çeşitlenmektedir. Bu durum, kültürel turistlerin çoğunluğunun ziyaretlerinin bir parçasını dini güzergahların oluşturmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte din turizmine yönelik araştırmalarda büyük bir ilgi artışı yaşanmaktadır.

Nitel araştırma yöntemi teknikleri arasında yer alan yayınlanmış kitap, dergi ve makale benzeri çıktıların matematik ve istatistik teknikleri kapsamında incelenmesini öngören “bibliyometri”, sayıma dayalı bir inceleme alanı olup yayınlardaki konu, yazar sayısı, yayım yılı gibi belirli özelliklerinin analizine dayanmakta ve bu analiz “bibliyometrik analiz” olarak adlandırılmaktadır (Al ve Coştur, 2007; Yılmaz, 2017). İçerik analizi ise yazılı kaynakları yorumlama, kodlama ve tekrarlanabilir geçerli çıkarımlar elde etmek için kullanılan bir nitel teknik olup, metinleri sistematik olarak değerlendirerek kalitatif ve kantitatif verilere dönüştürmeyi esas alır. İçerik analizinde temel amaç, geniş metinlerin sistematik olarak kilit sonuçlarını kapsayan özlü özetine ulaşmaktır. Bir metin üzerinde içerik analizi; kelime-kelime, cümle-cümle veya tema olarak kategorilere kodlanmış verilerin kavramsal analiz veya ilişkisel analizidir (Ayaz ve Gökğöz, 2019).

Bibliyometrik analiz ve içerik analizi belirli bir alana yönelik olarak yapılan çalışma ve araştırmaların niceliksel özelliklerini inceleme yönüyle turizm disiplinde son dönemlerde kendisine sıkça yer bulan bir çalışma alanı haline gelmiştir (Özel ve Kozak, 2012: 715). Türkiye özelinde turizm alan yazında yiyecek ve içecek işletmeciliği, turizm pazarlaması, sürdürülebilir turizm, turist rehberliği, kültürel miras ve seyahat işletmeciliğine yönelik çalışmalara rastlanmaktadır (Ayaz ve Türkmen, 2018). Bununla birlikte “inanç turizmi” kapsamında lisansüstü tezlere yönelik herhangi bir bibliyometrik analiz ve içerik analizi çalışmasına rastlanılmamaktadır.

Bu tez çalışması, lisansüstü tezlere inanç turizmi perspektifinden bir bakış açısı geliştirme, Türkiye’de inanç turizminin gelişimine katkı sağlama ve farkındalık oluşturma yönleri ile farklılık arz etmektedir. Bu çalışma ile inanç turizmine yönelik

gelecek zamanlarda yapılacak bilimsel çalışmalarına yol göstermek amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda tez çalışması, literatür incelemesi ve nitel verilerin çözümlemesi olarak iki aşamalı olarak ele alınmıştır. Literatür incelemesi kapsamında tezin birinci bölümünde din ve seyahat, inanç turizmi, dünyada inanç turizmi ve Türkiye’de inanç turizmi ve ilgili araştırmalara yer verilmektedir. Tezin ikinci bölümünde ise bibliyometrik analiz ve içerik analizi çözümlenmeleri kapsamında Türkiye’de 1996-2019 yılları arasındaki “inanç turizmi”, “helal turizm, “dini turizm” başlığı altında hazırlanmış olan ilgili lisansüstü tezlerin çeşitli parametreler çerçevesinde analiz bulgularına yer verilmektedir.

ARAŞTIRMANIN KONUSU

İnsanların dini öneme sahip yerlere neden seyahat ettiklerinin belirlenmesi, turizmde incelenmesi gereken önemli bir sorudur. Dinin, seyahat artışıındaki rolü ve teşvik edici yönünün öne çıkartılması, dini destinasyonların yönetimi ve sürdürülebilirliğinde önemli çıktılardır (UNWTO, 2008). Bu durumun sonucu olarak son yıllarda inanç turizmi, çok araştırılmaya başlanan bir turizm çeşidi haline gelmektedir. İnanç turizmindeki büyüme, diğer turizm pazarlarıyla karşılaştırıldığında şaşırtıcı düzeydedir (Timothy ve Olsen, 2006).

Sosyal kurumlardan bir tanesi olarak kabul edilen din; kişilerin/toplumların tutum, değer ve davranışlarında önemli etkiye sahip bir ihtiyaçtır (Mokhlis, 2009). Bu ihtiyaç çerçevesinde din ve dindarlık hakkında daha fazla bilgi isteği her geçen gün artmakta, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke din turizmden kazanç payını artırma isteği taşımaktadır (El-Gohary, 2016).

İnanç turizmi, genellikle kutsal alan olarak kabul edilen yerleri ziyaret eden, belirli inançların izleyicileri ile ilgili olan ve “özel ilgi turizmi” olarak adlandırılan turizm endüstrisinin önemli bir parçasıdır. Aynı zamanda genellikle kültürel turizmin bir parçası olarak da kabul edilir ve mevsimsel dalgalanmalardan çok az etkilenme özelliği ile öne çıkar. İnanç turizmi; dini inanç, kültürel zevk ve zihinsel rahatlama etrafında şekillenen bir turizm çeşidi olup, dini inançlar ve zihinsel rahatlama itme; kültürel zevk ise çekme faktörlerini oluşturur (Wang vd., 2016: 57).

Dini turizmi her şekilde teşvik etmek ve tüm dünyada daha iyi seyahat etmek adına eğitim ve bilgi sağlamak için Dünya Dini Seyahat Birliği (WRTA) kurulmuştur. Uzmanlara göre dini turizm sektörü, gelecekte daha fazla gelişme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle inanç turizmi sadece ulusal ve bölgesel hükümetlerin değil akademik alan için de ilgi konusudur. Avrupa Birliği (AB) ülkelerindeki birçok bölge; dini turizmin varış yerleri, önemli dini tarihi olayları ve ilgili önemli kutsal binaların, nesnelere veya anıtların konumu veya varlığı gibi konularda din turizmi stratejilerini oluşturmuştur (<https://is.mendelu.cz>). Bununla birlikte dünya çapında dini alanlara yapılan seyahatlerin hızla artmasına rağmen, bu

alanlardaki turistlerin seyahat nedenleri, ilgi alanları ve ihtiyaçları hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadığı düşünölmektedir (Hughes, Bond ve Ballantyne, 2013).

Türkiye’de de Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) “İnanç Turizmi Projesi” çerçevesinde, üç önemli semavi dine (Müslömanlık-Hıristiyanlık-Musevilik) ait olmak üzere ve bugüne kadar ulaşmış olan ziyaret merkezlerinde ulaşım, aydınlatma, çevre düzenlemesi vb. düzenlemeler ve ziyaretçi sayısının artırılmasına yönelik tanıtımlar yürütölmektedir. Bu çerçevede 1993 yılında öncelikle üç büyük dine yönelik eserlerin ve ibadet yerlerinin envanteri hazırlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmada, Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi (YÖK-UTM) elektronik veri tabanında 1996-2019 yılları arasında Türkiye’deki inanç, helal ve dini turizm başlığı altında hazırlanmış olan ilgili lisansüstü tezlerin çeşitli parametreler (tez türü, yılı, yayın dili, tez teması vb.) çerçevesinde analiz edilmesi ve Türkiye’de inanç turizminin gelişimine destek sağlanması amaçlanmaktadır.

Türkiye’de hazırlanmış olan lisansüstü tez çalışmalarında inanç turizmine yönelik mevcut durum hakkında bilgi edinilmesi ve alanın anlık bir görüntüsünün ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Dünya genelinde önemli bir turizm hareketliliği olarak ortaya çıkan inanç turizmi kapsamında ibadetin gereğini yerine getirme, ruhi rahatlama ve kültürel amaçlardan bir veya birkaçı ekseninde şekillenebilen bu hareketlilik için Türkiye’deki çalışmalar konusunda farkındalık oluşturulması da hedeflenmektedir. Bu sayede ileride inanç turizmine yönelik olarak yapılacak olan çalışmalar için araştırmacılara destek olunması beklenmektedir.

Türkiye, inanç turizmi kapsamında son yıllarda önemini artıran bir destinasyon konumundadır. “Semavi Dinler” olarak adlandırılan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet kapsamında bu dinlere mensup inananların inançlarının gereğini yerine getirebilme imkanı sunma açısından kutsal mekanlara sahip bir ülkedir.

Türkiye’de turizmine yönelik literatür kapsamında “İnanç Turizmi” konulu çalışmaların çok sınırlı sayıda olduğu ve dağınık bir görünüm sergilediği söylenebilir. Bu tez çalışması ile Türkiye’deki inanç turizmi çalışmalarına bütüncül bir bakış açısı oluşturulması öngörülmekte ve gelecekteki çalışmalara yön verici ve temel oluşturabilecek bir kaynak oluşturulması beklenmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu tez çalışmasında, Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi (YÖK-UTM) veri tabanında “*İnanç Turizmi*” alanında yayımlanan lisansüstü tezlerin nitel araştırma yöntemi kapsamında “bibliyometrik analiz” ve “içerik analizi” teknikleri kullanılarak çeşitli parametreler doğrultusunda analizi öngörülmekte ve inanç turizmi ile ilgili yazılan lisansüstü tezlerin anlık görüntüsünün okuyucuya sağlanarak, bilgisinin artırılması amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda, YÖK-UTM arama motorunda 1996-2019 yılları arasında yayımlanmış olan toplam 51 lisansüstü tez (Doktora: 3, Yüksek Lisans: 48) incelenmiştir. İncelemeler 01 Ocak-31 Aralık 2019 döneminde gerçekleştirilmiştir. Tezlerin belirlenmesinde “inanç turizmi”, “helal turizm” ve “dini turizm” anahtar kelimelerinden en az bir tanesini içeren tez başlıkları araştırma kapsamında incelemeye değer bulunmuş ve veri setine dahil edilmiştir.

Tezlerin bibliyometrik analizinde Ruiz-Real ve arkadaşları (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada belirtilen (1) arama kriterlerini, anahtar kelimeleri ve zaman periyotlarını tanımlamak; (2) Web veri tabanının seçilmesi; (3) araştırma kriterlerinin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi; (4) nihai verinin dışa aktarımı; (5) bilginin analizi ve sonuçların tartışılması adımlarına başvurulmuştur.

Tezlerin içerik analizinde Harris (2001) tarafından önerilen (1) araştırma sorusunun/sorularının belirlenmesi, (2) örneklem, (3) analiz birimlerinin belirlenmesi, (4) kullanılacak kategorilerin saptanması, (5) kodlamanın yapılması, (6) geçerlilik ve güvenilirliğin tespit edilmesi aşamaları esas alınmıştır.

ARAŞTIRMA SORULARI / PROBLEM

İnanç turizmi kapsamında 1996-2019 döneminde hazırlanmış olan lisansüstü tezleri belirli parametreler çerçevesinde “bibliyometrik analiz” ve “içerik analizi” teknikleri kapsamında incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu tez çalışması için araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir

S1. İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin türlerine göre dağılımı nasıldır?

S2. İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?

S3. İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin yayım diline göre dağılımı nasıldır?

S.4 İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin üniversitelere göre dağılımı nasıldır?

S5. İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin enstitülere göre dağılımı nasıldır?

S6. İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı nasıldır?

S7. İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin danışmanlarının akademik unvan durumuna göre dağılımı nasıldır?

S8. İnanç Turizmi alanında yazılan tezlerin sayfa sayılarına göre dağılımı nasıldır?

S9: İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin arama referans kelimesine göre dağılımı nasıldır?

S10. İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?

S11. İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin veri toplama tekniklerine göre dağılımı nasıldır?

S12. İnanç Turizmi alanında yazılan tezlerin veri kaynaklarına göre dağılımı nasıldır?

S13. İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin anahtar kelimelerine göre dağılımı nasıldır?

S14. İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin kullandıkları yerli kaynak sayılarına göre dağılımı nasıldır?

S15. İnanç turizmi alanında yazılan tezlerin kullandıkları yabancı kaynak sayılarına göre dağılımı nasıldır?

S16. İnanç turizmi kapsamında çalışılan il/iller nasıl bir dağılım sergilemektedir?

S17. İnanç turizminin önemine ilişkin tez ifadeleri nedir/nelerdir?

S.18. İnanç turizminin sorularına ilişkin tez ifadeleri nedir/nelerdir?

S.19. İnanç turizminin geliştirilmesine yönelik önerilere ilişkin tez ifadeleri nedir/nelerdir?

EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu tez çalışması için araştırma evrenini YÖK-UTM veri tabanı içerisinde yayımlanmış olan inanç turizmi alanında hazırlanmış lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Bu tezlere ulaşabilmek için ilk önce veri tabanı dizin kısmına “inanç turizmi” yazılmış ve tarama sonucunda, “inanç turizmi” ile ilgili 47 teze lisansüstü ulaşılmıştır. Akabinde “helal turizm” ve “dini turizm” yazılarak tezler tekrar taranmıştır. Helal turizm kapsamında 2 ve dini turizm kapsamında 2 adet olmak üzere 4 teze daha ulaşılmıştır. Sonrasında veri tabanı arama kutusuna “faith tourism”, “religious tourism” ve “halal tourism” yazılmış taramalar yeniden yapılmıştır. Bu dizinleri içeren herhangi bir tez başlığına rastlanmamıştır.

Taramalar sonucunda inanç turizmi kapsamında Türkçe olarak hazırlanmış ve erişimine izin verilen 51 adet teze ulaşılmıştır. Bu sayının ulaşılabilir sayı olduğu kanaatine varıldığı için araştırmada örnekleme başvurulmamış, izin verilen tüm tezlerin tamamı inceleme kapsamına alınmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

İnanç turizmi, helal turizm ve dini turizm terimlerini içeren Türkiye ölçeğinde 1996-2019 yılları arasında hazırlanmış olan ve tarama sonucunda 48 adet yüksek lisans ve 3 adet doktora tezi kapsamında toplam 51 adet lisansüstü teze erişim sağlanmıştır.

Ulaşılan tezlerin bibliyometrik ve içerik analizini kapsamında olmak üzere iki aşamalı analizi öngörülen bu tez çalışmasında bibliyometrik analizler, 51 tez üzerinde gerçekleştirilmiştir. İçerik analizleri ise lisansüstü tezlerden 4 tanesinde yayın kısıtı olduğundan sadece özet ve anahtar kelimeler yönüyle yapılabilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE SEYAHAT, İNANÇ TURİZMİ, DÜNYA VE TÜRKİYE'DEKİ MEVCUT DURUMU

1.1. Din ve Seyahat

İnanç temelinde seyahat; insanların dini inançlarının gereği olarak düşündükleri ve gerçekleştirdikleri seyahatlerle ilişkilendirilmekte ve bu seyahat hareketliliği, ilk turizm faaliyetleri arasında gösterilmektedir (Gül ve Sezerel, 2019: 887). Birçok toplumun manevi değerler atfedilen ve kutsal olarak kabul edilen mekanlara sıkça ziyaret gerçekleştirdiği görülmektedir.

Turizm ve din birbiriyle yakinen ilişkili olup, artan refah seviyesi, eğitim düzeyi ve teknolojik gelişmeler (ulaşım ve iletişim) kapsamında insanlar daha sık seyahate çıkar hale gelmiştir (Ayaz, Eren ve Kaçar, 2017). Bu hareketlilik sektörün ve araştırmacıların ilgisini çekmektedir.

Antik çağlardan beri, insanoğlu dini amaçlı seyahatlere katılmıştır. Pek çok insan, dini bağlılık ve inancı çerçevesinde yolculuk gerçekleştirmiştir. Dini inançların gereği olarak bu yolculuklar “hac” ibadeti olarak adlandırılmaya başlamıştır (Timothy ve Olsen, 2006). İslam inancına göre Hz. Adem ile Hz. Havva'nın yeryüzüne gönderilmesi ile birlikte insanoğlunun seyahatinin başladığı düşünülmektedir (Ayaz vd., 2017).

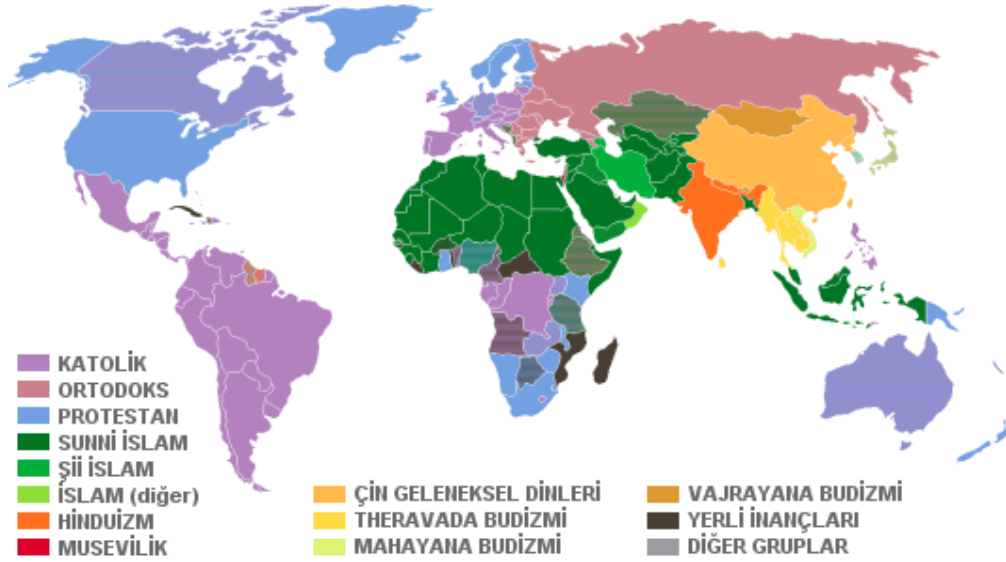
Din, dini mezheplerin karakteristik özelliklerini barındıran ve inanan kişilerin sosyal hayatlarını, kültürlerini, seyahatlerini etkileyen bir fenomendir. Geniş anlamda dini turizmin tamamen veya kısmen, dini nedenler motivasyonu ile ortaya çıkan bir seyahat olduğu ve dine mensup kişilerin dini, kültürel, geleneksel, manevi ve dini mekanları ziyaret etme istekleri bu dinsel seyahatlerini kapsadığı düşünülmekle birlikte tatil, kültür ve sosyal turizmle de ilişkili olduğu belirtilmektedir (Abbate ve Nuovo 2013; Amaro vd., 2018; Timothy ve Olsen, 2006).

Din ve turizm arasındaki ilişki farklı açılardan incelendiğinde; araştırmacıların din ve turizm arasındaki kesişmelerin mekânsal, tarihsel ve kültürel olmak üzere üç ayrı kategorisine dikkat çekilmektedir. Mekansal yaklaşım, hac

ibadeti ile tarihsel yaklaşım dini seyahat biçimleriyle ve kültürel yaklaşım din ve turizm ilişkisi kapsamında değerlendirilmektedir (Collins-Kreiner, 2010; Terzidou vd., 2017).

1.2. İnanç Turizmi

Tapınma ibadet duygusu ve ihtiyacı, önemli bir ritüel olarak insanlık tarihi boyunca tapınaklarda, belirli usul ve şekillerde olagelmıştır. Yapılan antik kazılarda, insanların ibadet yerleri ve şekillerine ilişkin birçok esere rastlanılmakla birlikte günümüzde de dünyanın birçok yerinde görkemli mabetlere ve buralara özen ve saygı gösteren insanlara sıkça rastlanmaktadır. İnsanoğlu ruhunu arındırmak, isteklerinin ve dileklerinin kabul olması için hep bir yüce varlığa ibadet amaçlı ritüeller oluşturmaktadır. Bu durum bize insan oğlunun inanma, tapınma, sığınma ve ibadet etme ihtiyacı çerçevesinde dini önemli bir gereklilik olarak gördüğünü ortaya koymaktadır (Sinanoğlu, 1999: 233). Bununla birlikte her din için kutsal sayılan ve yüce olduğuna inanılan manevi varlık ve nesnelere ile bağlı olduğuna inanılan ve düşünülen kutsal bir mekân ve mabetler bulunmaktadır (Güç, 2003, 276-280). Bu mabet ve mekanlara yönelik dinlerin dağılımı Şekil 1’de gösterilen biçimde yer almaktadır.

Şekil 1: Dünya Geneli Dinler Dağılımı
(Karaman, Demirkol ve Şahin, 2008: 2).

Genellikle din turizmi olarak adlandırılan “inanç turizmi”, insanların bireysel veya gruplar halinde hac, misyonerlik veya boş zamanı değerlendirme amaçlarına yönelik seyahatleri için kullanılan bir kavramdır (Gannon vd., 2017). Alternatif turizmin bir çeşidi olarak da görülebilen bu kavram, insanların kutsal olarak nitelendirdikleri yerlerde inançlarını sergilemek amacına yönelik ziyaretlerle ilişkilidir (Karaman, Demirkol ve Şahin, 2008: 210).

Bazen manevi turizm olarak adlandırılan inanç turizminde tüm dünyada büyük bir ilgi artışı yaşanmakta ve önemini artırmaktadır. İnanç turizminin ilk bileşenini oluşturan “Hac” binlerce yıl öncesine dayanan en eski turizm şeklidir. Bununla birlikte dinlerin çeşitliliğini insanların içinde yaşadıkları ortam, kültür ve toplumun gelişim aşaması etrafında şekillenen inanç mozaiği turizm olgusunun gelişimiyle birlikte, insanların kendi dinlerinden başka dinleri anlama ve bilgi edinme konusundaki istekleri ve merakları etrafında inanç turizminin gelişmesine teşvik etmektedir (Tala ve Pdurean, 2008, 242).

Turistlerin seyahat motivasyonları arasında din ve manevi duygular öne çıkan öğeler olup, insanların kutsal yerlere bağlılıkları ve ziyaret etme isteklerinde oldukça baskındır. Bu doğrultuda inanç turizmi kapsamındaki destinasyonlarda talep artışı yaşanmaktadır. İnanç turizmi büyüyerek daha da gelişmektedir. Büyük bir kitleyi ilgilendirmesi ve katılımcısını sürekli artırması yönüyle inanç turizmi küresel bir olguya dönüşmektedir (Jackowski ve Smith, 1992). Her yıl milyonlarca insan dünyanın dört bir yanında bulunan antik ve modern kökenli mekanları ve yapıtları inançları gereği veya hac amaçlı bu yerlere seyahat etmektedirler. Hıristiyan, Müslüman ve Hindu dinine sahip yaklaşık 240 milyon kişinin her yıl hac amaçlı seyahat ettiği söylenmektedir. Ruhsal arınma olarak da kendisine literatürde yer bulan inanç turizmi, son yıllarda yaygınlaşıp popülerleşerek uluslararası turizmin önemli bir bölümünü oluşturmaya başlamış ve turizm pazarındaki bu büyümenin gelecekte giderek artacağı öngörülmektedir (Timothy ve Olsen, 2006).

Hac amaçlı yapılan dinsel seyahatlerle öne çıkan inanç turizminde 1970’li yıllardan itibaren kutsal mekanlara kültürel amaçlı yapılan seyahatlerin oranı hac amaçlı yapılan seyahatleri geçmesi turizm araştırmacılarını için şaşırtıcı bir olay haline gelmiştir (Campo 1998: 41; Rountree 2002). Temelinde dinsel inanışlar,

destinasyonlardaki somut dinsel öğeler ve ruhsal arayış bulunan inanç turizmini diğer turizm çeşitlerine göre öne çıkaran temel özellikler; dindar ya da dindar olmayan turistleri kapsama, yılın her döneminde yapılabilme ve katılma noktasındaki çeşitli zorlukların önemsizliği olarak öne çıkartılmaktadır (Yılmaz vd., 2013: 1042-1043);

İnanç turizminde kutsal olarak kabul edilen yerler hakkında daha fazla bilgi edinme, orada yaşanan inanç ve kültür değerlerini anlama ve manevi yönden rahatlama temel motivasyonlar olmakla birlikte çoğu turist kendi inançları tarafından kutsal sayılan mekanlar ve dini inançları hakkında aile üyelerine bilgi vermek, kutsal mekanların manevi havasını yaşatmak adına da ziyaretlere çıkabilmektedir (Shackley 2001).

Dünyadaki kutsal mekanlara hac, ibadet ve diğer amaçlarla gerçekleştirilen ziyaretler, turizmde seyahat biçimlerinin çeşitlenmesine ve artmasına neden olmuştur (Cohen, 1992). Bununla birlikte inanç turizmi araştırmacıları arasında en çok tartışılan konulardan biri, turistler ve hacılar arasındaki ayrımdır. Hac, dışsal olarak genellikle “dini sebeplerden kaynaklanan, kutsal bir bölgeye yapılan bir yolculuk” ile ilişkilendirilirken turistler tarafından “ruhani amaçlar için çıkarılan yolculuk” ise içsel dini adanmışlıkla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca inanç turizmi kültürel, sosyal ve grup turizmi ile bağlantılı olan bir turizm türü olarak da görülmektedir (Timothy ve Olsen, 2006).

Genel olarak insanların gezmek, görmek ve dinlenmek amacıyla günlük yaşadıkları yerler dışına gerçekleştirdikleri seyahatlerden farklı olarak inanç turizmi; inançlarının gerektirdiği dini vecibeleri yerine getirme, dua etme, inanılan tanrıya karşı olan manevi görevlerini tamamlama ve ruhen rahatlamak amacıyla dini açıdan önemli ve kutsal sayılan yerlerin ziyaretiyle ilişkili bir turizm çeşididir (Usta, 2005: 2). Bu turizm çeşidinde turizm olgusu dini merkezlerine gerçekleştirilen ziyaretler etrafında şekillenir (<http://www.kultur.gov.tr>). İnsanların dini inançlarını yerine getirmek amacıyla yaptıkları seyahatler boyunca geçici olarak konaklamalar ve turizm tesislerinin sunduğu mal ve hizmetler etrafında şekillenen olay ve ilişkiler bütünüdür (Tala ve Padurean, 2008: 242).

İnsanları inanç turizmine yönelten nedenler; insanların kendi dinlerine mensup kişilerle tanışma ve buluşma istekleri, manevi rahatlık, dini vazifelerini yerine getirme, günahlarından kurtulma, kendi dinine özgün merkezleri görme ve tanıya isteklerini bildirme isteği ile ilişkilendirilmekte ve dini seyahatlerin insanların fiziksel, zihinsel, duygusal, ruhsal ve sosyal her noktasına hitap ettiği düşünülmektedir (Türker ve Akça, 2019; <http://www.globusfaith.com>).

1.3. Dünyada İnanç Turizmi

Dünya çapında milyarlarca insan, maddi olmayan bir güç kaynağı olarak gördüğü Yaratıcı, Tanrı, Tanrıça, efsanevi tanrı, Dünya Annesi, Güneş, Ay, Kurtarıcı, peygamber şeklinde çeşitli sosyo yapısal sistemlerle birleşir. Çoğu inanan için, onların karasal varoluşları veya yaşamın ölümlü evreleri, doğası gereği, varlıklarını anlamak ve nedenlerini anlamak için kişisel bir arayıştır. Birçok insan kitap ve kutsal yazılar okur, egzersiz yapar, belirli yiyecekleri yerler, dua eder ya da zikrederler ve ruhsal yolculuklarını maddi olarak artırmanın bir yolu olarak belirli yerlere fiziksel olarak seyahat ederler. Milyonlarca sadık için, bu unsurlar, yaşamlarını yaşadıkları ilkeleri sağlayan ve bireysel veya kolektif sosyal kimliklerinin ayrılmaz bir parçası haline gelen daha büyük inanç sistemlerinin bir parçasıdır (Timothy ve Olsen, 2006).

İnsanoğlu var olduğu ilk günden itibaren, kutsal gördüğü yerleri, olayları sorgulayıp, yorumlamaktadır. Modern zamanların bile tanımlayamadığı olayların geçtiği yerleri görmek, kutsal mekanlarda tarihte cereyan eden manevi olayları kafalarında canlandırıp, anlamak ve o anı yaşamaya çalışmaktır. Bu anlamda insanoğlu var olduğu günden beri farklı inançlara, dinsel ritüellere inanmış ve bazı yapıt ve varlıklara kutsallık atfederek, farklı ibadetler geliştirerek dinsel törenler düzenlemiştir. Kutsal kabul edilen yerlerin belirli zamanlarda kitlesel olarak ziyaret edilmeye başlanması ile “inanç turizmi” doğmuştur.

Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) tahmini beyanına göre, her sene ortalama 300 ila 330 milyon turist, ana dini mekanları ziyaret ediyor (Digance, 2003). Dünyada yaklaşık 240 milyon insanın Hıristiyanlık, İslam ve Hinduizm'e ait inançlarına göre seyahat ettiği tahmin edilmektedir. Kudüs, Roma ve Santiago de

Compostela, Hıristiyanlık için üç önemli hac noktasıdır. Öte yandan, Fransa'daki Lourdes, Hıristiyanlığın en önemli hac yerlerinden biridir. İslam'a göre Mekke ve Medine, Müslümanların ömür boyu bir kez ziyaret etmeleri gereken yerlerdir (Rojo, 2007: 10)

Harcanabilir gelirdeki artış, ucuz yolculuk maliyetleri ve belirli bir rotayı keşfetme isteği gibi nedenler, Dünya İnanç Turizmi Birliği'ne (WRTA) göre geleneksel az bilinen yerlerdeki inanç merkezlerine ziyaretlerin artmasına neden olmaktadır. İnanç turizmi pazarını geliştirebilecek yönetici istihdamı, broşür ve materyaller ve pazara yönelik ürünler tasarlanması öne çıkartılmaktadır (Özgen, 2012: 255).

Dünyadaki her din, taşıdığı anlam ve değerler itibariyle kendine has dinî ve dini olmayan kayıtlara bağlı olarak bireysel ve toplumsal görünümlere sahiptir. Bütün dinlerde temel ortak yönelim; kutsal sayılan mekanlar, zamanlar, metinler, semboller, ritüeller ve ibadetlerle ilişkilidir (Beckford, 1994: 534). Kişinin dini ne olursa olsun, hayatı boyunca kutsal saydığı öğelere ihtiyaç duymuş, özel ilgi ve ihtimam göstermiştir (Erbaş, 2002: 98). Dünya genelinde birçok insan ve toplum, için kutsal olarak kabul edilen yerler ortaya çıkmış ve bu yerlere gerçekleştirilen ziyaretler “Hac” ibadeti ile ilişkilendirilmiştir. Bir nevi Bu Tanrı ile insanın bulunduğu bu yerlerin kişiyi ilahi huzura erdirdiğine inanılmıştır (Digance, 2003).

Dünya genelindeki insanların benimsedikleri ilk on din; Hıristiyanlık, İslamiyet, Şintoizm (Şinto), Jainizm, Konfüçyüsçülük, Bahailik, Yahudilik (Musevilik), Sinizm, Budizm ve Hinduizm olarak belirtilmekte ve bu dinlere yönelik genel özellikler şu şekilde özetlenmektedir (<https://www.dunyaatlası.com> <https://www.ensonhaber.com>):

Hıristiyanlık: Dünyadaki popüler dinlerde ilk sırada yer alır. Toplam 2,5 milyar inanana sahiptir. Hıristiyanlık dünyada yaygın bir din olmakla Avrupa, Amerika, Güney Afrika ve Avusturalya bölgelerinde hakimdir. Tek tanrılı bir din olan ve kökeni Ortadoğu'ya ait olan Hıristiyanlığın kutsal kitabı İncil, Peygamberi Hz. İsa olup, bu din için inananlar; “Hıristiyan” olarak adlandırılır. Hz. İsa'nın Tanrının oğlu oluşuna inanılan bu dinde Antakya/Tarsus bölgesinde İsa'ya ilk olarak Hıristiyan denmeye başlanmıştır. Hıristiyanlar için İsa Peygamber, Baba (Tanrı) ile

insanlar arasında aracı konumundadır ve Tanrının oğludur. Mesih olarak adlandırılır. İsa'nın annesi Meryem onu babasız olarak doğurmuştur. Hristiyanlık dini Katolik, Protestan ve Ortadoks olmak üzere 3 ana mezhebe ayrılmıştır.

İslamiyet: 1,6 milyar inanla Hristiyanlıktan sonra dünyada ikinci en yaygın din İslamiyet, dinidir. Tek tanrılı dinlerden olan İslamiyet'in Peygamberi Hz. Muhammed (SAV) ve kutsal kitabı Kuran-ı Kerim'dir. 7. yüzyılda yayılmaya başlayan İslamiyet dininde Yaratıcıya Allah denir. İslam dinine inanan ve şartlarını yerine getirenler Müslüman olarak adlandırılır. Müslümanlar, Cebrail adındaki melek aracılığıyla İslam'ın kutsal kitabı Kur'an'ı oluşturan surelerin sözlü olarak Hz. Muhammed (SAV) indirildiği inancına sahiptirler. Cennet ve cehennem inancı ve dünyevi hayat kavramları üzerine kurulu olan İslamiyet'te Allah tektir, doğmamıştır, doğrulanmamıştır ve eşi-benzeri yoktur. Sünnilik ve Şiilik olmak üzere iki büyük mezhebe sahip olan İslam dinine inananların çoğunluğu Ortadoğu, Orta Afrika ve Kuzey Afrika'da, Batı ve güneydoğu Asya ile Balkanlar'da yaşamaktadır.

Hinduizm: Mistik bir din olup, kim tarafından ne zaman kurulduğu hakkında yeterli bir bilgiler bulunmamaktadır. Dinin kutsal kitapları, Kutsal Vedalar'dır. Hinduizm dinine inananların yolu; şiddetten kaçınma, sevgi, doğruluk yasası ve iyi davranışlar üzerine kuruludur. Hinduizm'e göre insan yaşamında meydana gelen kötülük ve felaketlerin Tanrı ile ilgisi yoktur. Hinduizm, Hindistan'da inanılan bir din olup 1 milyara yakın inananlara sahiptir. Reenkarnasyona (ruh göçü) inanılan bu dinde ruh göçü ile sınıfların değiştiğine ve yaşarken olumlu ya da olumsuz her davranışın ruh göçünü etkilediğine inanılır. Hinduizm dininde inananlara Hindu denilmekte ve sonradan Hindu olunamayacağına inanılır. İnek, bu din için kutsal bir hayvandır ve kesilmez.

Budizm: Hindistan menşeli bir din olup, Dünyadaki 708 milyon inanan ile üçüncü popüler dindir. Budizm, hayattaki ıstırap, acı ve tatminsizliğin kaynaklarını açıklayan öğretiler içerir. Budizm'de farkında olan ve uyanmış kişi "Buddha" olarak adlandırılır. Budizm'in kurucusu "Siddhartha Gautama"dır. Budizm dininde canlı "altı alem" denilen farklı yaşam formları arasında yeniden var olur.

Sihizm: Tek Tanrıcı bir din olup, 23,5 milyona yakın inana sahiptir. Kuzey Hindistan'da yaşamış olan 10 gurunun öğretilerini temel alan Sihizm'de guruların doğrudan Tanrı'dan ilahi mesaj aldığına inanılır. Öldükten sonra farklı bedende doğma ve ruh göçü özgürlüğe inanılan bu dinde ölenlerin cesetleri yakılır. İnananlarına **Sih** olarak adlandırılır.

Yahudilik (Musevilik): 14 milyon inananı bulunan ve en eski tek tanrılı din olmasına rağmen en az inanana sahip dindir. Peygamberi Hz. Musa ve kutsal kitabı Tevrat'tır. Ortadoks, Muhafazakar, Yeniden Yapılanmacılar ve Reformistler olmak üzere 4 mezhebe sahiptir. Bu dine göre İsrail oğulları ile Tanrı arasındaki "ahd" olduğuna inanılır. İsrail oğullarının verdikleri sözü tutmamaları başlarına gelen bütün sıkıntıların kaynağıdır. Bu durumun ahd'e uymadıklarından ileri geldiği inancı yaygındır. Yahudiler, kendilerini, dünyada seçilmiş kavim olarak görürler.

Bahailik: Lakabı "Bahau'llah" olan Mirza Hüseyin Ali tarafından İran'da 1844 yılında kurulmuştur. Dua, namaz ve oruç gibi yasalara sahip bulunan bu dinde toplu namaz yoktur. Namaz, sadece bireysel bir tapınmadır. Kutsal Sayı 19 olarak kabul edilen bu dinde 2-21 Mart döneminde oruç tutulur. Tapınma için kutsal bir ibadethaneleri bulunmamaktadır.

Konfüçyüsçülük: Daha çok ahlak ve Konfüçyüs'ün öğretileri üzerine kurulu bir dindir. Eski Çin ahlakı ve felsefesine dayalı olup Yen (dostluk) ve Yin (adalet) olguları ile öğütçü bir dindir. 6,4 milyon inananı bulunan bu din, M.Ö. 140 yılında ortaya çıkmış olup 1912 yılına devlet dini olarak tanınmış ve Budizm ve Taoizmle birlikte Çin'de resmi bir dindir.

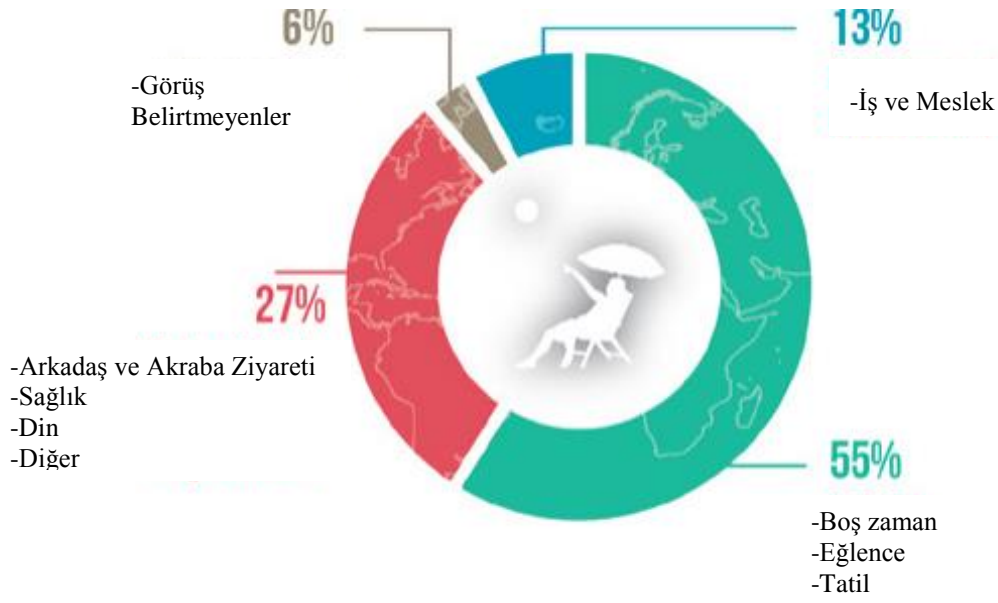
Cainizm (Jainizm): 4,2 milyon inanı ile Hindistan'ın azınlık dinlerinden biridir. ABD, Batı Avrupa ve Afrika'da kendine taraftar bulmuştur. Bu din içinde tüm canlılar hür ve eşittir. Bu dine inanlar, hiçbir canlıya zarar vermeme, öldürmeme adına yaşar ve vejetaryendir. Kurucusu, Mahavir ya da diğer adıyla Nataputta Vardamana'dır. Dine özgü kutsal metinler, "Ain Agamaları Sidantalar" olarak adlandırılır.

Şintoizm (Şinto) Japonya kökenli bir din olup 4 milyona yakın Şintoist olarak adlandırılan inanı bulunur. Ruhsal bir din olan Şintoizm hoşgörü dinidir.

Tabiata tapmaya önem vermesiyle öne çıkar. Hem Gök ile hem yer Tanrısının Japon adalarını doğurduğu inancı hakimdir. Ateş, fırtına, gök gürlemesi, yağmur, dağ, ırmak, vb. ilahları vardır. Bu ilahlar içerisinde “Amaterasu” güneş tanrısı olarak öne çıkar. Bu dinde ölümler, yaşayanların yardımına muhtaçtır. Ruhlar ölmez sadece şekil değiştirir.

Dünya genelinde inanç turizminden sağlanan gelirin 20 milyar dolara yaklaştığı ve inanç turizminin sadece kutsal yerlere yapılan dinsel ziyaretler olmaktan çıktığı ve inanç turizmi kapsamında seyahat edenlerin giderek gençleştiği yönündedir (Eyckay vd., 2015; Özsahin, 2012). Hac ve gezgin dini turizmi şeklinde ortaya çıkabilen inanç turizmi için Uluslararası Turizm Bilimleri Enstitüsü verilerinde ikinci kategori olan dini güzergahlardaki toplam turist sayısının yaklaşık %30'unu temsil ettiği belirtilmektedir (Eidelman vd., 2017).

UNWTO verilerine göre 2018 yılında toplam 1.326 milyon kişi uluslararası turizm hareketlerine katılmış ve toplam 1.340 milyar \$ turizm geliri ortaya çıkmıştır. Şekil 1’de görüldüğü üzere uluslararası düzeyde olmak üzere turizme katılan kişilerin dini amaçlı seyahatlere katılanlar %27’lik dilim içerisinde yer almaktadır.

Şekil 2: Uluslararası Turizme Katılma Nedenleri
(UNWTO, 2018: 2).

Bununla birlikte, ulusal ve uluslararası seyahatlerin %25'inden fazlasının inanç temelli turizme ilgi duyduğu ve bu seyahatlerin 18 milyar \$ gelir oluşturduğu öngörülmektedir. Din turizmin sadece belirli bir kutsal bölgeyi ziyaret etmekle kalmadığı, aynı zamanda insani bir amaç olarak arkadaşlık ve hatta bir boş zaman aktivitesi olarak gerçekleşebildiği şeklindedir. İnanç turizminde motivasyonun yaygın olarak erkeklerde keşif ve kadınlarda sosyalleşme ihtiyacına odaklandığını yönündedir. Ayrıca kişilik özelliklerinin, erkekler ve kadınlar için farklı motivasyon faktörleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte çoğu turistın inançlarına uygun destinasyon seçtikleri belirtilmektedir (Abbate ve Nuovo, 2013; Henema ve Sifolo, 2018).

Hac, dini ayinler, dini kamplar, misyonerlik faaliyetleri, inzivaya çekilme, aile bireylerinin dini öğrenmesini sağlama ve dini motifler etrafında şekillenebilen inanç turizmi, gönüllü seyahatler ve macera seyahatleri şeklinde de ortaya çıkabilmektedir (Güzel, 2010: 92-94).

1.4. Türkiye’de İnanç Turizmi

Türkiye; 10.000 yıllık tarihi ve kültürel birikimi ile inanç turizmi için önemli bir destinasyon konumundadır. Müslümanlık, Hristiyanlık ve Musevilik gibi üç büyük dinin önemli merkezlerinin Türkiye destinasyonunda yer alması ve farklı inançları olan insanların hoşgörü ve anlayış ortamında yaşaması Türkiye’nin önemini artırmakla birlikte Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) verilerine göre mevcut potansiyelinin yeterince değerlendirilemediğini düşünülmektedir (Okuyucu ve Somuncu, 2013: 628). Bu kapsamda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan “Türkiye Turizm Stratejisi 2023” kapsamında inanç turizminin geliştirilmesi yer almaktadır. Bu amaçla, Tarsus başlangıç noktası olmak üzere Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin yörelerinin “inanç turizmi koridoru” olarak geliştirilmesi ön görülmektedir. Bu koridorun inanç aksını güçlendireceği ve kısa ve orta vadede turistlerin varışlarını ve tercihlerini etkileyeceği düşünülmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Türkiye’nin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1993 yılında hazırlanmış olduğu çalışmaya göre üç büyük dinin günümüze kadar ulaşan eserlerin ve ibadet

yerlerinin envanteri hazırlanmıştır. Hristiyanlık, İslamiyet ve Yahudilik olmak üzere üç büyük dine ait toplam 316 önemli eserin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu eserlerden 167'sinin İslamiyet, 129'unun Hristiyanlık ve 20 tanesinin ise Yahudilik dinine ait olduğu belirtilmektedir (Olca ve Albuz, 2016:16). Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), Türkiye'nin inanç turizmi açısından 44 ildeki çekicilikleriyle inanç turizmi kapsamında yılda en az 250 bin kişiyi ağırlayabilme kapasitesine sahip bulunduğu dikkat çekmektedir (Eyky vd., 2015).

Türkiye destinasyonunda inanç turizmi kapsamında öne çıkan önemli eserlerin bulunduğu iller; Adana, Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Bitlis, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Gümüşhane, Hatay, Isparta, İstanbul, İzmir, Karaman, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Siirt, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Van ve Zonguldak olarak gösterilmekte ve bu illerdeki eserler Tablo 1'de gösterilen biçimde sıralanmaktadır.

Tablo 1: Türkiye'de İnanç Turizmi Kapsamındaki İller ve Eserler

İl Adı	İslamiyet Dini Eserleri	Hristiyanlık Dini Eserleri	Musevilik Dini Eserleri	Diğer Dinler
Adana	1) Yağ Cami (Eski Cami-Merkez) 2) Ulu Cami ve Külliyesi (Ramazanoğlu Cami-Merkez) 3) Hoşkadem Cami (Kozan) 4) Hasanağa Cami (Merkez): 5) Kurtkulağı Cami (Kurtkulağı Köyü-Ceyhan)	-	-	
Adıyaman				1) Arsemia (Kahta) 2) Nemrut (Kahta)
Ağrı		1) Ağrı Dağı	1) Ağrı Dağı	

Aksaray	<p>1) Ulu Cami (Karamanoğlu Cami-Merkez)</p> <p>2) Eğri Minare (Kızıl Minare-Merkez)</p> <p>3) Taptuk Emre Köyü ve Türbesi (Taptuk Emre Köyü)</p> <p>4) Yunus Emre Türbesi (Reşadiye Köyü-Ortaköy)</p> <p>5) Kaya Cami (Güzelyurt)</p> <p>6) Selime Sultan Türbesi (Selime Köyü)</p> <p>7) Kilise Cami (Aziz Gregorius Kilisesi) (Güzelyurt)</p>	<p>1) Kilise Cami (Aziz Gregorius Kilisesi)</p> <p>2) Aziz Anargiros Kilisesi (Güzelyurt)</p> <p>3) Sivişli Kilise (Güzelyurt)</p> <p>4) Selime Katedrali (Selime)</p> <p>5) Kale Manastırı Kilisesi (Selime)</p> <p>6) Yüksek Kilise (Merkez)</p> <p>7) Kızıl Kilise (Sivrihisar)</p> <p>8) Antik Nora Viranşehir (Helvandere Kasabası)</p> <p>9) Ağaçaltı Kilisesi (Daniel, Pantanossa-Ihlara)</p> <p>10) Pürenli Seki Kilisesi (Ihlara)</p> <p>11) Kokar Kilise (Ihlara)</p> <p>12) Eğritaş Kilisesi (Ihlara)</p> <p>13) Sümbüllü Kilise (Ihlara)</p> <p>14) Yılanlı Kilise (Ihlara)</p> <p>15) Saint Georges Kilisesi (Kırkdamaltı Kilisesi-Belisırma)</p> <p>16) Bahattin Samanlığı Kilisesi (Belisırma)</p> <p>17) Direkli Kilise (Belisırma)</p> <p>18) Ala Kilise (Belisırma)</p> <p>19) Karagedik Kilisesi (Belisırma)</p>	--	--
Amasya	<p>1) Gökmedrese Cami (Merkez)</p> <p>2) Burmalı Minare Cami (Merkez)</p> <p>3) Sultan II. Bayezit Külliyesi (Merkez)</p>			
Ankara	<p>1) Hacı Bayram Cami ve Türbesi (Merkez)</p> <p>2) Karacabey Cami (İmaret Cami-Merkez)</p>		1) Samanpazarı Sinagogu (Merkez)	1) Augustus Tapınağı (Merkez)

	3) Arslanhane Cami (Ahi Şerafeddin Cami-Merkez)			
Antalya	1) Yivli Minare (Alaaddin Cami-Merkez) 2) Kesik Minare Cami (Korkut Cami-Cami-i Kebir-Merkez) 3) Kale Cami (Sultan Süleyman Cami-Alanya)	1) Aziz Nicolaus Kilisesi (Kale (Demre)) 2) Aya Yorgi Kilisesi (Alanya)		
Artvin	1) İşhan Kilisesi (Yusufeli)	1) Hamamlı Kilise (Merkez) 2) Barhal Kilisesi (Altıparmak Kilisesi-Yusufeli) 3) İşhan Kilisesi (Yusufeli) 4) Cevizli Kilise (Şavşat) 5) Köprülü Kilise (Şavşat)		
Bitlis	1) Ulu Cami (Merkez) 2) Ulu Kümbet 3) Hüseyin Timur Kümbeti 4) Bugatay Aka Kümbeti 5) Hasan Padişah Kümbeti 6) Erzen Hatun Kümbeti 7) Emir Bayındır Kümbeti 8) Kesik Kümbeti			
Bursa	1) Ulu Cami (Merkez) 2) Emir Sultan Camisi ve Türbesi (Merkez) 3) Muradiye Külliyesi (Merkez) 4) Orhan Cami ve Külliyesi (Merkez) 5) Hüdavendigâr Cami ve Külliyesi (Merkez) 6) Yıldırım Bayezit Külliyesi (Merkez) 7) Yeşil Cami (Merkez) 8) Yeşil Türbe (Merkez)	1) Ayasofya Müzesi (İznic) 2) Senatus (Konsül Sarayı-İznic)	1) Geruş Sinagogu (Merkez) 2) Mayor Sinagogu (Merkez) 3) Etz Ahayim Sinagogu (Merkez)	1) Hipogeum (Yeraltı Mezar Odası- Elbeyli-İznic)

	<p>9) İznik Yeşil Cami (İznik)</p> <p>10) Hacı Özbek Cami (Çarşı Mescidi-İznik)</p> <p>11) Çandarlı Kara Halil İbrahim Paşa Türbesi (İznik)</p> <p>12) Şeyh Kudbettin Cami (İznik)</p> <p>13) Ayasofya Müzesi (İznik)</p>			
Denizli		<p>1) Goncalı Kilisesi (Laodikya Kilisesi)</p> <p>2) St. Philippe Martyrion (Ottogon, Pamukkale)</p> <p>3) Hierapolis St. Katedrali (Pamukkale)</p> <p>4) Kilise (Pamukkale)</p>		
Diyarbakır	<p>1) Ulu Cami (Merkez)</p> <p>2) Behram Paşa Cami (Merkez)</p> <p>3) Şeyh Matar Cami (Merkez)</p> <p>4) Safa Cami (Merkez)</p>	1) Meryem Ana Kilisesi (Merkez)		
Edirne	<p>1) Selimiye Cami (Merkez)</p> <p>2) Üç Şerefeli Cami (Merkez)</p> <p>3) Muradiye Cami (Merkez)</p> <p>4) II. Bayezit Cami ve Külliyesi (Merkez)</p> <p>5) Eski Cami (Merkez)</p> <p>6) Yıldırım Camii (Merkez)</p> <p>7) Fatih Cami (Enez Ayasofyası-Enez)</p> <p>8) Sokullu Külliyesi (Kasım Paşa Külliyesi-Havsa)</p>	<p>1) Fatih Cami (Enez Ayasofyası-Enez) (1455 yılında camiye çevrildi)</p> <p>2) Sweti George Kilisesi (Merkez)</p>	1) Yahudi Havrası (Merkez)	
Elazığ	1) Ulu Cami (Harput)	1) Meryem Ana Kilisesi		

	<p>2) Sarahatun Cami (Harput)</p> <p>3) Kurşunlu Cami (Harput)</p> <p>4) Alacalı Cami (Harput)</p> <p>5) Ağa Cami (Harput)</p> <p>6) Arap Baba Mescidi ve Türbesi (Harput)</p> <p>7) Fetih Ahmed Baba Türbesi (Harput)</p> <p>8) Mansur Baba Türbesi (Harput)</p>			
Erzurum	<p>1) Çifte Minareli Medrese (Merkez)</p> <p>2) Yakutiye Medresesi (Merkez)</p> <p>3) Ulu Cami (Atabey Cami-Merkez)</p> <p>4) Üç Kümbetler (Merkez)</p>			
Gaziantep	<p>1) Şeyh Fethullah Cami ve Külliyesi (Aşağı Şeyh Cami-Merkez)</p> <p>2) Boyacı Cami (Merkez)</p> <p>3) Ömeriye Cami (Merkez)</p> <p>4) Ahmet Çelebi Cami (Merkez)</p> <p>5) Yuşa Peygamber Türbesi (Merkez)</p> <p>6) Pir Sefa Hazretleri Türbesi (Merkez)</p> <p>7) Ökkeşiye Hazretleri Türbesi (Nurdağı)</p>	<p>1) Rumkale (Yavuzeli)</p>	<p>1) Yuşa Peygamber Türbesi (Merkez)</p>	
Gümüşhane		<p>1) Santa Kiliseler Grubu (Dumanlı-Merkez)</p>		
Hatay	<p>1) Ulu Cami (Sultan Selim Cami-Merkez)</p> <p>2) Habib-Ün Neccar Cami (Merkez)</p> <p>3) Kanuni Sultan Süleyman Cami (Belen Cami-Belen)</p> <p>4) Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi (Payas)</p>	<p>1) St. Pierre Kilisesi (Merkez)</p> <p>2) St. Simon Manastırı (Samandağ)</p> <p>3) Aziz Hanna Kilisesi (İskenderun)</p> <p>4) Markirkos Ortodoks Kilisesi (İskenderun)</p>		

Isparta		<p>1) Aya Payana Kilisesi (Merkez) 2) Aya Yorgi Kilisesi (Merkez) 3) Aya Stetfanos Kilisesi (Eğirdir) 4) St. Paul Kilisesi (Yalvaç)</p>		
İstanbul	<p>1) Eyüp Sultan Cami 2) Eyüp Sultan Türbesi 3) Fatih Cami 4) Bayezıt Cami 5) Süleymaniye Cami ve Külliyesi 6) Mimar Sinan Türbesi 7) Sultan Selim Cami 8) Haseki Cami 9) Yeni Cami 10) Şehzade Cami 11) Nuruosmaniye Cami 12) Rüstempaşa Cami 13) Sokullu Mehmet Paşa Cami 14) Yeni Valide Cami 15) Bezm-i Alem Valide Sultan (Dolmabahçe) Cami 16) İmrahor İlyas Bey Cami (Studios Manastırı) (1486 yılında İlyas Bey tarafından camiye çevrilmiştir) 17) Fethiye Cami (Pammakaristos Manastır Kilisesi) (III. Murat (1574-1595) zamanında camiye çevrilmiş) 18) Zeyrek Cami (Pantakrator Manastır Kilisesi) 19) Küçük Ayasofya Cami (Ss. Sergius ve Bacchus Kilisesi) (1497’de camiye çevrilmiştir) 20) Eski İmaret</p>	<p>1) İmrahor İlyas Bey Cami (Studios Manastırı) 2) Kariye Müzesi (Khora Manastırı) 3) Fethiye Cami (Pammakaristos Manastır Kilisesi) (4) Aya İrini Anıtı (St. Irene) 5) Zeyrek Cami (Pantakrator Manastır Kilisesi) 6) Küçük Ayasofya Cami (Ss. Sergius ve Bacchus Kilisesi) 7) Eski İmaret Cami (Pantepoptes Manastır Kilisesi)</p>	<p>1) Neve Şalom Sinagogu 2) İtalyan Sinagogu 3) Aşkenazi Sinagogu 4) Zülfaris Sinagogu 5) Ahrida Sinagogu 6) Yanbol Sinagogu 7) Haydarpaşa Hemdat İsrail Sinagogu 8) Etz Ahayim Sinagogu (Ortaköy)</p>	

	Cami (Pantepoptes Manastır Kilisesi)			
İzmir	1) İssa Bey Cami (Selçuk) 2) Hisar Cami (Merkez) 3) Birgi (Ödemiş)	1) İzmir Kilisesi (Merkez) 2) Meryem Ana Evi (Selçuk) 3) St. Jean Bazilikası (Selçuk) 4) Bergama Kilisesi (Bergama)	1) Karataş Beth İsrail Sinagogu (Merkez)	
Karaman	1) Aktekke Cami (Mader-i Mevlâna Cami-Merkez) 2) Yunus Emre Camisi (Merkez) 3) Yunus Emre Türbesi (Merkez) 4) İmaret Cami (Merkez) 5) Taşkale Cami (Mağara Mescid-Taş Mescid-Taşkale) 6) Ulu Cami (Ermenek) 7) Meydan Cami (Ermenek) 8) Sipas Cami (Ermenek) 9) Tol Medrese (Ermenek))	1) Maden Şehri (Binbir Kilise-Merkez) 2) Değle (Merkez) 3) Derbe (Merkez) 4) Kızıl Kilise (Merkez) 5) Çeşmeli Kilise (Merkez) 6) İnöğlesi Kaya Manastırı (Ermenek)		
Kars	1) Menucehr Cami (Ani Harabeleri) 2) Ebul Muammeral Cami (Boz Minare-Ani Harabeleri) 3) Meryem Ana Katedrali (Fethiye Cami-Ani Harabeleri) (1064 yılında camiye çevrildi) 4) Havariler Kilisesi (Kümbet Cami-Merkez)	1) Keçel Kilisesi (Aziz Pirkitch Kilisesi-Ani Harabeleri) 2) Şirli Kilise (Aziz Gregor Kilisesi-Ani Harabeleri) 3) Abughamrent Gregor Kilisesi (Ani Harabeleri) 4) Güvercinli Kilise (Genç Kızlar Kilisesi-Ani Harabeleri) 5) Kemserakanlı Kilise (Ani Harabeleri) 6) Meryem Ana Katedrali (Fethiye Cami-Ani Harabeleri) 7) Arak' Eltos Kilisesi (Ani Harabeleri) 8) Havariler Kilisesi (Kümbet Cami-Merkez)		

Kastamonu	1) Nasrullah Kadı Külliyesi 2) Şeyh Şa'bân-ı Veli (Şucaüddin, Hz. Pîr) Külliyesi			
Kayseri	1) Ulu Cami (Sultan Cami-Merkez) 2) Güllük Cami (Merkez) 3) Lale Cami (Merkez) 4) Hunat Cami ve Külliyesi (Merkez) 5) Hacı Kılıç Cami ve Medresesi (Merkez) 6) Kurşunlu Cami (Merkez) 7) Döner Kümbet (Merkez) 8) Kutluğ Hatun Türbesi (Merkez) 9) Mahperi Hatun Türbesi (Merkez) 10) Sırçalı Kümbet (Merkez) 11) Çifte Kümbet (Merkez)	1) Soğanlı Vadisi Kiliseleri 2) Karabaş Kilisesi (Yeşilhisar) 3) Azize Barbara Kilisesi (Tahtalı Kilise-Yeşilhisar) 4) Kubbeli Kilise (Yeşilhisar)		
Kırklareli	1) Hızırbey Külliyesi (Merkez) 2) Cedit Ali Paşa Cami (Babaeski) 3) Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi (Lüleburgaz) 4) Gazi Süleyman Paşa Cami (Küçük Ayasofya Kilisesi-Vize)	1) Gazi Süleyman Paşa Cami (Küçük Ayasofya Kilisesi-Vize) 2) Mağara Manastırı (Vize) 3) Ayanikola Ayazma ve Manastırı (Kıyıköy)		
Kırşehir	1) Cacabey (Medresesi) Cami (Merkez) 2) Ahi Evran Cami ve Türbesi (Merkez) 3) Lala Cami (Lale Cami-Merkez) 4) Melik Gazi Türbesi (Merkez)	1) Derefakılı Kiliseleri (Akçakent)		
Konya	1) Mevlâna Türbesi ve Dergâhı (Merkez) 2) Alaaddin Cami (Merkez) 3) Aziziye Cami (Merkez) 4) İnce Minareli Cami ve Medrese	1) Sille Siyata Manastırı (Merkez) 2) Ak Manastır (Haglos Kharitan, Sille) 3) Haghia Eleni Kilisesi (Sille) 4) Lystra (Hatun Saray-Meram)		

	(Merkez) 5) İplikçi Cami ve Medresesi (Merkez) 6) Sahip Ata Külliyesi (Merkez) 7) Lala Mustafa Paşa Külliyesi (Ilgın) 8) Eşrefoğlu Cami (Beyşehir) 9) Nasreddin Hoca Türbesi (Akşehir)			
Malatya	1) Namazgah Cami (Battalgazi) 2) Ulu Cami (Arapkir)			
Manisa	1) Ulu Cami ve Külliyesi (Merkez) 2) Muradiye Cami ve Külliyesi (Merkez) 3) Sultan Cami ve Külliyesi (Merkez) 4) İvaz Paşa Cami (Merkez) 5) Hatuniye Külliyesi (Merkez)	1) Thyatira (Akhisar) 2) Philadelphia Kilisesi (Alaşehir) 3) Sardis (Sard) Kilisesi (Salihli)	1) Sardis (Sard) Sinagogu (Salihli)	
Mardin	1) Ulu Cami (Merkez) 2) Latifiye (Abdüllatif) Cami (Merkez) 3) Zinciriye Medresesi (Merkez) 4) Kasımiye Medresesi (Merkez) 5) Melik Mahmut Cami (Bab Es Sur Cami-Merkez)	1) Deyr Ul Zaferan Manastırı (Merkez) 2) Mar İzozil Manastırı (Midyat) 3) Deyr Ul Umur (Mar Gabriel-Midyat) 4) Meryem Ana Kilisesi (Midyat) 5) Maryakup Manastırı (Nusaybin)		
Mersin	1) Makam-ı Şerif Cami ve Danyal Peygamber Kabri (Merkez) 2) Eshab-ı Kehf Mağarası (Tarsus) 3) Ulu Cami (Tarsus) 4) St. Paul Kilisesi (Eski Cami-Tarsus)	1) Eshab-ı Kehf Mağarası (Tarsus) 2) St. Paul Kilisesi (Eski Cami-Tarsus) 3) St. Paul Kuyusu (Tarsus) 4) St. Paul Anıt Müzesi (Tarsus) 5) Alahan Manastırı (Mut) 6) Meryemlik (Aya Tekla-Silifke) 7) Zeus Tapınağı ve Kilise (Silifke) 8) Cennet Obruğu-Meryem Ana Kilisesi (Silifke)		

Muğla	1) Kurşunlu Cami (Merkez)	1) Aşağı Kilise (Panayia Pirgotissa Kilisesi-Fethiye) 2) Yukarı Kilise (Taxiarthis Kilisesi-Fethiye) 3) Gemiler Adası Kiliseleri (Fethiye)		
Nevşehir	1) Kurşunlu Cami (Damat İbrahim Paşa Külliyesi-Merkez) 2) Hacı Bektaş Veli Dergâhı ve Külliyesi (Hacı Bektaş) 3) Dergâh ve Külliye (Hacı Bektaş) 4) Hacı Bektaş Veli Türbesi (Pir Evi-Hacı Bektaş)	1) Tokalı Kilise (Göreme) 2) Rahipler ve Rahibeler Manastırı (Göreme) 3) St. Basil Şapeli (Göreme) 4) Elmalı Kilise (Göreme) 5) Çavuşin Kilisesi (Göreme) 6) Yılanlı Kilise (Göreme) 7) Karanlık Kilise (Göreme) 8) Azize Catherine Şapeli (Göreme) 9) Çarıklı Kilise (Göreme) 10) Aziz Barbara Şapeli (Göreme) 11) Durmuş Kadir Kilisesi (Göreme) 12) El-Nazar Kilisesi (Göreme) 13) Saklı Kilise (Göreme) 14) Kılıçlar Kilisesi (Göreme) 15) Meryem Ana Kilisesi (Kılıçlar Kuşluk Kilisesi-Göreme) 16) Aziz Eustathios Kilisesi (Göreme) 17) Tatların Kilisesi (Acıgöl) 18) Tağar Kilisesi (St. Theodora Kilisesi-Ürgüp) 19) Aziz Jean Kilisesi (Gülşehir) 20) Ortodoks Kilisesi (Derinkuyu)		
Niğde	1) Aladdin Cami (Merkez) 2) Hüdavend Hatun Türbesi (Merkez)	1) Gümüşler Manastırı (Merkez)		

	3) Gündoğdu Türbesi 4) Sungur Bey Cami ve Türbesi			
Ordu	1) Atik İbrahim Paşa Cami (Orta Cami-Merkez)			
Osmaniye	1) Ala Cami (Kadirli) 2) Ağcabey Cami			
Siirt	1) Veysel Karani Türbesi (Baykan) 2) İbrahim Hakkı Türbesi (Aydınlı)			
Sivas	1) Ulu Cami (Merkez) 2) Gök Medrese (Merkez) 3) Kale Cami (Merkez) 4) Çifte Minareli Medrese (Merkez) 5) Divriği Ulu Cami ve Darüşşifa (Divriği) 6) Kale Cami (Divriği)			
Şanlıurfa	1) Ulu Cami (Merkez) 2) Hz. İbrahim'in Doğduğu Mağara ve Mevlid-i Halil Cami (Merkez) 3) Balıklı Göl (Halil-ür Rahman ve Ayn-ı Zeliha Gölü-Merkez) 4) Hz. Eyyüp Peygamber ve Makamı (Merkez) 5) Eski Ömeriye Cami (Merkez) 6) Halil-Ür Rahman Cami (Döşeme Cami-Makam Cami-Merkez) 7) Rızvaniye Cami (Zulumiye Cami-Merkez) 8) Hz. Eyyüp, Hz. Elyasa ve Rahime Hatun Türbeleri (Eyyüp Nebi Köyü-Viranşehir) 9) Şuayb Şehri (Harran) 10) Ulu Cami	1) Der-Yakup Kilisesi (Nemrut'un Tahtı-Merkez) 2) Deyr-i Mesih (İsa Kilisesi-Merkez)	1) Harran (Harran)	

	(Harran)			
Tokat	1) Meydan Cami (Merkez)			
Trabzon	1) Büyük İmaret Cami (Hatuniye/Ayşe-Gülbahar Hatun Cami-Merkez) 2) Fatih Cami (Ortahisar Cami,Panaghia Chrysocephalos Kilisesi-Merkez) 3) Çarşı Cami (Merkez) 4) İskender Paşa Cami (Merkez) 5) Ayasofya Kilisesi (Haghia Sophia Kilisesi-Merkez)	1) Fatih Cami (Ortahisar Cami,Panaghia Chrysocephalos Kilisesi-Merkez) 2) Kilisesi (Haghia Sophia Kilisesi-Merkez) 3) St. Anna Kilisesi (Küçük Ayrasıl Kilisesi-Merkez) 4) Santa Maria Kilisesi (Merkez) 5) Vazelon Manastırı (Maçka) 6) Sümela Manastırı (Meryem Ana Manastırı-Maçka)		
Van	1) Hüsrev Paşa Cami (Merkez) 2) Kaya Çelebi Cami (Merkez) 3) Celme Hatun Kümbeti (Gevaş) 4) Aliyar Kümbeti (Erciş)	1) Çarpanak Kilisesi (Çarpanak Adası-Merkez) 2) Akdamar Kilisesi (Akdamar Adası-Gevaş)		
Zonguldak				1)Cehennemağzı Mağaraları (Karadeniz Ereğlisi)
Toplam	200	134	17	5

Kaynak: <https://yigm.ktb.gov.tr> adresinden uyarlanmıştır. [Erişim Tarihi: 25.12.2019].

Türkiye, Anadolu'nun Hıristiyanlık dininin yayılmasındaki rolü ve yaşayan insanların hoşgörülü yapısı çerçevesinde Hıristiyanlık dinine yönelik yapıların inşasına izin verilmesi (Kurnaz, 2013), Hıristiyanlık inancının ilk dönemlerindeki Havariler ve Ortaçağ'da Museviler, buldukları ülkelerde yaşadıkları yok etme politikaları ve ağır baskı kapsamında Anadolu topraklarında sığınmış olma yönüyle önemli bir dini merkez konumundadır. Semavi dinlerin ilki olarak kabul edilen Musevilik dini, Şanlıurfa'da yaşamış olan Hz. İbrahim ile başlamaktadır. Bu anlamda

Hız. İbrahim ve onun soyundan gelen peygamberlerin yaşamış olduğu Şanlıurfa “Peygamberler Şehri” olarak bilinmektedir. Mardin ili Süryanilerin inanç merkezi olarak öne çıkan bir destinasyondur. (Kozak vd., 2010; <https://cemalakin.wordpress.com>).

Türkiye, Museviler için İstanbul’daki Neve Şalom, Yanbol, Zülfaris ve Ahrida sinagogları, Hatay’da yer alan 500 yıllık havrada el yazması Tevrat, Hız. İbrahim, Hız. Yakup ve Hız. Musa’nın yaşadığı topraklar ve Arz-ı Mevdut inancı (Hız. İbrahim’den dolayı vaat edilmiş topraklar) önemli bir çekim merkezidir. Hıristiyanlar için İzmir’deki Efes Meryem Ana, Antalya’daki Demre St. Nicolas Antakya’daki Saint Pierre ve Van’daki Akdamar kiliseleri, Tarsus’daki St. Pavlus Anıt Müzesi ve İstanbul’daki Ayasofya Müzesi, Trabzon’daki Sümela Manastırı ve Süryaniler için Mardin Deyrulzafaran Manastırı ile oldukça popüler bir ziyaret mekanıdır. Bununla birlikte Müslümanlar için İstanbul’daki Topkapı sarayı kutsal emanetleri, Eyüp Sultan Türbesi, Nevşehir’deki Hacı Bektaş-i Veli Külliyesi, Konya’daki Mevlana Türbesi, Siirt’teki Veysel Karani Külliyesi, Erzurum Yakutiye Medresesi ve birçok camisi (İstanbul Sultan Ahmet ve Süleymaniye Camii Edirne Selimiye Camii, Bursa Ulu Camii, Divriği Ulu Camii, Adana Sabancı Camii, Ankara Kocatepe Camii, Diyarbakır Ulu Camii, İzmir Hisar Camii, Kayseri Kurşunlu Camii) önemli inanç merkezidir (Tapur, 2009; <https://www.milligazete.com.tr>).

1980’li yılların başında turizm faaliyetlerinin hareketlenmeye başladığı Türkiye’de önemli bir turizm çeşidi olarak öne çıkan kıyı turizminin sağlık, kültür ve inanç turizmi gibi alternatif turizm çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda Türkiye, Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet dinlerinde sahip bulunduğu önemli eserleri ile öne çıkmasına rağmen inanç turizmi potansiyelinin yeterince değerlendirilememektedir. Bununla birlikte genç ve orta yaş gurubunun da ilgi göstermeye başladığı inanç turizmüne 1995 yılından itibaren çalışmalarda artış yaşanmaya başlamıştır. Ayrıca, Trabzon Sümela Manastırı ve Van Akdamar Kilisesi’nin 2010 yılında ibadete açılması dünyanın her tarafından turist akışına neden olmuştur. Türkiye’deki pek çok mekânın (Efes, İznik, Antakya, İstanbul vb.) kutsal sayılması da turist akışını artırmaktadır (Okuyucu ve Somuncu, 2013; <https://cemalakin.wordpress.com>). Mevlana ve Hacı Bektaşî Veli gibi önemli dini

bilgelerin yanına Hacı Bayram Veli, Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli gibi şahsiyetlerde inanç turizmi kapsamında öne çıkartılmalıdır (Avcı, 2019).

Koçoğlu ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de turizmin sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilecek alternatif turizm çeşitleri arasında inanç turizmi de gösterilmekte ve bu turizm çeşidinin sürdürülebilirliği için yatırım planlamalarında yerel halkın görüşlerinin dikkate alınmasına ve inanç turizmine özgü yerleri sembolize edebilecek broşür, doküman ve hediyelik eşya benzeri ürünlerin hazırlanmasına dikkat çekilmektedir. Kim ve Kim (2019) ise inanç turizmi kapsamında seyahat eden turistler için hiyerarşik bir değer haritası oluşturulması ve bu haritada turistlerin ziyaret ettikleri yerlerin özellikleri, aradığı faydalar ve kendi kişisel değerleri açısından dini yerleri nasıl algıladıklarına yer verilmesine vurgu yapmaktadır.

Aslantürk ve arkadaşları (2013) tarafından gerçekleştirilen “İnanç Turizmi İle İlgili Türkiye’de Yapılan Akademik Çalışmaların İncelenmesi” başlıklı araştırma çalışmasında inanç temalı seyahatlerin turizm kapsamında değerlendirilmesinde akademik çalışmaların teorik ve sektörel gerekliliğine dikkat çekilmektedir. 1998-2013 yılları arasında inanç turizmine yönelik makale ve tezlerin yöntem ve içerik açısından değerlendirildiği çalışmada, hazırlanan çalışmaların çoğunlukla betimleyici çalışmalar olduğu, sektörü ve ilgili literatürü destekleyici çalışmalara ihtiyaç bulunduğu yönündedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE ÖLÇEĞİNDE İNANÇ TURİZMİNE YÖNELİK OLARAK HAZIRLANMIŞ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK VE İÇERİK ANALİZİ

Bu bölümde Türkiye'de 1996-2019 döneminde Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi (YÖK-UTM) bünyesinde yer almakta olan turizmne yönelik toplam 51 adet tez (yüksek lisans:48, doktora: 3) nitel araştırma yöntemi kapsamında bibliyometrik analiz ve içerik analizi teknikleri ile incelenmekte ve bu tezlere yönelik değerlendirme bilgi ve bulgularına yer verilmektedir.

2.1. Araştırma Alanı

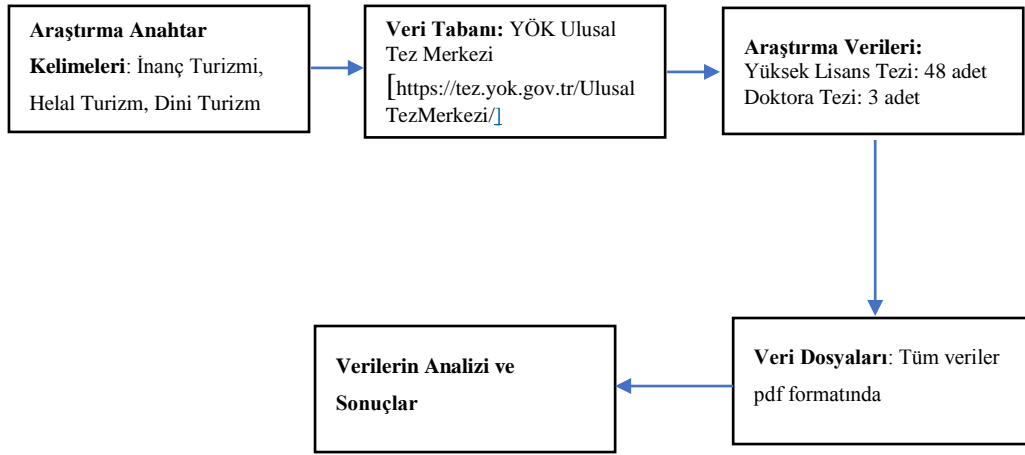
Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi lisansüstü tezleri, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu Ek Madde 40 hükümleri çerçevesinde bilime katkı sağlamak, bilimsel araştırma ve faaliyetleri desteklemek amacıyla tezleri elektronik ortamda erişime sunan bir resmi kurumdur. Araştırmacılar, ticari veya mali kazanç sağlama adına bu kurum tarafından sunulan tezlerin tamamını veya bir bölümünü yazarın izni olmadan kopyalayamaz, yayımlayamaz kullanamaz ve dağıtamaz. Tezlerden bilimsel etik ile atıf kuralları çerçevesinde yararlanabilmektedir (<https://tez.yok.gov.tr>).

Bu bölümde 1996-2019 yılları arasında Türkiye'deki inanç/helal/dini turizm başlığı altında hazırlanmış olan ilgili lisansüstü tezlerin çeşitli parametreler (tez türü, yılı, yayın dili, çerçevesinde bibliyometrik analiz bulgularına yer verilmektedir.

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi (YÖK_UTM) veri tabanında 1996-2019 yılları arasında Türkiye'deki inanç/helal/dini turizm başlığı altında hazırlanmış olan ilgili lisansüstü tezlerin çeşitli parametreler (tez türü, yılı, yayın dili vb.) çerçevesinde bibliyometrik analiz bulgularına yer verilmektedir. Bu amaç kapsamında 48 adet yüksek lisans tezi ile 3 adet doktora tezi olmak üzere toplamda 51 lisansüstü tez değerlendirmeye alınmıştır. Lisansüstü tez çalışmalarında genel görünümü ortaya koyabilmek için bibliyometrik analiz ve içerik analizi tekniği öngörülmüştür.

2.2. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırma kapsamında Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında tarama terimi yazılan bölüme Türkçe ve İngilizce dilinde kelimeler olmak üzere “inanç turizmi”, “helal turizm”, “dini turizm”, “faith tourism”, “halal tourism” “religious tourism” girdileri yazılmış ve bu terimler üzerinden veri tabanı üzerinden inceleme yapılmış ve Şekil 3’te sunulmakta olan model esas alınmıştır. Ayrıca Yağmur, Ehtiyar ve Aksu (2019) çalışmasından yararlanılmıştır.

Şekil 3: Bibliyometrik Analiz Aşamaları
(Ruiz-Real vd., 2018: 4’ten uyarlanmıştır).

2.3. Araştırma Bulguları

Bu çalışmada Türkiye’de 1996-2019 döneminde inanç turizmi kapsamında hazırlanmış lisansüstü tezlerin nitel araştırma yöntemi çerçevesinde analiz çıktılarına yer verilmektedir. Çalışma verilerin analizinde “bibliyometrik analiz” ve “içerik analizi” teknikleri birlikte kullanılmış olup aşağıdaki bilgi ve bulgulara ulaşılmıştır.

2.3.1. İnanç Turizmine Yönelik Tezlerin Bibliyometrik Analiz Bulguları

Bibliyometrik analiz kapsamında ilk olarak YÖK-UTM içerisindeki inanç turizmi, helal turizm ve dini turizm başlıklı lisansüstü tezlerin tez türlerine yönelik dağılımı belirlenmiş ve Tablo 2’de gösterilen sonuçlara ulaşılmıştır. Lisansüstü

tezlerin %94,1'inin yüksek lisans, %5,9'nun doktora tezinden oluştuğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tez Türü	n	%
Yüksek Lisans	48	94,1
Doktora	3	5,9
Toplam	51	100

Lisansüstü tezlerin yıllara bazında kronolojik dağılımında Tablo 3'te görüldüğü üzere 2019 yılı 12 tez (%24,6) ile öne çıkan dönem olmuştur. Bu tezlerin tamamı yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Tez türü toplamında ikinci sırada 8 adet (%15,6) tezle 2017 yılı yer almıştır. Bu tezlerin 6 adeti yüksek lisans (11,8), ve 2 adeti doktora (%3,8) tezi kapsamında hazırlanmıştır. Üçüncü sırada ise 5 adet yüksek lisans tezi (%9,8) ile 2014 yılı olmuştur. Bu bulgular kapsamında Türkiye'de inanç turizmine yönelik akademik araştırmaların 2014 yılından sonra popülerlik kazandığı söylenebilir. Bununla birlikte sadece 2 adet doktora tezinin bulunması inanç turizmi açısından doktora eğitimi düzeyinde yeterli olmadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Tablo 3: Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yayınlandığı Yıl	Tez Türü				Toplam	
	Yüksek Lisans		Doktora			
	n	%	n	%	n	%
1996	1	2	-	-	1	1,9
1998	1	2	-	-	1	1,9
2000	1	2	-	-	1	1,9
2005	1	2	-	-	1	1,9
2009	1	2	1	33,3	2	3,8
2010	3	6,4	-	-	3	5,8
2011	3	6,4	-	-	3	5,8
2012	2	4	-	-	2	3,8
2013	2	4	-	-	2	3,8
2014	5	10,4	-	-	5	9,8
2015	3	6,4	-	-	3	5,8

2016	3	6,4	-	-	3	5,8
2017	6	12,5	2	66,7	8	15,6
2018	4	8,5	-	-	4	7,8
2019	12	25			12	24,6
Toplam	48	100	3	100	51	100

İnanç turizmi konu alan lisansüstü yayım diline göre dağılımında Tablo 4'te görüldüğü üzere 51 tezin tamamının (%100) Türkçe olarak hazırlandığı tespit edilmiştir. Bu durum Türkiye'deki inanç turizminin dünya genelinde tanınmasında önemli bir eksiklik olarak görülebilir ve üniversite anabilim dallarının inanç turizmine yönelik farklı yabancı dillerde tezler hazırlaması önerilebilir.

Tablo 4: Lisansüstü Tezlerin Yayım Diline Göre Dağılımı

Yayım Dili	Dil				Toplam	
	Yüksek Lisans		Doktora		n	%
	n	%	n	%		
Türkçe	48	94,3	3	5,7	51	100
İngilizce	-	-	-	-	-	-
Toplam	51	100	-	-	51	100

İnanç turizmine yönelik olarak hazırlanan lisansüstü tezlerinin hazırlandığı üniversitelere göre dağılımı Tablo 5'te gösterilen biçimde tespit edilmiştir. Üniversiteler içerisinde inanç turizmi kapsamında en fazla lisansüstü tez çalışan üniversiteler; Dokuz Eylül Üniversitesi (6), Gazi Üniversitesi (5) ve Kastamonu Üniversitesi (5) olarak belirlenmiştir.

Tablo 5: Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Hazırlandığı Üniversite	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Adnan Menderes Üniversitesi	1		-	-	1	
Akdeniz Üniversitesi	1		-	-	1	
Balıkesir Üniversitesi	3	-	-	-	3	
Batman Üniversitesi	1		-	-	1	

Dicle Üniversitesi	1	-	-	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	5	1		6
Düzce Üniversitesi	1	-	-	1
Ege Üniversitesi	1	-	-	1
Gazi Üniversitesi	5	-	-	5
Gaziantep Üniversitesi	1	-	-	1
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	1	-	-	1
İstanbul Üniversitesi	4	-	-	4
Karabük Üniversitesi	1	-	-	1
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi	1	-	-	1
Kastamonu Üniversitesi	5	-	-	5
Kırklareli Üniversitesi	1	-	-	1
Marmara Üniversitesi	1	1		2
Mersin Üniversitesi	1	-	-	1
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	1	-	-	1
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	2	-	-	2
Necmettin Erbakan Üniversitesi	2	-	-	2
Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	1	-	-	1
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi	1	-	-	1
Sakarya Üniversitesi	2	1	-	3
Selçuk Üniversitesi	1	-	-	1
Süleyman Demirel Üniversitesi	1	-	-	1
Trakya Üniversitesi	1	-		1
Türk Hava Kurumu Üniversitesi	1	-	-	1
Toplam	48	3		51

Tablo 6’da inanç turizmine yönelik olarak hazırlanan lisansüstü tezlerin bağlı olduğu enstitüye göre dağılımı yer almaktadır. Lisansüstü tezlerin 1 tanesi Fen Bilimleri Enstitüsünde 50 tanesi ise Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmıştır.

Tablo 6: Lisansüstü Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

Hazırladığı Enstitü	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Fen Bilimleri Enstitüsü	1	2,8	-	-	1	1,9
Sosyal Bilimler Enstitüsü	47	97,2	3	100	50	98,1
Toplam	48	100	3	100	51	100

Tablo 7’de inanç turizmine yönelik olarak hazırlanan lisansüstü tezlerin enstitü anabilim dallarına göre dağılımı yer almaktadır. Yüksek Lisans tezlerin anabilim dallarına göre dağılımında ilk sırada 34 adet tez ile Turizm İşletmeciliği ABD/ Turizm İşletmeciliği Eğitimi ABD/ Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik ABD/ Turizm ve Otel İşletmeciliği ABD, ikinci sırada 7 adet tez ile İşletme ABD ve üçüncü sırada 2 adet tez ile Coğrafya Anabilim Dalı yer almıştır. Doktora tezlerinin anabilim dallarına göre dağılımında 2 adet tez ile Turizm İşletmeciliği ABD öne çıkmıştır. Bunu 1 adet tez ile Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD izlemiştir.

Tablo 7: Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Hazırladığı Anabilim Dalı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Coğrafya Anabilim Dalı	2	4,1	-	-	2	3,9
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı	1	2,0	-	-	1	1,9
İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı	1	2,0	-	-	1	1,9
İşletme Anabilim Dalı	7	15,5	-	-	7	15,7
Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi ABD	1	2,0	-	-	1	1,9
Maliye ve Ekonomi ABD	1	2,0	-	-	1	1,9
Mimarlık ABD	1	2,0	-	-	1	1,9
Sanat Tarihi ABD	1	2,0	-	-	1	1,9
Turizm İşletmeciliği ABD	23	48,9	2	66,7	25	49,0
Turizm İşletmeciliği Eğitimi ABD	3	6,2	-	-	3	5,8
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik ABD	5	11,3	-	-	5	10,4
Turizm ve Otel İşletmeciliği ABD	1	2,0	-	-	1	1,9
Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD	-	0	1	33,3	1	1,9
Toplam	48		3	100	51	100

Tablo 8’de inanç turizmine yönelik olarak hazırlanan lisansüstü tezlerin danışmanlarının akademik unvanına göre dağılımı yer almaktadır. Profesör unvanı akademisyenlerin denetiminde hazırlanan lisansüstü tezlerin 3 tanesi (%100) doktora ve 17 tanesi (%35,4) yüksek lisans tezidir. Doçent ünvanlı danışmaların gözetiminde hazırlanan 10 adet tez (%20,8) ile Doktor Öğretim Üyesi/Yardımcı Doçent Doktor danışmanlığında hazırlanan 21 tez (%43,8) yüksek lisans tezi kapsamında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8: Lisansüstü Tezlerin Tez Danışmanının Akademik Unvanına Göre Dağılımı

Danışman Unvanı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Profesör	17	35,4	3	100	20	39,2
Doçent	10	20,8	-	-	10	19,6
Dr. Öğretim Üyesi/Yrd. Doç. Dr.	21	43,8	-	-	21	41,2
Toplam	48	100	3	100	51	100

Tablo 9’da inanç turizmine yönelik lisansüstü tezlerin sayfa sayılarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Doktora tezlerinde 100-150 sayfa aralığında 1 adet (%33,3), 201-250 sayfa aralığında 1 adet (%33,3) ve 251-300 sayfa aralığında 1 adet (%33,4), olmak üzere tezler dağılım göstermiştir. Yüksek lisans tezleri ise 50-100 sayfa aralığında 11 adet (%22,9), 101-150 sayfa aralığında 22 adet (%45,8), 151-200 sayfa aralığında 9 adet (%18,7), 201-250 sayfa aralığında 4 adet (%8,6), 251-300 sayfa aralığında 1 adet (%2,0) ve 301-350 sayfa aralığında 1 adet (%2,0) tez hazırlandığı görülmüştür. Bu bilgiler çerçevesinde doktora tezlerinin 100-300 sayfa aralığında hazırladığı ve yüksek lisans tezlerinin ise 100-150 sayfa arasında dağılım gösterdiği söylenebilir.

Tablo 9: Lisansüstü Tezlerin Sayfa Sayılarına Göre Dağılımı

Sayfa Sayısı	Tez Türü				Toplam	
	Yüksek Lisans		Doktora			
	n	%	n	%	n	%
50-100	11	22,9	-	-	11	21,5
101-150	22	45,8	1	0,33	23	45,0
151-200	9	18,7	-	-	9	17,9
201-250	4	8,6	1	0,33	5	9,8
251-300	1	2,0	1	0,34	2	3,9
301-350	1	2,0	-	-	1	1,9
Toplam	48	100	3	100	51	100

Tablo 10’da YÖK-UTM veri tabanına girilen “inanç turizmi”, “dini turizm” ve “helal turizm” referans kelimeleri çerçevesinde ulaşılan tez sayıları yer almaktadır. Tez başlıklarında en çok kullanılan referans kelimesi inanç turizmi (%92,2) olmuştur. Bu kelimeyi dini turizm (%3,9) ve helal turizm (%3,9) referans kelimeleri izlemiştir.

Tablo 10: Lisansüstü Tezlerin Arama Referans Kelimelerine Göre Dağılımı

Arama Referans Kelimesi	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
İnanç Turizmi	45	93,9	2	66,6	47	92,2
Dini Turizm	2	4,1	-	-	2	3,9
Helal Turizm	1	2,0	1	33,4	2	3,9
Toplam	48	100	3	100	51	100

Tablo 11’de bu tez çalışması kapsamında incelenen toplam 51 adet tezdten 3 tanesinde yayın kısıtı bulunduğu için 48 adet lisansüstü tezin araştırma yöntemine yer verilmiştir. İnanç turizmini konu alan yüksek lisans tezlerin %62,2’sinde nicel, %22,3 nitel ve %2,2’sinin nicel-nitel yöntemde hazırlandığı tespit edilmiştir. Doktora tezlerinde ise nicel, nitel ve nicel-nitel yöntemler %33,3 oranlarında olmak üzere kullanılmıştır. Bununla birlikte lisansüstü tezlerin %13,3’ü teorik çalışma olarak hazırlanmış olup herhangi bir yöntem kullanılmamıştır.

Tablo 11: Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Nicel	28	62,2	1	33,3	29	60,5
Nitel	10	22,3	1	33,3	11	22,9
Nicel-Nitel	1	2,2	1	33,4	2	4,1
Teorik Çalışma	6	13,3	-	-	6	12,5
Toplam	45	100	3	100	48	100

Tablo 12’de inanç turizmi ekseninde hazırlanan tezlerde kullanılan veri toplama teknikleri yer almaktadır. Tezlerde %69,0 oranla en sık kullanılan veri toplam tekniği anket olarak ortaya çıkmıştır. Bu tekniği %11,9 ile yarı yapılandırılmış mülakat ve %9,5 oranla yapılandırılmış mülakat yöntemleri izlemiştir.

Tablo 12: Lisansüstü Tezlerin Veri Toplama Tekniklerine Göre Dağılımı

Veri Toplama Tekniği	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Anket	28	71,7	1	33,4	29	69,0
Yapılandırılmış Mülakat	4	10,5	-	-	4	9,5
Yarı Yapılandırılmış Mülakat	5	12,8	-	-	5	11,9
Yapılandırılmamış Mülakat	1	2,5	1	33,3	2	4,8
Anket-Yapılandırılmış Mülakat	1	2,5	1	33,3	2	4,8
Toplam	39	100	3	100	42	100

Tablo 13’te inanç turizme yönelik verilerin toplanmasında başvuru alan veri kaynakları yer almaktadır. Veri kaynakları incelendiğinde ilk sırada inanç turizmine katılan yerli turistler %34,0 oranla yer almıştır. Yerel halk ise %27,3’lük oranla başvuru alan ikinci kaynak olmuştur. Diğer bir öne çıkan kaynak ise %13,7 ile seyahat acentaları olmuştur. Yabancı turistler ve turist rehberleri %2,3 ile en az başvuru alan veri kaynağı olmuştur. Oysaki yabancı turistler ve turist rehberleri inanç turizminde önemli dinamiklerdir. Bu veri kaynaklarına başvuru önemli bir gerekliliktir.

Tablo 13: Lisansüstü Tezlerin Veri Toplama Kaynaklarına Göre Dağılımı

Veri Toplama Tekniği	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Yerli Turistler	14	35,8	1	0,20	15	34,0
Yabancı Turistler	1	2,6	-	-	1	2,3
Yerli Turistler-Yabancı Turistler	4	10,2	-	-	4	9,0
Yetkili Resmi Kurumlar/Temsilcileri	2	5,2	1	0,20	3	6,8
Yerel Halk	11	28,2	1	0,20	12	27,3
Seyahat Acentaları	5	12,8	1	0,20	6	13,7
Turist Rehberleri	1	2,6	-	-	1	2,3
Akademisyenler	1	2,6	1	0,20	2	4,6
Toplam	39	100	5	100	44	100

Tablo 14’te inanç turizm temalı hazırlanmış lisansüstü tezlerde yer alan anahtar kelimeler sıralanmaktadır. Lisansüstü tezlerin anahtar kelime yönünden incelemesinde 4 tezin erişime kapalı olması ve 3 tane tezin içinde anahtar kelime verilmemesi nedeniyle bibliyometrik değerlendirme toplam 44 tez üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu tezlerin 42 tanesi yüksek lisans ve 2 tanesi doktora tezi olmuştur. Anahtar kelimelerde 47 adet olmak üzere “inanç turizmi” anahtar kelimesi ilk sırada yer almıştır. Bu anahtar kelimeyi “turizm” 24 adet, “destinasyon” 5 adet, “destinasyon pazarlaması”, “Hac ve Umre”, “Seyahat Acenta/Acentaları” ve “Kastamonu” anahtar kelimeleri 3’er adet olarak izlemiştir.

Tablo 14: Lisansüstü Tezlerin Kullanılan Anahtar Kelimelere Göre Dağılımı

Tez Türü	Tez Tema Kodu	Anahtar Kelimeler
Doktora	İnanç Turizmi	Etkinlik Turizmi, İnanç Turizmi, İnanç Etkinlikleri, Hac.
	Dini Turizm	-
	Helal Turizm	Helâl, Helâl Turizm, Helâl Standardizasyon, Helâl Uygulamaları, Konaklama İşletmeleri.
Yüksek Lisans	İnanç Turizmi	Turizm, İnanç Turizmi, İznik, Ekümenik Konsil, Nikaia,
		İnanç Turizmi, İnanç, Mersin.
		Turizm Ekonomisi, Kültür Turizmi, İnanç Turizmi, Diyarbakır.
		Turizm, İnanç Turizmi, Demre, Myra, St. Nikolas, Noel Baba.

	Turizm, Alternatif Turizm, İnanç Turizmi, Seyahat Acentaları, Kuşadası, İzmir,
	Turizm, Tanıtma, Turistik Tanıtma, İnanç Turizmi, Aziz Pavlus.
	Bütünleşik Pazarlama İletişimi, Turizm, İnanç Turizmi.
	Turizm, Tanıtma, Turistik Tanıtma, İnanç Turizmi, Aziz Yuhanna.
	Turizm, İnanç Turizmi, Karaman.
	Antakya, Turizm, İnanç Turizmi.
	İnanç Turizmi, Hac ve Umre, Seyahat Acentası Pazarlaması.
	İnanç Turizmi, Destinasyon Pazarlaması, Göbekli Tepe, Şanlıurfa.
	İnanç Turizmi, Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bektaş Veli Külliyesi.
	Turizm, İnanç Turizmi, Yerel Kalkınma, Midyat.
	Müşteri Memnuniyeti, İnanç Turizmi, Hac ve Umre, Diyanet İşleri Başkanlığı, Seyahat Acenteleri
	Turistik Ürün, İnanç Turizmi, Batı Karadeniz Bölümü.
	Turizm, İnanç Turizmi, Kilis.
	Turizm, İnanç Turizmi, Umre Organizasyonu, Umre, Müşteri Memnuniyeti, Pazarlama.
	İnanç Turizmi, Kutsal Yer, Kutsal Yer Pazarlaması, Destinasyon.
	Şanlıurfa, Konya, Turizm, İnanç, İnanç Turizmi, Turizm Çeşitleri.
	Kültür, İnanç, İnanç Turizmi.
	İnanç Turizmi, Kadın, Dini Seyahat Beklentisi, Dini Seyahat Deneyimi.
	Turizm, İnanç Turizmi, Bilecik.
	Osmanlı, İstanbul, Turizm, İnanç Turizmi, Türkiye Tarihi.
	Turizm, İnanç Turizmi, Hizmet Kalitesi, SERVQUAL.
	İnanç Turizmi, İnanç, Din, Manisa.
	Kültür, İnanç, Turizm, İnanç Turizmi, Aksaray.
	Turizm, Ekonomi, İnanç Turizmi, Kastamonu'da İnanç Turizmi.
	Beş Duyu, Deneysel Pazarlama, Destinasyon İmajı, Duyusal Pazarlama, İnanç Turizmi Destinasyonu.
	Destinasyon, Destinasyon Pazarlaması, İnanç Turizmi, Bahailik, Edirne.
	Genç Turist, İnanç Turizmi.
	Turizm, İnanç Turizmi, Kastamonu, Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli.
	Turizm, İnanç, İnanç Turizmi, Turistik Ürün Çeşitlendirmesi, Kapadokya.

		Kastamonu, Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli, İnanç Turizmi, Destinasyon.
		Turizm, İnanç Turizmi, Kastamonu, Kastamonu İnanç Turizmi.
		Konstantin, Helena, Hac Yolları, Kapadokya, İkonografi, Duvar Resimleri.
		İnanç Turizmi, Motivasyon, Mardin, Süryaniler.
		İnanç Turizmi, İstanbul, Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi, Hz. Yuşa Türbesi, Telli Baba Türbesi, Yahya Efendi Türbesi.
		Dini Tapınım, Ritüel, Hac, Kutsal Mekânlar, İlk Tapınım Mekânları, İnanç Turizmi.
		İnanç Turizmi, Hac ve Umre Ziyareti, Memnuniyet, Adana.
		Tasavvuf, Halvetilik, Destinasyon, Şeyh Şaban-ı Veli, Kastamonu İnanç Turizmi.
	Dini Turizm	-
	Helal Turizm	Turizm, Turistik Ürün, Helal Turizm, Helal Konseptli Konaklama Tesisi.

Tablo 15’te inanç turizme yönelik olarak hazırlanmış lisansüstü tezlerin yerli kaynak kullanma durumlarına yönelik bilgiler yer almaktadır. Lisansüstü tezlerin kaynakça dağılımı incelemesinde 4 tezin erişime kapalı olması nedeniyle değerlendirme toplam 47 tez (Yüksek Lisans: 44; Doktora: 3) üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tezlerin yerli kaynak kullanma durumunda 76-100 kaynak aralığı ilk sırada (%29,7), 51-75 kaynak aralığı ikinci sırada (%19,1) ve 0-50 ve 101-125 kaynak aralıkları %17,1 aralıkla üçüncü sırada yer almıştır. Yüksek lisans tezlerinde göze çarpan yerli kaynak kullanımı %31,8 oranla 76-100 aralığında olurken doktora tezlerinde 0-50 kaynak, 51-75 kaynak ve 151 ve üzeri kaynak kullanımı olmak üzere dağılım gözlemlenmiştir.

Tablo 15: Lisansüstü Tezlerin Yerli Kaynak Kullanımına Göre Dağılımı

Yerli Kaynak Sayısı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
0-50	7	15,9	1	0,33	8	17,1
51-75	8	18,2	1	0,33	9	19,1
76-100	14	31,8	-	-	14	29,7
101-125	8	18,2	-	-	8	17,1
126-150	3	6,8	-	-	3	6,4
151 ve üzeri	4	9,1	1	0,34	5	10,6
Toplam	44	100	3	100	47	100

Tablo 16’da inanç turizme yönelik lisansüstü tezlerin yabancı kaynak kullanma durumlarına yönelik bilgilere yer verilmektedir. Lisansüstü tezlerin yabancı kaynakça dağılımının incelemesinde de yerli kaynakça dağılımında olduğu gibi 4 tezin erişime kapalı olması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. Değerlendirme Yüksek Lisans: 44 ve Doktora: 3 olmak üzere toplam 47 tez üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tezlerin yabancı kaynak kullanma durumunda yüksek lisans tezlerinde 0-25 aralığı ilk sırada (%72,7) ve 26-50 aralığı ikinci sırada (%11,3) yer almıştır. Doktora tezlerinde ise yabancı kaynak kullanımını %67,8 oranla 101 ve üzeri aralığında şekillenmiştir. Bu sonuçlar kapsamında özellikle yüksek lisans tezler için yabancı kaynak kullanımının yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Türkiye’de alternatif bir turizm çeşidi olarak gelişmeye başlayan inanç turizminde dünyada rekabetçi bir konum oluşturabilmek için daha fazla yabancı kaynağın taranması ve bilgilerin Türkiye destinasyonuna taşınması önemli bir gereklilik olarak görülebilir. Bu çerçevede danışmanların öğrencilerini yabancı kaynak kullanmaya teşvik etmesi gerekmektedir.

Tablo 16: Lisansüstü Tezlerin Yabancı Kaynak Kullanımına Göre Dağılımı

Yabancı Kaynak Sayısı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
0-25	32	72,7	-	-	32	68,1
26-50	5	11,3	-	-	5	10,6
51-75	3	6,9	1	0,33	4	8,5
76-100	3	6,9	-	-	3	6,4
101 ve üzeri	1	2,2	2	0,67	3	6,4
Toplam	44	100	3	100	47	100

2.3.2. İnanç Turizmine Yönelik Tezlerin İçerik Analizi Bulguları

Bu araştırmada Türkiye’de inanç turizmine yönelik olarak hazırlanmış olan lisans üstü tezlerin içerik analizi kapsamında tema kodları “il, önem, sorun ve öneri” olarak belirlenmiştir. Bu tema kodları çerçevesinde 47 adet tez tamamen, erişime kapalı olan 4 adet ise özet boyutu ile içerik analizi çalışmasına dahil edilmiştir. Tezler kapsamında inanç turizmi ile ilişkilendirilmiş toplam 388 ifadeye ulaşılmıştır. Ulaşılan ifadelerin geçerlilik ve güvenilirliği kapsamında iki araştırmacıdan bu

ifadeleri “Türkiye’de İnanç Turizmi Açısından Öne Çıkarılan İller”, “Türkiye’nin İnanç Turizmi Açısından Önemi”, “Türkiye’de İnanç Turizmine Yönelik Sorunlar”, ve “Türkiye’de İnanç Turizmi Geliştirilmesine Yönelik Öneriler” kategorilerinde kodlama yapılması istenmiştir. Kategorilere ilişkin kodlama sonuçları kapsamında Tablo 17’deki sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tablo 17: İnanç Turizmine Yönelik Tezlere İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizi

		Hakem B				Toplam
		İnanç Turizminde Öne Çıkarılan İller	İnanç Turizminin Önemi	İnanç Turizmine Yönelik Sorunlar	İnanç Turizmine Yönelik Öneriler	
Hakem A	İnanç Turizminde Öne Çıkarılan İller	29				29
	İnanç Turizminin Önemi		127			127
	İnanç Turizmine Yönelik Sorunlar			109		109
	İnanç Turizmine Yönelik Öneriler				123	123
Toplam		29	127	109	123	388

Kappa: 1 p=0,000

Araştırmacı A; inanç turizminde öne çıkarılan illerle ilgili 29, inanç turizminin önemi ile ilgili 127, inanç turizmine yönelik sorunlar ile ilgili 109, inanç turizminin geliştirilmesine yönelik önerilerle ilgili 123 karar için onay vermiştir. Araştırmacı B’de inanç turizminde öne çıkarılan illerle ilgili 29, inanç turizminin önemi ile ilgili 127, inanç turizmine yönelik sorunlar ile ilgili 109, inanç turizmine yönelik öneriler ile ilgili 123 karar için onay vermiştir. Bu değerlendirmelerin geçerliliği ve güvenilirliği kapsamında “Kappa Analizi” yapılmıştır. Çalışmanın Kappa=1 ve anlamlılık düzeyi $p<0,001$ altında olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar çerçevesinde çalışmanın geçerli ve güvenilir olduğuna karar verilmiştir. Ayaz (2015),

Kappa Analizi için 0,41-0,60 arası orta, 0,61-0,80 arası önemli, 0,81-1,00 arası ise oldukça önemli bir güvenilirliğe sahip olduğunu belirtmektedir.

Tablo 18’de Türkiye’de inanç turizmi kapsamındaki tezlerin içerik analizi çerçevesinde alternatif turizm geliştirme, tanıtım, imaj, pazarlama, hizmet kalitesi, etkinlik geliştirme, koruma ve farkındalık oluşturma amaçları doğrultusunda belli iller hedef alınarak hazırlanmış dağılımları gösterilmiştir. İl dağılımlarında İzmir ve Kastamonu %13,5 oranla ilk sırada yer almıştır. Bu illeri Nevşehir (%8,5), İstanbul (%4,1), Konya (%4,1), Mardin (%4,1), Mersin (%4,1) ve Şanlıurfa (%4,1) illeri takip etmiştir.

Tablo 18: Türkiye’de İnanç Turizmi Açısından Öne Çıkarılan İllere Yönelik İçerik Analizi Bulguları

İnanç Turizmi/Çalışılan İller	Tez Türü				Toplam	
	Yüksek Lisans		Doktora		n	%
	n	%	n	%		
Adana	1	2,0			1	2,0
Aksaray	1	2,0			1	2,0
Antalya	1	2,0			1	2,0
Bartın	1	2,0			1	2,0
Bilecik	1	2,0			1	2,0
Bolu	1	2,0			1	2,0
Bursa	1	2,0			1	2,0
Diyarbakır	1	2,0			1	2,0
Düzce	1	2,0			1	2,0
Edirne	1	2,0			1	2,0
Erzurum	1	2,0			1	2,0
Hatay	1	2,0	1	100	2	4,0
İzmir	6	14,5			6	13,5
İstanbul	4	4,1			4	4,1
Kahramanmaraş	1	2,0			1	2,0
Karabük	1	2,0			1	2,0
Karaman	1	2,0			1	2,0
Kastamonu	6	14,5			6	13,5
Kayseri	1	2,0			1	2,0
Kırklareli	1	2,0			1	2,0

Kilis	1	2,0	1	2,0
Konya	2	4,1	2	4,1
Manisa	1	2,0	1	2,0
Mardin	2	4,1	2	4,1
Mersin	2	4,1	2	4,1
Nevşehir	3	8,5	3	8,5
Sinop	1	2,0	1	2,0
Şanlıurfa	2	4,1	2	4,1
Zonguldak	1	2,0	1	2,0
Toplam	48	100	1	100

Tablo 19’da Türkiye açısından inanç turizminin önemine yönelik lisansüstü tezlerin içerik analizi sonuçları yer almaktadır. Türkiye açısından inanç turizmin önemine yönelik ifadelerin %94,4’ü yüksek lisans ve %5,6’sı doktora tezlerinden sağlanmış olup inanç turizminin önemine yönelik genel bir çerçeve çizilecek olursa; dinlerin doğduğu alanlara yakınlık, üç önemli Semavi olan İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik eserlerinin varlığı, Hristiyanlık dinine yönelik dokuz adet Hac merkezinin bulunması, Mardin’in, Süryanilerin dini merkezi durumunda olması, İslamiyet dini için 200, Hristiyanlık dini için 134, Musevilik dini için 17 ve diğer dinler için 5 adet önemli ziyaret merkezinin bulunması, Türkiye’ye kolay ulaşılabilirlik, genellikle konaklama tesislerinin ve insan kaynaklarının yeterliliği olarak sıralanmaktadır.

Tablo 19: Türkiye’nin İnanç Turizmi Açısından Öneme Yönelik İçerik Analizi Bulguları

Tez Türü	İnanç Turizminin Öneme Yönelik İfadeler	Toplam	%
Yüksek Lisans	<ul style="list-style-type: none"> -Dinlerin doğduğu alanlara yakınlık. -Kıtalararası geçiş noktası. -İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik dinlerine yönelik eserlerin varlığı. -Türkiye kolay ulaşılabilir bir bölgedir. -Türkiye’de Hristiyanlık dinine yönelik üç adet Hac merkezi bulunmaktadır. -Dini gereksinim ve duygular turizmde her zaman güdüleyici motiflerdir. -Meryem Ana hacılığı Papa tarafından tüm dünyaya adanmıştır. -Meryem Ana’ya hac ziyaretlerinin Hristiyanlık inancında önemli bir yeri vardır. -İznik’in (Nikaia) II. Vatikan Konsili ve Hristiyanlarca “Kutsal 	120	94,4

<p>Şehir” olarak kabul edilmesi ve İznik’in Hıristiyan inancında özel bir yerinin olması.</p> <p>-Mersin ili özellikle Tarsus semavi dinler (Yahudiler, Hıristiyanlar, Müslümanlar) ulusal ve uluslararası düzeyde önemli bir çekim merkezidir.</p> <p>-Hristiyanlık dininin önemli isimlerinden olan Aziz Pavlus’un Tarsus’ta doğması, yaşaması ve evinin orada bulunması.</p> <p>-Aziz Pavlus’un öğrencisi ve Hristiyanlık dininin ilk azizesi olan Aya Tekla’nın bazilikasının Silifke’de bulunması.</p> <p>-Danyal Peygamberin Kabrinin, Ashabı Kehf Mağarasının, Hz. Lokman ve Hz. Şit (as)’nin ve Bilal-i Habeşi’nin türbelerinin Mersin ilinde bulunması.</p> <p>-Türkiye jeopolitik konumu, sahip olduğu tarihi değerleri ve coğrafi yapısı itibari ile kültür turizmi bakımından önemli bir yere sahiptir.</p> <p>-7500 yıllık tarihi ve 30’a yakın medeniyete ev sahipliği yapmış olması Diyarbakır ilinin önemini artırmaktadır.</p> <p>-Nebi Harun-a Asafî (as), Nebi Elyesea (as) ve Nebi Zülkifl (as) peygamberlerin kabrinin Diyarbakır’da bulunması.</p> <p>-Diyarbakır merkez ve ilçelerinde çeşitli dönemlere ait 77 adet türbe bulunması</p> <p>-Diyarbakır’da Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığa ait çok sayıda tarihi öneme sahip ibadet merkezlerinin bulunması.</p> <p>-Diyarbakır iline hava yolculuğu olması turizm için önemli bir avantajdır.</p> <p>-Demre’de Myra Antik Kenti ve kaya mezarlarının bulunması.</p> <p>-Aziz Nicholas (Noel Baba)’ın mezarının ve adına inşa edilen kilisesinin Demre’de bulunması Demre’yi inanç turizmi açısından önemli kılmaktadır.</p> <p>-Eyüp şehrinin Müslümanlar için Mekke, Medine ve Kudüs’ten sonra dördüncü sırada yer alan kutsal ziyaret mekanı durumunda olması.</p> <p>-Eyüb’ün tarih boyunca Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi farklı kültürlerle ev sahipliği yapması</p> <p>-Eyüp, geleneksel konut mimarisine ve dokusuna sahip olması.</p> <p>-Taksim, Beşiktaş, Üsküdar, Fatih Kadıköy gibi İstanbul’daki turist çekim merkezlerine ulaşım kolaylığı</p> <p>-İzmir’in tarih boyunca birçok kültüre ev sahipliği yapmış olması ve Türkiye’nin üçüncü büyük şehri olması.</p> <p>-İzmir’de Yahudilere ait ibadet mekânlarının bulunması ve Sebetaycılığın çıkış merkezi olması.</p> <p>-Hıristiyanlığın ilk yedi kilisesi arasında bulunan İzmir kilisesi (St. Polikarp) ve Efes kiliselerinin İzmir’de bulunması.</p> <p>-Efes ören yerinin, Meryem Ana Evi’nin ve Aziz Yahya Bazilikası’nın İzmir’de bulunması</p> <p>-Mardin’in, Süryanilerin dini merkezi durumunda olması inanç</p>		
---	--	--

	<p>turizmi bakımından önemlidir.</p> <p>-Mardin'in inanç, kültür ve mağara turizmi bakımından oldukça zengin bir yapıya sahip olması.</p> <p>-İncil'de adı geçen ve Hristiyanlar için kutsal olarak kabul edilen Derbe antik kentinin Karaman'da yer alması.</p> <p>-Karamanoğlu Beyliğinden kalma İslam dinine ait cami, medrese ve külliyelerin Karaman'da bulunması.</p> <p>-Karaman halkının inanç turizmi ile ilgili görüş ve düşüncelerinin genel olarak olumlu yöndedir ve halk, Hristiyanlara ait tarihi kilise ve ibadet merkezlerinin restore edilmesinden rahatsızlık ve endişe duymamaktadır.</p> <p>-Hristiyanlık dininde önemli bir yeri olan ve Hz. İsa Peygamberin çarmıha gerilmeden evvel annesini emanet ettiği Aziz Yuhanna'ya ait bir bazilikanın Selçuk'ta bulunması.</p> <p>-Hatay ilinin Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapılarından biri olması.</p> <p>-Hatay ilinin birçok alternatif turizm potansiyeline sahip olması</p> <p>-Hristiyanlık için önemli bir yere sahip olan Saint Pierre Kilisesi'nin ve birçok kilisenin Antakya'da bulunması</p> <p>-Antakya'nın dinsel-kültürel ve tarihi değerlere sahip olması nedeniyle önemli bir inanç turizmi çekim merkezi olması</p> <p>-Binlerce yıllık tarihi ile Antakya'nın medeniyetlerin ve dinlerin buluşma merkezi olması</p> <p>-Erzurum eko turizm (su sporları, doğa) termal ve sağlık turizmi, kış turizmi, sporcu ve gençlik kampları, kongre turizmi tarihi, kültürel ve inanç turizmi, gibi turizm çeşitleriyle oldukça zengindir.</p> <p>-Erzurum ilinin tarihi M.Ö. 4000'lere kadar dayanmaktadır, Erzurum bu tarihsel süre içerisinde birçok uygarlığa, medeniyete, devlete ev sahipliği yaptığından bu topraklarda çok sayıda tarihi ve kültürel yapılar bulunmaktadır.</p> <p>-Türkiye, sahip olduğu Müslüman nüfusuyla Hac ve Umre pazarı için büyük bir talep ve pazar oluşturmakta ve hac ve umre organizasyonu yapmakta olan seyahat acentaları da önemli bir işlevi yerine getirmektedir.</p> <p>-12 bin yıllık tarihiyle dünyanın en eski tapınak merkezi olan Göbekli Tepe kazıları bölgede turist akını oluşturmuştur.</p> <p>-Şanlıurfa'nın semavi dinlerin atası olarak kabul edilen Hz. İbrahim peygambere ev sahipliği yapmış olması</p> <p>-Batı Karadeniz Bölgesi'nde konaklama yönünden yeterli tesislerin varlığı</p> <p>-Batı Karadeniz Bölgesi'nin kültür turizmi, doğa turizmi ve inanç turizmi bakımından önemli bir potansiyele sahip olması.</p> <p>-Bolu ve Kastamonu illerinin İslamiyet bakımından önemli eserlere sahip olması.</p> <p>-Bölgenin insan kaynakları (kalifiye personel, rehber vb.) restoran, yiyecek-içecek, konaklama bakımında yeterli olması</p>		
--	---	--	--

<p>-Turizm yerel kalkınmada; bölgeye döviz ve yabancı sermaye girişini sağlar, istihdam yaratır, kültür varlıklarını korur, kültürlerarası etkileşim ve iletişim bakımından önemlidir.</p> <p>-Turizm ekonomisi diğer sektörlerle oranla, ülkenin az gelişmiş ya da geri kalmış bölgelerindeki ekonomik gelişmelere katkı sağlar ve alternatif fırsatlar sunmaktadır.</p> <p>-Mardin'in M.Ö. 4500 senelerine dayanan tarihi ve sahip olduğu eserler bakımından Mezopotamya'da bulunması, Yahudilik, Hristiyanlık İslamiyet ve Süryani dinleri açısından önemli bir inanç turizmi çekim merkezidir.</p> <p>-Midyat, zengin tarihi kültürel varlıkları Midyat taşı olarak adlandırılan taş yapı evler ile turizm sektöründe nemli bir destinasyon konumundadır.</p> <p>-Midyat'ta turizm çeşitleri arasında inanç turizminin çok büyük bir yere sahip olması</p> <p>-Hac ve umre ibadetlerinin belirli bir disiplin ve organizasyon içinde yapılması</p> <p>-Diyanet İşleri Başkanlığı hac ve umre işlerini 1979'dan beri gayretli, tedbirli ve disiplinle bu organize etmektedir.</p> <p>-Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hac ve umre seyahatlerinde yemeği zorunlu hale getirerek, hizmet satın alan kişilerin eşleri ile ailecek seyahat etmelerini artırmıştır.</p> <p>-Kilis'in çok eski bir yerleşim yeri olması günümüze kadar birçok uygarlığa, medeniyete ve inançlara merkezlik yapması ve bu değerlere ait yapıları bünyesinde bulundurması turizm açısından önemini artırmaktadır.</p> <p>-Öncüpınar Sınır Kapısının Kilis'te bulunması yerli ve yabancı turist çekimini artırmaktadır.</p> <p>-Seyyid Burhanettin Türbesi'ne gelen ziyaretçilerin kent ekonomisine katkı sağlamakta ve ziyaretçilerden ruhen arındıklarını bildirmektedirler.</p> <p>-Şanlıurfa'da Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Yakup, Hz. Eyyub, Hz. Lut, Hz. Şuayb, Hz. Musa ve Hz. Elyasa, peygamberlerin yaşadığı yer olması nedeniyle bu kente "Peygamberler Şehri" denilmekte ve üç semavi din için önemli bir inanç turizmi çekim merkezidir.</p> <p>-Konya ilinin Anadolu'da kurulan en eski medeniyetlerden ve yerleşim yerlerinden biri olması ve M.Ö. 7500'lü yıllarda insanlığın ilk yerleşik hayata geçişinin Çatalhöyük'te yapılan arkeolojik kazılardan sonra anlaşılması ve Mevlana Müzesi ve Anadolu Selçuklu Devletine Başkentlik yapması nedeniyle bir çok tarihi, kültürel ve dini yapıya ev sahipliği yaptığı için önemli bir çekim merkezi konumundadır.</p> <p>-Türkiye inanç turizmi açısından oldukça zengin bir kültürel mirasa sahiptir ve sahip olduğu bu köklü mirasla geçmiş yaşatmakta ve geleceğe ışık tutmaktadır bu özelliğiyle turizm açısından büyük bir önem arz etmektedir.</p> <p>-Türkiye topraklarında Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet dinleri yaşamış ve bu dinlere ait birçok kültürel ve dini eserler miras olarak kalmış ve ülke de bir tarih müzesi şeklinde</p>		
---	--	--

<p>sergilenmekte ve ziyaret edilmektedir.</p> <p>-İmam-ı Birgivi Türbe'sinin dini, tarihi, kültürel ve doğal bir çevreye sahip olması.</p> <p>-İmam-ı Birgivi Türbesi'ni ziyaret edenlerin özellikle hastalıklara şifa olması, dertlere deva olması, çocuk sahibi olmak isteyenlerin, günahların affı için ve dileklerin gerçekleştiğine dair inançlarının olması ve bu bağlamda dua etmeleri.</p> <p>- İmam-ı Birgivi Türbe' sini ziyaret edenlerin bir kısmı farklılık, güzel vakit geçirmek, stres atmak, huzur, sakinlik arayışı, şehirden hayatından uzaklaşmak, günlük sıkıntılardan kurtulma isteği, tarihi ve kültürel bilgilerini artırma amacını taşımaktalar.</p> <p>-Şeyh Edebali, Ertuğrul Gazi ve Osmanlı kuruluş dönemi padişahlarının Türbelerine ev sahipliği yapması Bilecik'i inanç turizmi ve kültür turizmi bakımından önemli kılmaktadır.</p> <p>-19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul, dini kimliği ve inanç turizmi için Müslümanlar nazarında ve çeşitli coğrafyalardan gelenler için önemli bir inanç turizmi çekim merkezi olmuştur.</p> <p>-İstanbul'da bulunan sahabelere ait kabirler ve İstanbul'u kutsadığına inanılan velilerin türbeleri, İstanbul'u dini açıdan mukaddes kılan değerlerin ve yapıların başında gelmektedir. Bu yapıtlar ve mekanlar arasında "Ebu Eyyub el-Ensari"nin kabri gelmekte ve İslam alemleri ve Müslümanlar için en kutsal ziyaret makamlarından biridir. Bunun yanı sıra Hz. Yûşa (as), Merkez Efendi ve Sümbül Efendi'nin türbeleri de bu kutsal mekanlardan olmuştur.</p> <p>-Ayasofya'da Hristiyanlar için ve Müslümanlar için önemli yere sahiptir.</p> <p>-Aksaray ilinin tarihi M.Ö. 3000-2000 yıllarına, Anadolu'da Hitit kavminin yaşadığı zamana kadar dayanmaktadır. Hititlerden sonra sırası ile Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Devleti hüküm sürmüş ve bu medeniyetlere ait birçok kültürel ve tarihi yapıya sahip bir ildir.</p> <p>-Aksaray ili kültürel ve doğal değerlerinin yanı sıra inanç turizmi bakımından da oldukça değerli ve önemli potansiyellere sahiptir. İslamiyet ve Hristiyanlık dinlerine ait birçok dini eserleri barındırmaktadır.</p> <p>- Aksaray ilinde 70.000 evliyanın olduğu ve ayrıca tarihte bu coğrafyanın ilim tahsis merkezi olması ve Somuncu Baba külliyesinin de burada bulunması inanç ve turizmi bakımından önem arz etmektedir.</p> <p>-Kastamonu ili İnanç turizmi, kış turizmi, eko turizmi, deniz turizmi, yayla turizmi ve spor turizmi açısından çeşitlilik göstermekte ve Kastamonu-Çankırı illeri arasında doğal bir sınır olan "İlgaz Dağları" kış sporları bakımından önemli bir turizm merkezi oluşturmakta ve "İlgaz Dağları Milli Parkı'na sahip olması.</p> <p>-İlgaz Dağları Milli Parkı ve Küre Dağları Milli Park; Dağ ve Kar Sporları, ile Doğa Yürüyüşü, Kampçılık, piknik ve fotoğrafçılık vb. çeşitli aktiviteler açısından uygundur. Bu milli</p>		
--	--	--

<p>parklar karstik yapısı, şelaleleri, mağara ve kanyonları, orman yapısı ile bir doğa harikası ve eko turizm açısından oldukça önem arz etmektedir.</p> <p>-Kastamonu ili külliyele, camiler ve türbeler bakımından zengin sayılacak iller arasında yer almakta ve bu yönüyle inanç turizmi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. (Şeyh Şa'bân-ı Veli (Şucaüddin, Hz. Pîr), Cami ve Külliyesi, Nasrullah Külliyesi, Yılanlı Külliyesi, Yakupağa (Ağa İmareti) Külliyesi, Benli Sultan Külliyesi, İsmail Bey Külliyesi)</p> <p>-Edirne İli, turizm çekim merkezi bakımında önemli avantajlara sahiptir. Trakya Bölgesi'nde en çok turist çeken yerleşim birimidir.</p> <p>-Edirne'nin Bulgaristan ve Yunanistan sınır kapılarına sahip olması bu önemi artırmaktadır. Eski bir Osmanlı başkenti olması, dünyada en eski spor organizasyonları arasında olan "Kırkpınar Yağlı Güreşleri" ve saray mutfağına ait yiyecekler ile turizm bakımından önemli kentlerden birisidir.</p> <p>-Padişah II. Selim'in talebi ile 1569-1575 tarihleri arasında Mimar Sinan tarafından inşa edilen ve mimarisi ile önemli bir yapı olan "Selimiye Camii'nin Edirne'de bulunması.</p> <p>-Bahailer için kutsal sayılan "Bahai Evi" Edirne'de bulunmakta, 1992 yılında restore edilen bu evi Dünya'nın her yerinden gelen Bahailer ziyaret etmektedirler.</p> <p>-Edirne ilinin tarihi, kültürel ve turizm potansiyeli açısından yüksek avantaja sahip olması ve İstanbul'a yakın olması.</p> <p>-Kastamonu ili inanç turizmi açısından önemli bir potansiyele sahip inanç turizmi çekim merkezidir. Tarih, kültür, doğa, kış ve deniz turizminin yanı sıra inanç turizmi bu ilde ön plana çıkmaktadır.</p> <p>-Kastamonu ili geleneksel Türk evi ve yakın dönem Osmanlı mimarisi örneklerine de yoğun olarak ev sahipliği yapmaktadır.</p> <p>-Kastamonu'nun "Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi'ne ev sahipliği yapması, İslam âleminde ve Kastamonu ilinde mühim bir inanç merkezi konumuna getirmiştir.</p> <p>-Kapadokya bölgesinin Hıristiyanlık açısından büyük öneme sahip olan "Konstantin" ve "Helena" tasvirlerinin bulunması</p> <p>-Hıristiyanlık dininin gelişim sürecinde Havarî Petrus'un "birinci mektubu" ve burada Yahudilere vaaz vermesi Kapadokya Bölgesi'nin Hıristiyan inancı bakımından önemli bir özelliğe sahip olması.</p> <p>-Türkiye'de, gençlerin seyahatlere katılmaları açısından farklı destek hizmetlerinin bulunması (özellikle yüksek öğrenim yurtları, öğrencilere uygun fiyatlı konaklama imkânlarını sunmaktadır)</p> <p>-T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1992 yılından beri "Gençlik Turizmi Rehberi" adı altında gençlere özel olarak turizm faaliyetleri düzenlemektedir. Bu rehberde o yıl içerisinde gençlerin yararlanabileceği konaklama imkanları ve indirimli olacak tesislere ilişkin bilgilerin yer alması</p> <p>-İnancın sürdürülebilirliği ve bunun gelecek nesillere</p>		
---	--	--

<p>aktarılmasında gençlerin büyük önem arz etmesi.</p> <p>-Kapadokya'nın dünya üzerinde ender görülebilecek eşsiz bir doğaya, güzelliğe ve kültürel bir zenginliğe sahip bir turizm merkezi olması.</p> <p>-Kapadokya Bölgesi'nin tarih boyunca birçok medeniyete, kültüre, dine ev sahipliği yapması, inanç turizmi açısından kiliselere, külliyele ve camilere, kayalık manastırları ve yeraltı şehirlerine ev sahipliği yapması.</p> <p>-Kapadokya'nın turizm faaliyetlerinin yurtiçi-yurtdışı tanıtım faaliyetlerinde, balon turizminin yanı sıra tarihi ve kültürel miraslarının ve inanç turizmi unsurlarının da tanıtımına ağırlık verilmelidir.</p> <p>-Tur operatörlerinin ve seyahat acentelerinin Kapadokya'ya düzenledikleri kültürel ve tarihi içerikli turların yanı sıra, inanç turizmini kapsayan turlar da düzenlemeleri belgedeki inanç turizmini daha etken ve göz önüne çıkaracağı düşünülmektedir.</p> <p>-Hicret'in dokuzuncu yılında farz kılınan "hac" ibadeti, Müslümanlar açısından önemli bir ibadettir. Hac ibadeti, Mekke ve Medine şehirlerinde ifa edilmekte, ihram, namaz, istiğfar, tavaf, vakfe, telbiye, zikir, sabır vb. bir dizi ritüelden ve ibadetten oluşan önemli bir ibadettir.</p> <p>-Din başlı başına inanışlar yolculuğudur ve insanlar tarih boyunca dini değerleri ve inanç esasları doğrultusunda yolculuklar yapmışlardır.</p> <p>-Osmanlı İmparatorluğu, Hristiyanlara ait yerleşim yerlerinin kendi topraklarına kattıklarında, ana kiliseyi camiye dönüştürürler, ikincisini ise Hristiyanların kendi ibadetlerini yaparlarken kullanmaları için bırakırlardı.</p> <p>-Din olgusu en az inanan insanın hayatını bile şekillendirmede oldukça etkili ve önemlidir. Çünkü dinin toplumun sahip olduğu kültür varlıklarının değerlerinin şekillenmesinde büyük bir rol oynamaktadır.</p> <p>-İnanç turizmi teknolojik gelişmelerin de etkisiyle daha geniş ve büyük kitlelere hitap eden bir turizm çeşidi olmuştur. Turistik amaçlı tur organizasyonlarına katılmayanlar bile ölmeden önce inandıkları dinin merkezini ve dini yapıları ziyaret etmek için seyahat etmektedirler. Bu da inanç turizminin ne kadar önemli bir olay olduğunu ve büyük bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.</p> <p>-Seyahat etme, yeni yerler görme isteği insanoğlunun doğasında olan bir davranıştır. İnsan seyahat etmeyi ihtiyaçmış gibi görmekte ve din ve dini duygular da insanları seyahate yönlendiren, seyahat etme isteği uyandıran en güçlü motivasyonlardan bir tanesidir.</p> <p>-Türkiye, inanç turizmi kapsamında ele alınıp değerlendirildiğinde, Anadolu üç semavi din için (Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet) de önemli çekim merkezleridir. Çünkü Anadolu bu üç semavi din bakımından dini anlamda kutsal sayılan birçok yapıya ve mekana sahipliği yapmaktadır.</p> <p>-Türkiye, farklı inanç değerlerine sahip insanların birlikte yaşadığı ve uluslararası dini turizm akımları içerisinde büyük</p>		
---	--	--

<p>öneme sahip bir çekim merkezidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Antakya Hatay'dan başlayarak Mardin, Şanlıurfa ve Şırnak'ın İdil ilçesine kadar uzanan inanç koridoru olarak adlandırılan bu bölge Süryani Halkı için önemli bir inanç merkezidir.</p> <p>-Mardin ili, Süryanilerin inançlarını rahatça yaşayabildikleri, dini ritüelleri rahatça yerine getirebildikleri kutsal mekanların oldukça çok olduğu ve bu dini mekanların kendilerine verdiği huzur nedeniyle buraya gelen ziyaretçilerin ilgilerini çeken bir destinasyon olmasından dolayı nemlidir.</p> <p>-Türkiye'de İstanbul, tematik olarak "inanç turizmi" bakımından önemli bir çekim merkezidir. Hristiyanlık dininin en eski ve en büyük kilisesi olan Ayasofya ile birlikte diğer kiliselere, Yahudilerin ibadet yerleri olan sinagoglara ve Müslümanlar için önemli camilere, Osmanlıya ait saraylara ve diğer eserlere sahip olması nedeniyle çok önemlidir.</p> <p>-İzmir, tarihin ilk zamanlarından beri birçok uygarlığa ve medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bugün de ekonomik ve sosyokültürel alanda Türkiye'nin en önemli metropollerinden biridir.</p> <p>-İzmir'in ve yakın çevresi tarihsel geçmişi ve arkeolojik kazı sonuçlarına göre M.Ö. 8500 yıllarına kadar uzanmakta olduğu için önemli turizm merkezi halindedir.</p> <p>-İzmir'de kıyı uzunluğunun fazla olması ve bunun yanı sıra iklimin uygunluğu, denize girme süresinin uzunluğu, su sporlarının yanı sıra, "Mavi Yolculuk" olarak deniz turizmi için de büyük bir potansiyel ve önem arz etmektedir.</p> <p>-Çankaya iş ve ticaret merkezi, Kemeraltı Çarşısı, Konak Meydanı gibi kentin en önemli turistik mekânları ilin turizm potansiyeline katkı sağlamaktadır.</p> <p>-Dünyada Müslüman nüfusunda meydana gelen artış ve Müslümanların turizm faaliyetlerine katılma oranındaki artış, yeni turizm çeşitlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.</p> <p>-Bir yılda seyahat eden Müslüman turist sayısı yaklaşık olarak 139 milyona ulaştı 126,1 milyar dolarlık İslami turizm pazarı turizm sektöründe büyük ve önemli bir Pazar halini almıştır.</p> <p>-Büyüyen İslami turizm pazarı, İslami kurallar dahilinde hizmet vermeyi hedefleyen, amaçlayan helal turizmin ortaya çıkmasına vesile olmuş helal konseptli konaklama, yiyecek-içecek, vb. tesislerin bu talebe cevap verebilecek şekil işletmeler halini almasını sağlamıştır.</p> <p>-Türkiye'de helal turizm konseptli 180 turistik tesis bulunmaktadır.</p> <p>-Türkiye'de helal turizme en çok katılımın memur, işçi, iş adamı/iş kadını olması.</p> <p>-Helal turizm konseptli konaklama tesislerini tercih eden turistler öncelikle helal yiyecek-içecek konusuna önem vermektedirler.</p> <p>-Helal turizm Katılımcıları konaklama tesislerinde Kuran-ı Kerim, seccade ve tespih mutlaka olmalıdır.</p>		
---	--	--

	-Helal turizm konseptli konaklama tesislerine evlilik belgesi olmayan çiftlerin alınmaması önemlidir. -Helal turizm konseptli konaklama tesislerinde konaklamak ve tatil yapmak güvenilir ve konforludur.		
Doktora	-Türkiye'nin önemli tarihi ve kültürel hazinesi Antakya. -Tarihin ilk kilisenin bulunduğu yer. -Destinasyonlara ekonomik, toplumsal, çevresel olumlu etki. -İnanç temelli seyahatler önemini artırmaktadır. -Hac seyahatleri en önemli inanç etkinliğidir. -Dini inançlar bir amaç ve anlam kaynağıdır. -İslam dini, turizme önem vermektedir.	7	%5,6
Toplam		127	%100

Tablo 20'de Türkiye'de inanç turizmine yönelik sorunlara ilişkin lisansüstü tezlerin içerik analizi sonuçları bulunmaktadır. Türkiye açısından inanç turizmine yönelik sorun ifadelerinin %97,2'si yüksek lisans ve %2,8'i doktora tezlerindeki bilgilerden elde edilmiştir. İnanç turizminin sorunlarına yönelik genel bir çerçeve çizilecek olursa; bazı inanç merkezlerinde alt yapı yetersizliği ve güvenlik sorunu, yerel halkta inanç turizmi konusunda bilinç eksikliği, yabancı dil bilen personel yetersizliği, seyahat acentalarının tur planlaması hataları, inanç merkezlerinde çevre temizliğinin yetersizliği, tanıtım eksikliği, kalifiye personel yetersizliği, inanç turizmi konusunda turistleri bilgilendirebilecek rehber eksikliği, inanç merkezlerindeki yönlendirme tabelalarının yeterli olmaması, inanç merkezleri yakınında turistlere hizmet sunabilecek işletmelerin yetersizliği ve inanç turizmine yönelik akademik çalışmaların azlığı olarak gösterilmektedir.

Tablo 20: Türkiye'de İnanç Turizmine Yönelik Sorunlara İlişkin İçerik Analizi Bulguları

Tez Türü	İnanç Turizmine Yönelik Sorun İfadeleri	Toplam	%
Yüksek Lisans	-İnanç turizminde tur düzenlemedeki yetersizlikler, talep azlığından kaynaklanmaktadır. -İnanç turizmine yönelik bazı alanlarda altyapı yetersizliği vardır. -Şanlıurfa, Mardin ve Ağrı inanç merkezlerinde güvenlik sorunu bulunmaktadır. -İnanç turizmi konusunda yerel halktaki bilinç eksikliği. -İzmit Ayasofya Müzesi'ni ziyaret eden turistler ibadet	106	97,2

<p>şartlarının yetersiz olduğunu ve Ayasofya Müzesi'ni orijinal haliyle görmek istemektedirler.</p> <p>-Konaklama ve talep yetersizliğinden dolayı seyahat acentaları İznik'e az sayıda tur düzenlenmektedir.</p> <p>-İznik Ayasofya Müzesi'ne tur düzenleyen acentalar ise konaklama ve alt yapı yetersizliğinden, ören yerlerinin temiz olmamasından, hediyelik eşya ile yeme-içme fiyatlarındaki pahalılıktan şikayet etmektedirler.</p> <p>-Ören yerlerinde yabancı dil bilen kişi azlığı.</p> <p>-Türkiye'de inanç turizmi hakkında araştırmaların azlığı ve Mersin ilinin inanç turizmi açısından öneminin profilinin anlaşılabilmesi ve tanıtım eksikliği.</p> <p>-Mersin ilinin tanıtılmasında materyal eksikliği ve bütçe eksikliğinden dolayı yurtiçi ve yurtdışında gerekli tanıtımın yapılamaması.</p> <p>-Mersin ilinde inanç turizmi açısından kalifiye eleman eksikliği</p> <p>-Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan yeterli desteğin alınmaması</p> <p>-İnanç merkezlerinin ibadete açılmayışı</p> <p>-İnanç turizmine yönelik hediyelik eşya sektörünün olmayışı</p> <p>-Kültür turizmi diğer turizm çeşitlerine göre daha yavaş bir süreçte geliştiği için bu konudaki çalışmalar yetersiz kalmaktadır.</p> <p>-Diyarbakır'ın tarihi surları kaderine terk edilmiş, bakım ve onarım çalışmaları yetersiz kalmaktadır.</p> <p>-Son yıllarda Diyarbakır'a turizm amaçlı kamu yatırımı az olmaktadır.</p> <p>-Diyarbakır ilinde son zamanlardaki göç ve çarpık kentleşme.</p> <p>-Demre ilçesindeki otellerin genellikle pansiyon tarzı olması turizme ve yabancı ziyaretçilere uygun olmaması turizm açısından kısıtlayıcı bir etki oluşturmaktadır.</p> <p>-Demre'de bulunan kült ve tarihi mekanlar ve sit alanları koruma altına alınmış olmasına rağmen, tanıtım ve reklâm faaliyetleri yetersizdir.</p> <p>-Demre'de turizm yatırımların teşvik edilmemesi ve yatırımcıların da Demre'deki turizm alt yapısının yetersizliğinden dolayı yatırımcıların isteksizliği Demre'de turizmin gelişmesini olumsuz yönden etkilemektedir.</p> <p>-Antalya ve çevresine gelen turistlerin Demre'yi ve Noel Baba'yı günübürlük olarak ziyaret edip dönmeleri, gelen turistlerin Demre'de bir gün olsun konaklamalarının sağlanabilmesi.</p> <p>-Demre'deki turizm alt yapısının yetersizliği.</p> <p>-Noel Baba'nın çevre düzenlemesinin eksikliği, yerli ve yabancı turistlere tanıtım eksikliği.</p> <p>-Sanayileşme, kontrolsüz büyüme ve çarpık kentleşme kentin</p>		
---	--	--

<p>kendine özgü dokusunu kentsel dokuyu bozmuştur.</p> <p>-Haliç etrafına yapılan fabrikalar sahildeki saray ve yalıların yok olmasına neden olmuştur.</p> <p>-Tarihi yapıların bir kısmı ekleme yapılarak bozulmuş yada maddi imkansızlıklar nedeni ile bakımsız kalmıştır.</p> <p>-Tarihi yapıların korumanın yeterli seviyede olmamasının sebeplerinden biri de koruma eğitiminin yaygınlaştırılmamasıdır.</p> <p>-Yanlış koruma ve onarım işlemlerinin tarihi dokuyu bozması.</p> <p>-Tarihi dokuyu koruma konusundaki yasal düzenlemelerin ve prosedürün uzunluğu, ağırlığı ile yüksek meblağlar tutması.</p> <p>-Yerel yönetimlerin tarihi yapıların koruması için bütçelerinden gerekli pay ayırmamaları ve korumaya önem vermemeleri</p> <p>-Otopark alanlarının azlığı</p> <p>-Dış ülkede yaşayan Müslümanların İzmir'e inanç turizmi kapsamında ziyarette bulunmamaları.</p> <p>-İzmir'de bulunan birçok caminin tur programlarına dahil edilmemesi.</p> <p>-İzmir'de bulunan bazı sinagogların bakımsız olması nedeniyle bazı tur şirketlerinin bu sinagogları turlarına dahil etmemeleri.</p> <p>-Mardin ilinin turizmde en önemli sorunlardan biri olarak il genelinde bulunan turizm çeşitlerinin gerektiği şekilde değerlendirilememesidir.</p> <p>-Mardin'de turizm alt yapısının eksikliği,</p> <p>-Karaman ilinin ülkemizde önemli turizm merkezlerine yakın olmasına rağmen istenilen potansiyele ulaşamamıştır.</p> <p>-Camileri, külliyesi, kiliseleri, müze ve kalesi gibi tarihi yapılara, yöresel yemekleri, kıyafetleri gibi kültürel değerlere sahip olmasına rağmen bu değerler istenilen düzeyde değerlendirilememiştir.</p> <p>-Karaman'da eski çağlardan kalan dinsel yapıların yeterince korunamaması.</p> <p>-Türkiye'de Aziz Yuhanna ile ilgili akademik çalışmaların yetersizliği ve sınırlı kalması.</p> <p>-Hac merkezi olarak Aziz Yuhanna'nın Hristiyanlar için tanıtma faaliyetleri geliştirmelidir.</p> <p>-Kuşadası'na yapılan tur programlarına Aziz Yuhanna Bazilikası da eklenmelidir.</p> <p>-Antakya'ya gelen yabancı turistlerin ziyaret sürelerinin kısalığı ve yeterli olmaması</p> <p>-Erzurum'da bulunan türbe ve kümbetlerin bir kısmı ilgili birimler tarafından araştırılıp, incelenip yerleri tespit edilmemiştir.</p> <p>-Erzurum'da bulunan ve bilinen inanç turizmi çekim merkezleri gerekli yatırım, bakım onarım yapılmadığından</p>		
--	--	--

	<p>kaderlerine terk edilmişler ve bu yapılar deforme olmuştur.</p> <p>-İnanç turizmine yönelik merkezler alt yapı ve üst yapı bakımından yeterli seviyede değildir.</p> <p>-Turizm potansiyeline sahip olan merkezlerin yerel yönetimler tarafından yeterli tanıtımı yapılmamaktadır.</p> <p>-İnanç turizmi bakımından önemli olan merkezler diğer turizm aktiviteleri ile birleştirilerek bu merkezlere tur yöneticileri tarafından turist gönderilmemektedir.</p> <p>-Erzurum'daki inanç turizminin en büyük problemi ulaşım, bu merkezlerinin çoğuna toplu taşıma araçları ile ulaşım bulunmamaktadır.</p> <p>-Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler, hac ve umre organizasyonu yapan seyahat acentaları arasındaki rekabeti artırarak ürün ve hizmet kalitesini düşürmektedir.</p> <p>-Hac ve umre faaliyetine katılan kişi sayısı her geçen gün artmakta ve bu da turizm arzı ile turizm talebi arasındaki ilişkileri daha da karmaşık hale gelmektedir.</p> <p>-Türkiye'de yer alan inanç turizmi merkezlerinin konaklama ve ulaşım açısından yeterliliği olup olmadığı incelenmeli ve eksiklikleri giderilmelidir.</p> <p>-Şanlıurfa'daki turizm merkezlerini gösteren yönlendirme tabelalarının yetersiz olması turistler için şehir içerisinde ulaşımı sıkıntılı bir duruma sokmakta ve konaklama ve servis sektöründe standardizasyon bulunmamaktadır.</p> <p>-Göbekli Tepe ve çevresinde turist gruplarını ağırlayacak bir kafeterya, restoranın bulunmaması.</p> <p>-Şanlıurfa'da bulunan birçok turizm merkezlerinin alt yapı sorununun olması, belediye hizmetlerinin yetersizliği ve belediyenin çöpleri toplamaması</p> <p>-Şehrin gelecekte sahip olması planlanan ve öngörülen turizm potansiyeline alt yapının cevap veremeyecek durumda olması,</p> <p>-Şehirdeki otoparkların özellikle turizm sezonu dönemlerinde şehre gelen tur otobüslerin park etmesini sağlayacak yeterlilikte olamaması</p> <p>-Turizm işletmecilerinde ve yerel halkta henüz turizm bilincinin oluşmaması.</p> <p>-Turizm işletmelerinde çalıştırılacak, turizm eğitimi almış nitelikli eleman bulunamaması.</p> <p>-Şanlıurfa'ya yapılan uçak seferlerinin yetersizliği</p> <p>-Şanlıurfa'nın ve Göbekli Tepe'nin tanıtım eksikliği.</p> <p>-Hacı Bektaş Veli Külliyesinin, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve yerel Yönetimler tarafından ulusal ve uluslararası alanda yeterince yapılamaması.</p> <p>-Hacı Bektaş Veli Külliyesinin tanıtımı için hazırlanan broşür, dergi ve diğer materyallerin yeterli niteliklerde olmaması.</p> <p>-Bölgenin ağırlama ve konaklama imkanları bakımından</p>		
--	---	--	--

	<p>yetersiz kalması</p> <p>-Batı Karadeniz Bölgesi'nde turizm altyapısı (su, elektrik, tuvalet vb.), ulaşılabilirlik, ziyaret edilen mekanların manevi tatmin sağlama düzeyleri ve dini yapıları ve camiye ziyaret eden turistlerin bölge ekonomisine katkı oranlarının yeterli olmaması.</p> <p>-Batı Karadeniz Bölgesi'nde yerel halkın turizm bilincinin ve turistlere yaklaşımlarının yeterli olmaması</p> <p>-Midyat'a inanç turizmine yönelik talebin yetersiz olması</p> <p>-Midyat'ta alt-yapı eksikliği, sosyokültürel faaliyetlerin yetersiz olması, rekreasyon alanlarının ve turizm tesislerinin azlığı, turistlere rehberlik hizmetlerinin amatörce yapılması.</p> <p>-Hac ve umre seyahatlerine Türkiye'den 30 yaş altı kişilerin daha az sayıda katılması</p> <p>-Kilis'i ziyaret eden turistler genellikle günübirlik olarak gelen turistler olması Kilis'teki konaklama yapmamaları turistlerin burada kalış sürelerini düşürmektedir.</p> <p>-Kilis'teki inanç merkezlerinin tanıtımı ve rehberlik hizmetleri eksik veya yetersizdir</p> <p>-Umre seyahatlerinde kafilenin başında bulunan bazı din görevlilerinin konuya hakim olmayışı.</p> <p>-Kabe ile otel arasındaki transfer eksikliği veya sorunu</p> <p>-Umre ziyaretine katılan turistlerin eğitim seviyeleri müşteri memnuniyetini etkilemektedir.</p> <p>-Şanlıurfa'da tanıtım çalışmalarının az olması çekim merkezlerine beklenenden az sayıda turist gelmesi</p> <p>-Türkiye inanç ve kültür turizmi bakımından zengin bir ülke olmasına rağmen, turizm gelirleri incelendiğinde inanç turizminden elde ettiği gelirlerin payının oldukça düşük olması.</p> <p>-Kahramanmaraş, modern konaklama imkanlarının azlığı, ulaşım olanaklarının kısıtlı ve yetersiz olması, turistik merkezlerin korunamaması, turizm kaynaklarının ve ziyaret yerlerin yeterli sayıda olmaması ve hizmet sektörün yeterli donanımda olmaması.</p> <p>-Bilecik'te nitelikli konaklama tesislerinin az olması, etkili tanıtım ve pazarlamanın yapılamaması, yerel halkın turizm bilincinin eksikliği</p> <p>-Aksaray ilini ziyaret eden yerli turist sayısında artış olmasına rağmen yabancı turist sayısında ise neredeyse yarı yarıya düşüş görülmektedir.</p> <p>-Aksaray ilinde inanç ve kültür turizmi haricinde bölgeyi çekim merkezi haline getirecek başka turistik unsur olmadığından bölgedeki bütün turizm faaliyetleri kültür ve inanç turizmi çerçevesinde gelişmektedir.</p> <p>-Aksaray'a gelen turistlerin çoğunluğu Kapadokya'ya düzenlenen turlar ile günü birlik olarak ziyaretler etmekte ve buradaki turistik hizmetlerden yararlanmamaları.</p>		
--	---	--	--

<p>-Aksaray'a gelen turistlere sunulacak hediyelik bir eşya unsurunun bulunmaması ve bu nedenle turizmin il ekonomisine pek katkısı bulunmamaktadır.</p> <p>-Ihlara Vadisi'nde bulunan küçük pansiyonların ve mevcut büyük otellerin ve seyahat acenteleri bulunmasına rağmen doluluk oranlarında bir sıkıntı yaşanmaktadır.</p> <p>-Aksaray ilinde bulunan dini değerlere sahip yapıtların restorasyon çalışmalarının yetersizliği ve düzensiz olması</p> <p>-Aksaray'da bulunan Sosyal tesis ve sosyal etkinliklerin yetersizliği.</p> <p>-Kastamonu'ya gelen turistlerin konaklama sürelerinin çok az olması ya da hiç olmaması.</p> <p>-Edirne'nin Uluslararası ulaşım yollarının kentin dışından geçmesi nedeniyle turistlerin konaklama yapmadan transit geçmeleri.</p> <p>-Edirne'de hava alanının olmayışı</p> <p>-Edirne'nin yerel yönetimler tarafından tanıtım çalışmalarına daha çok zaman ayrılmalı ve bu ilde turizm sürdürülebilir hale getirilmeli, pazarlama faaliyetleri desteklenmelidir.</p> <p>-Edirne'de bulunan konaklama, yiyecek-içecek işletmeleri inovasyona açık olmalı, kalifiye ve nitelikli personel çalıştırılmalıdır.</p> <p>-Kastamonu ilinin sahip olduğu eserin inanç turizmi bakımından ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtımına önem verilmesi gerekmektedir.</p> <p>-Kapadokya Hristiyan dini eserleri bakımından inanç turizmi merkezi olarak öneme sahip olmasına rağmen turizmden yeterince pay alamamaktadır.</p> <p>-Günümüzde kültür ve inançla ilgili değerlere daha çok dünyevi gözle bakan bir neslin oluşmaya başlaması, manevi değerlerin ve boyutun gençler arasında azalması.</p> <p>-Sosyal medyanın oluşturduğu etkisi yönünde, gençlerin daha fazla popüler kültüre uygun olan destinasyonları tercih etmeleri, inanç merkezlerine karşı tercihlerin az olması.</p> <p>-Kastamonu Üniversitesi'nin Şeyh Şaban-ı Veli Hz. Pir'i tanıtma araştırma konularında akademik çalışmalar anlamında yetersiz kalması,</p> <p>-Şeyh Şaban-ı Veli Hz. Pir Külliyesi avlusunda bulunan Asa suyu" sunumunun standartlaştırılmaması,</p> <p>-Kastamonu'da düzenlenen "Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli ve Kastamonu Evliyalarını Anma Haftası'nın dini bir şölen havasında gerçekleştirilememesi.</p> <p>-Hac organizasyonunda seyahat acenteleri ile Mekke'yi ziyaret eden hacıların "Fiyat ve Kolaylık" bakımından memnuniyetlerinin daha az olması.</p> <p>-Kastamonu'da çok eski zamanlara ait İslamiyet dışındaki dinî yapıların günümüzde yeteri kadar korunamaması.</p> <p>-Gökdelenlerin İstanbul'un doğal yapısını ve tarihi</p>		
--	--	--

	<p>görüntüsünü bozmuştur.</p> <p>-İstanbul özelinde ve Türkiye’de inanç turizmi konusu akademik çalışmalarda bugüne kadar yeterince çalışılmamıştır.</p> <p>-İzmir, çok eski bir tarihe ve önemli dini mekanlara sahip olmasına rağmen inanç turizmi açısından pek gelişme gösterememiştir.</p> <p>İzmir’deki inanç turizminin istenilen düzeye gelememesinin sebepleri tanıtım eksikliği, bilgi eksikliği, mekânsal sorunlar, hizmet sektörü ile ilgili sorunlar gösterilmektedir.</p> <p>-Emekli olanların helal turizmine katkı oranlarının çok düşük olması.</p> <p>-Helal konseptli konaklama tesislerinde devlet tarafından belirli bir standardizasyonun veya kriterin oluşturulmamasından dolayı bu kriterlerin veya standartların tüzel kişilerce belirlenmesi helal konseptli işletmeler arasında farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur.</p>		
Doktora	<p>-Antakya’nın inanç turizmi açısından tanıtım eksikliği bulunması.</p> <p>-Antakya’nın inanç turizmine yönelik pazarlanmasında faaliyetlerin yalnızca devlet organlarına bırakılması.</p> <p>-Hac seyahatleri doğru konumlandırılmamaktadır.</p>	3	2,8
Toplam		109	100

Tablo 21’de Türkiye’de inanç turizminin geliştirilmesine yönelik öneriler sıralanmaktadır. Bu önerilerin %89,4’ü yüksek lisans ve %10,6’sı doktora tezlerindeki ifadelerden elde edilmiştir. Türkiye’de inanç turizminin geliştirmesinde öne çıkarılan öneriler; inanç alanlarında alt yapı yetersizlikleri (konaklama, yiyecek ve içecek, tuvalet, alışveriş vb.) ortadan kaldırılmalı, inanç turizmi iç pazarda hareketlendirilmeli, Ayasofya’nın müze olması yanında ibadete de açılması, inanç eserleri için uygun restorasyon yapılması ve gelecek kuşaklar için korunması, yerel halkın inanç turizmi ve turistler konusunda bilgilendirilmesi, ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtım yapılması, inanç alanlarında güvenliğin sağlanması, inanç mekanlarında din görevlilerinin bulunmasını sağlama, turistlerden geri bildirimler alınması ve düzeltici önlemlere başvurulması, inanç temalı hediyelik eşyalar hazırlanması, profesyonel rehberlerin kullanılması, inanç turistlerinin konaklama süresini uzatabilecek faaliyetlerin artırılması ve turizm eğitimi veren kurumlardan destek sağlanması olmuştur.

Tablo 21: Türkiye’de İnanç Turizmi Geliştirilmesine Yönelik Önerilere İlişkin İçerik Analizi Bulguları

Tez Türü	İnanç Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Öneri İfadeler	Toplam	%
Yüksek Lisans	<p>-İnanç turizmi hareketi iç turizm pazarında hareketlendirilmelidir.</p> <p>-İznik Ayasofya Kilisesi’nin müze olarak kalmaya devam etmeli ancak burayı ziyaret eden yabancı turistlerin rahat bir şekilde ibadetlerini yerine getirmelerinin sağlanmasının uygun olacağı düşünülmektedir.</p> <p>-İznik Ayasofya Müzesi’nin bakımsız durumundan kurtarılarak orijinaline uygun şekilde restorasyonunun tamamlanarak ibadete uygun hale getirilmeli.</p> <p>-İznik ilinin dünya çapında ünlü olan çinisi ile inanç tur programları birleştirilmeli ve turistlerin ibadetlerini yaptıktan sonra İznik çinilerinin imalatı konusunda eğitim almaları sağlanmalıdır.</p> <p>-Mersin ilinde bulunan inanç çekim merkezlerinin bakım ve onarımlarının yapıldığında daha çekici hale geleceğinin düşünülmesi</p> <p>-Yerel halkın inanç turizmi hakkında bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve bu doğrultuda halka inanç turizmi hakkında seminer ve konferanslar düzenlenmeli.</p> <p>-Kültür ve turizm Bakanlığı ile işbirliği yapılarak inanç turizmüne yönelik merkezlerin tanıtımının yapılması.</p> <p>-İnanç turizmi destinasyonlarına yol gösterici levhalar, dini yapıtlar hakkında bilgi veren argümanların oluşturulması.</p> <p>-Mersin ilindeki inanç turizmüne yönelik hediyelik eşya üretimi yapılmalı ve satılmalı.</p> <p>-Diyarbakır’da sur kapılarının ulaşım düzenlemesine gidilmeli ve trafik rahatlatılmalıdır.</p> <p>-Sur içinde bulunan tarihi yapılara ulaşmak için güvenlik önlemleri sağlanmalıdır.</p> <p>-Diyarbakır’ın tanıtılmasında daha fazla bir kitleye ulaşmak için bilimsel ve teknolojik yöntemler kullanılmalı.</p> <p>-Gelenek ve göreneklerin de tanıtılması için festivaller düzenlenmelidir.</p> <p>-Demre’de turistler için daha düzgün restoranlar, barlar, kafeler ve alış-veriş merkezleri yapılmalı ve daha kalabalık turist kabilelerine hitap edecek oteller yapılmalı.</p> <p>-Noel Baba kilisesinin ve kaya mezarlarının tanıtımı iyi yapılmalı.</p> <p>-Birçok yönden değere sahip olan kültürel ve tarihi varlıklarımızın değerlerinin yitirilmemesi ve bu değer varlıklarımızın gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için korunmasında ve tanıtımında hassasiyet gösterilmeli.</p> <p>-Tarihi yapıların korunması konusunda halkın</p>	110	89,6

<p>bilinçlendirilmeli ve ilgisinin artırılması için halkın da korumaya katılımının sağlanması ve bu konuda bilgilendirilmelidir.</p> <p>-Eyüp'te Konaklama, hizmet, ticaret vb. alanlar için yer planlarının yapılması</p> <p>-Trafik, otopark ve ulaşım zorlukları giderilmeli</p> <p>-Kültür ve inanç turizmi açısından büyük bir öneme ve potansiyele sahip olan Eyüp'ün korunmasında, gerekli olan ekonomik ve sosyal destekler sağlanmalı.</p> <p>-Eyüp ile özdeşleşmiş "Eyüp oyuncakçılığı, çömlekçiliği, çiçekçiliği, vb. değerlerin yeniden canlandırılması sağlanmalı.</p> <p>-İzmir'deki restorasyon işlemleri tamamlanan kiliselere ve sinagoglara gerekli görülmesi durumunda bir din görevlisinin temin edilmesi.</p> <p>-İzmir'deki kilise ve sinagoglara ihtiyaç duyulması halinde turistler için dua yerleri eklenmeli.</p> <p>-Yahudilerin İzmir'e kolay ulaşım sağlayabilmeleri için İsrail'den İzmir'e direk uçuşlar konmalıdır.</p> <p>-Yahudilerin inançları gereği okunmuş et olarak bilinen "kosher" adını verdikleri yemeğin İzmir'deki sinagoglarda da temin edilebilmesi için girişimlerde bulunulmalıdır.</p> <p>-Tarsus'ta bulunan Aziz Pavlus Evinin Meryem Ana'nın Evinden sonra Hıristiyanlarca ikinci hac merkezi olarak ziyaret edilmesi.</p> <p>-Aziz Pavlus Evine yönelik tanıtım faaliyetleri artırılmalı.</p> <p>-Dini mekanları ziyaret etmek ve hacı olmak isteyen 3. yaş grubundaki turistler için uygun tanıtım faaliyetleri yürütülmelidir.</p> <p>-Mardin'de turizmi geliştirmek için tüm pazarlama unsurlarının bir arada, uyumlu bir şekilde ön plana çıkartılması ve bunun için de "bütünleşik pazarlama iletişimi faaliyetleri" ile kullanılmalıdır.</p> <p>-Bütünleşik pazarlama iletişimi" kapsamında öncelikle hedef kitle iyi belirlenmeli ve tüketici istekleri ve analizi yapılarak tüketicilerin görüşleri, istekleri ve özellikleri doğrultusunda pazarlama çalışmaları başlatılmalıdır.</p> <p>-Mardin'deki konaklama firmaları hizmet kalitelerini artırmalıdır.</p> <p>-Uluslararası tur operatörlerine yurtdışında, broşür, tanıtım ve promosyon ürünlerini dağıtmanın Mardin'in uluslararası alanda tanıtılmasına yarar sağlayacağı düşünülmektedir.</p> <p>-Karaman ili sahip olduğu inanç turizmi varlıklarıyla, yapıtlarıyla önemli bir inanç turizmi çekim merkezi olabilir.</p> <p>-Karaman'daki tarihi eserlerin restore edilerek günümüzde asli işlevi şeklinde kullanılmasa bile başka amaçlarda kullanılması bile yapıların korunmasını sağlayacaktır, örneğin "Çeşmeli Kilisesi"nin günümüzde toplantı, seminer,</p>		
--	--	--

	<p>sergi vb. amaçlarla kullanılması gibi.</p> <p>-Karaman'da konaklama tesislerinin çoğaltılması, rekreasyon alanlarının geliştirilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması, turizme yönelik restoran, kafe vb. mekânların açılması turizmin canlandırılmasına katkı sağlayacaktır.</p> <p>-Antakya'ya, gelen turistlerin konaklama sürelerinin uzatılması gerek ekonomik anlamda gerekse turistler ile yerel halk arasında oluşturulacak bağın güçlenmesine de olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.</p> <p>-Erzurum'daki inanç turizmi merkezlerinde gerekli alt yapı ve peyzaj çalışmaları yapılmalıdır.</p> <p>-Erzurum'da bulunan kümbet, türbe, kilise vb. dini mekanlar tespit edilerek gerekli restorasyon çalışmaları yapılmalıdır</p> <p>-Erzurum'daki inanç turizmi merkezlerinin Yerel Yönetimler ve Kültür Bakanlığı tarafından tanıtımı yapılmalıdır.</p> <p>-Türkiye'ye gelen turistlere daha iyi hizmet sunularak turistlerin üzerinde kalıcı ve bir etki bırakabilmek için profesyonel turist rehberlerine inanç turizmi alanında uzmanlık eğitimleri verilmelidir.</p> <p>-Seyahat acentalarının pazarlama faaliyetlerinde sektör içinde daha etkin olabilmeleri için turizm pazarlaması alanında, mesleki eğitime ve tecrübeye sahip kişilerin istihdam edilmesi önem arz etmektedir.</p> <p>-Düzenli olarak yapılan pazarlama araştırması acentaların fırsatları daha iyi değerlendirmelerini ve müşteriler tarafından tercih edilmelerini ve rakip firmalardan önde olmalarını sağlayacaktır.</p> <p>- Mevcut müşterilerin memnuniyeti, acentalara duyacakları güven olası yeni müşterilere kapı açacaktır.</p> <p>-Hac-Umre ibadetini yerine getirip dönen müşterilerin organizasyon ile ilgili memnuniyetlerini ölçmek için anket uygulaması, müşterilerin kendilerini özel hissetmesini sağlamalarına ve acentaya karşı olan bakışlarında ve izlenimlerinde olumlu yönde artış göstermesini sağlayacaktır.</p> <p>-Göbekli Tepe'nin daha iyi tanıtılabilmesi için yurtiçi ve yurtdışındaki büyük şehirlerde "Şanlıurfa Göbekli Tepe Günleri" başlığında özel tanıtım günleri, kongre, seminerler ve organizasyonlar düzenlenmeli, yurtdışında da tanıtımına önem verilmelidir.</p> <p>-Yerel yönetimler ve yöre halkı sahip oldukları turistik değerler açısından bilgilendirilmeli ve burada turizmi sürdürülebilir hale getirmeliler.</p> <p>-Rehberler birliği ve odalar tarafından "Göbekli Tepe" konulu seminerler düzenlenmeli turist rehberlerine uzmanlık eğitimi vermeli, böylelikle gelen turistler de Göbekli Tepe'nin tüm özellikleri ve değerleri hakkında anlaşılır ve net bir şekilde anlatılarak bilgi verilmesi sağlanmalı.</p> <p>- Bölge halkına istihdam sağlamak amacıyla bölgede yerel atölyeler kurularak hediyelik eşya üretimi, yöresel el</p>		
--	---	--	--

<p>sanatları, Göbekli Tepe konsepti içeren el işi ürünleri imalatı bölge halkına öğretilip, satılarak bölgesel kalkınmaya yarar sağlanmalıdır.</p> <p>-Batı Karadeniz Bölgesi'nde turizm altyapısı (su, kanalizasyon, elektrik) iyileştirmeler yapılmalı.</p> <p>-Dini yapılara ziyarete gelenler için gelen konaklama, yiyecek-içecek gibi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri tesisler inşa edilmeli.</p> <p>-Büyük kentlerden bu yörelere yönelik turların ve seyahat acentelerinin sayılarının artırılması sağlanmalıdır.</p> <p>-Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan tüm illerde turizm ve otelcilik eğitimi veren lise ve üniversitelerden yararlanılması.</p> <p>-Bölgede gerçekleştirilecek pazarlama faaliyetlerinde bir bütün olarak hareket edilerek bölgesel değerlerin ön plana çıkarılması ile varış noktalarının marka haline getirilmesi sağlanmalı.</p> <p>-Batı Karadeniz Bölgesinin güçlü yanlarından biri de yayla şenlikleri ve festivalleridir. Bu yayla şenlikleri ve festivallerin tanıtılmasıyla birer turizm ürünü haline dönüştürülebilir.</p> <p>-Midyat'ta alt-yapı eksikliği, sosyokültürel faaliyetler, turizm tesisleri eksikliği, profesyonel turizm rehberliği faaliyetleri çözüme kavuşturulmalı.</p> <p>-Alt-yapı kalitesinin geliştirilmesi ve eksikliklerin giderilmesi.</p> <p>-Midyat'ta var olan tüm turistik mekanların ve değerlerin ziyaret edilebilmesi tur güzergâhları oluşturulmalı ve seyahat acentalarının ve turların bu güzergâhları kullanmaları sağlanmalıdır.</p> <p>-Midyat'ta turistik güzergâhlardaki aydınlatma, otopark ve yön levhalarının tamamlanmalıdır.</p> <p>-Midyat'ta bulunan Yezidi köylerinde tarihi mekanların restore edilerek turizme kazandırılması sağlanmalı bunun için çalışmalar yapılmalıdır.</p> <p>-Hac ibadeti farz bir ibadet olduğu için, uygulaması rehberler eşliğinde ifa edildiğinden hac ve umre seyahatleri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kontrolünde yapılmalıdır.</p> <p>-Gençleri ve özellikle de öğrencileri kutsal mekanlara çekebilmek için özel turlar düzenlenmeli ve özendirilmeli, hac ve umre ibadetleri ile birlikte bu turlara gençler için çeşitli aktiviteler de eklenmelidir.</p> <p>-A gurubu seyahat acentaları emekli din görevlileri veya hac ve umre ibadetini ifası sırasında katılımcılara rehberlik yapabilecek kişilerle İnanç turları düzenlenmekte, bu tur acentalarının "Hac-Umre Tur Operatörü" belgesi almalarının zorunlu tutulması böylelikle bu dini organizasyonun kalitesi artırılacağı düşünülmektedir.</p> <p>-Kilis'te inanç turizminin yanı sıra diğer turizm</p>		
---	--	--

	<p>faaliyetlerinin de canlandırılması, tanıtılması ve turizme kazandırılması gerekmektedir.</p> <p>-Turizm İşletmelerin umreye katılanların dini hassasiyetlerini istismar etmemeli ve aldıkları ücretin karşılığını müşterilere hizmet ve programlarla vermelidirler.</p> <p>-Umre programlarında müşteri memnuniyeti önemsenmelidir.</p> <p>-GAP projesinin tamamlandığında ve çevre illerde var olan terör ve siyasi istikrarsızlıkların giderilmesi neticesinde Şanlıurfa ilinin Türkiye turizmine büyük bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.</p> <p>-Göbekli Tepe çevresinde turistler için turizm işletmeleri kurulmalı.</p> <p>-Konya’da yapılacak yatırımlar, tanıtımlar ve turizm odaklı çalışmalar sonucunda daha fazla yerli ve yabancı turistin bölgeye gelmesi sağlanabilir.</p> <p>-Şanlıurfa ve Konya’ da bulunan A grubu seyahat acentalarının sayısı artırılarak bu acentalar sayesinde uluslararası inanç turizmi rekabeti oluşturulmalı ve Konya ve Şanlıurfa’ya daha çok sayıda turistin gelmesi hedeflenmelidir.</p> <p>-Şanlıurfa ve Konya’ da inanç turizmi destinasyonlarına ulaşım olanakları ve seçenekleri artırılarak turistlerin daha uygun ve daha kolay şekilde çekim merkezlerine ulaşımı sağlanmalıdır.</p> <p>-Kilistra ve Göbeklitepe’de peyzaj çalışmaları tamamlanarak turizm işletmeleri tarafından butik otel tarzında konaklama işletmeleri açmalarına imkan sağlanmalıdır.</p> <p>-Türkiye’de bulunan inanç merkezlerinin çevre düzenlemeleri yapılmalı, ulaşım imkanlarında kolaylık sağlanmalı ve ziyaretçi sayılarını artırmak için turizm planlamaları yapılmalıdır.</p> <p>-Kutsal mekanlarda yaşanmakta olan sorunların en başında rehberlik hizmetlerinin eksikliğidir, bu eksikliğin “Dijital Rehber” kullanılarak çözüme kavuşturulması önerilir.</p> <p>-Türkiye inanç ve kültür turizmi bakımından zengin bir ülke olmasına rağmen, turizm gelirleri incelendiğinde inanç turizminden elde ettiği gelirin payı oldukça düşüktür. Bu nedenle bir an evvel ülke sahip olduğu turizm potansiyelini kullanarak inanç turizmini ön plana çıkartarak yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekerek inanç turizmden elde ettiği geliri artırmalıdır.</p> <p>-Turistik mekanlara alternatif ulaşım imkanları sunulmalı ve bu ulaşımın ücretsiz hale getirilmeli, ziyaret merkezlerine giden yol güzergahları üzerinde tabelalar yerleştirilerek ziyaretçilerin buralara kolayca ulaşması sağlanmalıdır.</p> <p>-Kahramanmaraş’ta bulunan turizm işletmeleri müşterilere sundukları hizmetleri değerlendirebilirler ve bu doğrultuda müşterilerinin tesislerden beklentilerini ve memnuniyetlerini</p>	
--	---	--

	<p>ölçmeliler.</p> <p>-Bilecik ilinin turizm altyapısı iyileştirilmeli.</p> <p>-Ulusal ve uluslararası fuarlara ve organizasyonlar Bilecik ilinin tanıtımı yapılmalı</p> <p>-Bilecik ilinin turizm faaliyetleri ve tanıtımı için bit logo oluşturulmalı ve internet ortamından da tanıtımı yapılmalı.</p> <p>-Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde eğitim gören turizm öğrencilerinin ilin turizm sektöründe daha etkin bir şekilde değerlendirilmeli.</p> <p>-Aksaray İlinde bulunan tarihi ve dini değerlere sahip eserlerin ve mekanların usulüne uygun şekilde temizliğinin ve onarımının yapılması,</p> <p>-Ihlara Vadisi, Güzelyurt ve Selime çevresinde balon turları düzenlenmeli.</p> <p>-Aksaray iline sadece kültür ve inanç turizmi kapsamında düzenlenen turların yanı sıra alternatif turizm çeşitlerini de içeren (Doğa Turizmi, Dağ Sporları vb. gibi) yeni turların düzenlenmeli.</p> <p>-Kastamonu'ya gelen ziyaretçilerin daha uzun bir süre Kastamonu ilinde kalmalarının sağlanabilmesi için alternatif aktivitelerin tertip edilmeli</p> <p>-Kastamonu'da inanç turizmi planlaması yapılarak yıl boyunca turizm faaliyetinden istifade edilebilmeli sürdürülebilir turizm haline getirilmeli.</p> <p>-Kastamonu'ya gelen Müslüman ziyaretçilerin yanı sıra diğer dinlere mensup olan kişilerin de inanç turizmi kapsamında gelmeleri sağlanmalı ve bu yönde faaliyetler geliştirilmeli.</p> <p>-Kastamonu'da bulunan turizm ve inanç turizmi bakımından yüksek değere sahip varlıkların görselliği ön plana çıkartılıp akılda kalıcı hale getirilmeli ve alt yapı çalışmalarına da önem verilmelidir.</p> <p>-Kastamonu'da "Şeyh Şaban-ı Veli (Hz. Pir) Külliyesi"ne gelen ziyaretçilere, Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli'nin, manevi iklimini, hayatını, öğütlerini, külliyenin içinde bulunan cami, türbe, konak ve asa suyu gibi varlıkları gelen ziyaretçilere içtenlikle, samimiyetle anlatacak gönüllü ya da ücret karşılığı sürekli olarak rehberler bulundurulmalı.</p> <p>-Kapadokya denildiğinde öncelikle akla "Nevşehir, Göreme, Ürgüp, Ihlara, Avanos" yöreleri ile sınırlı bir turistik bölge gelmektedir. Fakat Kapadokya'nın inanç turizmi bakımından çekiciliğini tespit etmek ve artırmak için bu bölge geniş çaplı ele alınıp araştırılmalıdır.</p> <p>Kapadokya bölgesinde bulunan hac yollarının, kiliselerin, azizler adına inşa edilen kiliselerin ve martir mezarlarının olduğuna inanılan yapıtların bulunduğu yerler ön plana çıkarılmalıdır.</p> <p>-Türkiye'de genç turistlere yönelik turistik çalışmalarda, inanç merkezli yerlerin de eklenmesi ve genç turistler</p>		
--	---	--	--

	<p>açısından değerlendirilmelidir.</p> <p>-İnancın sürdürülebilirliği ve gelecek nesillere aktarımında gençlerin kullanılması.</p> <p>-Mahalli ve yerel idareler, genç turistlerin katılabileceği organizasyonlar düzenlemeliler, gençlere yönelik kamp alanlarının yapılması ve alt yapısı iyileştirilmelidir.</p> <p>-Gençlere yönelik tanıtım ve rehberlik hizmetleri sunulmalıdır.</p> <p>-Kastamonu'ya yapılan bütün turların, buna kültür turları da dahil olmak üzere Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli'den başlatılmalıdır,</p> <p>-Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli'yi ve o dönemi ve değerlerini turistlere gönülden anlatacak rehberlerin bulundurulması tanıtım ve turist çekme açısından önemli olacaktır.</p> <p>-Büyükşehirlerde düzenlenen "Kastamonu Günleri"nde Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli ve inanç turizmi merkezlerinin tanıtımı sağlamak için dikkat çekici konseptlerde stant ve platform ve dokümanlar hazırlanmalı ve çalışmalar yapılmalıdır.</p> <p>-Türkiye'de hac-umre organizasyonu düzenleyen kurum ve kuruluşların bekârların ve gençlerin de hac ve umre seyahatine özendirerek çalışmalar yapmalıdırlar.</p> <p>-Hac ve umre organizasyonuna katılanlara Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB), Seyahat Acenteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi kurumlar tarafından bu süreçte seyahat edenlere geri dönüşlerde anket uygulaması yapılarak memnuniyetleri ölçülmelidir.</p> <p>-Kastamonu'ya günübirlik turların yanı sıra konaklamalı turların da daha sık gelmesi sağlanmalıdır.</p> <p>-İnanç turizmi kaynakları doğru bir şekilde tespit edilmeli ve sınıflandırılarak restorasyon, alt yapı ve tanıtım çalışmaları yapılarak inanç turizmine kazandırılmalıdır.</p> <p>--İzmir'de inanç turizmi ile kongre turizmini, üçüncü yaş turizmini, kültür turizminin birleştirilerek daha fazla turist çekilmesi amaçlanmaktadır.</p> <p>-İzmir'deki inanç turizmi faaliyetlerinin geliştirilebilme ve planlı bir şekilde yapılabilmesi için İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü koordinatörlüğünde "İzmir İnanç Turizmi Geliştirme Kurulu" kurulmalı ve inanç turizmine yönelik bütün faaliyetler bu kurul tarafından yürütülmeli ve takip edilmelidir.</p> <p>-İzmir'de inanç turizmiyle ilgili ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla profesyonel tanıtım araçları kullanılarak tanıtım faaliyetleri yürütülmelidir.</p> <p>-Helal turizm, toplumun doğal, tarihi ve kültürel değerlerinin korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin bilincin artıracağı düşünülmektedir.</p> <p>-Helal turizme katılanların genellikle evli ve çocuk sahibi olmaları çocuklar için özel havuzlar, çocuk tiyatroları, bebek</p>		
--	--	--	--

	<p>bakıcılığı ve oyun alanları oluşturulmalı.</p> <p>-Helal turizm konseptinde hizmet veren tesisleri tercih eden bayanlar ve erkekler için İslami kurallara uygun bir kıyafet yönetmeliği (kuralları) geliştirilmelidir.</p> <p>-Helal konseptli konaklama tesislerinde devlet tarafından belirli bir standardizasyonun veya kriterin oluşturulmamasından dolayı bu kriterlerin veya standartların tüzel kişilerce belirlenmesi helal konseptli işletmeler arasında farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu farklılığı ortadan kaldırmak için helal turizm konseptli tesislerine ilişkin kriterlerin ve denetimlerin devlet tarafından yapılması.</p>		
Doktora	<p>- Bütünleşik pazarlama iletişimi uygulanması için bir komite oluşturulmalı.</p> <p>-Hac seyahatleri, inanç amaçlı bir etkinlik olarak görülmeli.</p> <p>-İnanç turizminde zayıflıkların ortaya konulmasında paydaşlar büyük öneme sahiptir.</p> <p>-Yabancı yatırımcıların ilgisi çekilmeli.</p> <p>-Almanya, Fransa ve Suriye’de inanç turizmine yönelik tanıtımlar yapılması.</p> <p>-Hac seyahatleri doğru konumlandırılmalıdır.</p> <p>-Helâl konseptinde turizm hizmeti sunan işletmelerin sayısının artırılması.</p> <p>-Konaklama işletmelerinde helal turizm standartları oluşturulmalı.</p> <p>-Helal turizm konusunda bir ağ oluşturulmalıdır.</p> <p>-Tanıtma ve pazarlamada ortak iş birliği.</p> <p>-Personelin helal turizm konusunda eğitilmesi</p> <p>-Üniversitelerde helal turizme yönelik akademik çalışmaların yapılması teşvik edilmesi.</p> <p>-Kutsal mekanlar yurtiçinde ve yurtdışında tanıtılarak cazibe merkezi haline getirilebilir.</p>	13	10,6
Toplam		123	100

SONUÇ VE ÖNERİLER

Din, binlerce yıl öncesinden beri dünyanın en eski seyahat etme nedenleri arasında yer almıştır. İnsanlar kutsal saydıkları yerlere seyahat etmeyi inançları gereği çok önemli olarak görmüşlerdir. İnsanların bu seyahatlere bu denli önem vermelerinin en büyük nedeni ve motivasyon kaynağı ise “inanç” olmuştur. Dini öneme sahip kutsal mekanlarda minimum bir gece konaklamalı geçici seyahatlerin oluşturduğu ekonomik ve sosyal nitelik taşıyan olay ve ilişkiler bütünü ise “inanç turizmi” olarak değerlendirilmektedir (Karaman ve Usta, 2006: 473). Dini ortamlara bir turizm tipolojisi olarak kabul edilir dini nedenlere tamamen veya kısmen motive olan turistlerle ilişkilendirilmektedir (Kim ve Kim, 2019). Din, maneviyat, tarih ve kültür gibi nedenlerle dini gelen ziyaretçilerin beklentileri; keşif, ibadet, başkalarının ibadetini izlemek ve alışveriş gibi katılımcı etkinliklerde huzur, anlamlılık, tarihsellik ve eğlence gibi algılar etrafında şekillendirilmektedir (Bond vd., 2015).

Kültürel kaynaklardan yararlanan bir turizm çeşidi olan ve inançsal bir amaç gereği hareket etmeyi öngören inanç turizmi, son yıllarda ekonomik, politik ve bilimsel araştırmacıların dikkatini çeker hale gelmiştir. Özellikle dini açıdan önemli olarak kabul edilen yerlere (kutsal dağ, göl, dağ, bahçe ve ada gibi tabiat harikaları, dini temalı yapılar, dini amaçlı inşa edilmiş yapılar, dini olmayan alanlarda düzenlenen dini etkinlikler, Nelson Mandela'nın tutsak edildiği cezaevi gibi trajedi ve politik olaylarla ilişkilendirilmiş dini olmayan kutsallaştırılmış alanlar) yapılan ziyaretlerdeki göreceli artış, bilim adamları, hükümetler ve seyahat acentalarının inanç turizmine olan ilgisini artırmaktadır (Olçay ve Albuz, 2016; Okuyucu ve Somuncu, 2013).

Çeşitli dinlerdeki kutsal yerler için dini seyahat motivasyonları etrafında şekillenen inanç turizmi için bilimsel bilginin artması, dini turizm pazarını bölümlendirme adına önemli bir gereklilik olarak görülebilir. Çünkü pazarının artan dinamikleri, karmaşıklığı ve turizm işletmecilerinin bu piyasayı tipik olarak homojen olarak görmesi önemli sorunlar olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle dini yerlerin yöneticilerine, destekleyicilere ve işletmecilere bilimsel destek sağlanmalıdır.

Bununla birlikte bilimsel açıdan tüm ilerlemelere rağmen, çalışmalarının halen yeterli değildir (Drule vd., 2015).

Dünyada turizm kapsamında önemli bir varış noktası olan Türkiye destinasyonu için alternatif turizm türlerinden bir tanesi de inanç turizmidir. Bu anlamda inanç turizmine yönelik bilimsel çalışmalar, önemli bir gereklilik olarak görülebilir. Bu tez çalışması da bu düşünceden hareketle hazırlanmış bir araştırmadır. Türkiye’de 1996-2019 döneminde hazırlanmış olan lisansüstü tezlere bütüncül bir bakış açısı oluşturulmasını öngörmektedir. Bu çerçevede lisansüstü tezler; bibliyometrik analiz ve içerik analizi teknikleri kapsamında analiz edilmiş ve şu bilgi ve bulgulara ulaşılmıştır:

-İnanç turizmine yönelik lisansüstü tezlerin %94,1’inin yüksek lisans, %5,9’nun doktora tezinden oluşmaktadır.

-Lisansüstü tezlerin yıllara bazında kronolojik dağılımında 2019 yılı 12 tez (%24,6) ile öne çıkan dönem olmuştur. İkinci sırada 8 adet (%15,6) tezle 2017 yılı yer almıştır. Üçüncü sırada ise 5 adet yüksek lisans tezi (%9,8) ile 2014 yılı olmuştur. Bu bulgular kapsamında Türkiye’de inanç turizmine yönelik akademik araştırmaların 2014 yılından sonra popülerlik kazandığı söylenebilir.

-İnanç turizmi temalı lisansüstü tezlerin yayım diline göre dağılımında tezlerin tamamının (%100) Türkçe olarak hazırlandığı tespit edilmiştir. Bu durum Türkiye’deki inanç turizminin dünya genelinde tanınmasında önemli bir eksiklik olarak görülebilir ve üniversite anabilim dallarının inanç turizmine yönelik farklı yabancı dillerde tezler hazırlaması önerilebilir.

-İnanç turizmine yönelik olarak hazırlanan lisansüstü tezlerinin hazırlandığı üniversitelere türlere göre dağılımın en fazla çalışma yapan üniversiteler; Dokuz Eylül Üniversitesi (6), Gazi Üniversitesi (5) ve Kastamonu Üniversitesi (5) olarak belirlenmiştir.

-İnanç turizmine yönelik olarak hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin hazırlanmış olduğu enstitülere göre dağılımında Sosyal Bilimler Enstitüsü %98 oranla öne çıkan enstitü olmuştur. Fen Bilimleri Enstitüsü ise %2’lik oranla ikinci sırada yer almıştır.

-İnanç turizmine yönelik olarak hazırlanan lisansüstü tezlerin enstitü anabilim dallarına göre dağılımında ilk sırada 34 adet (%67) tez ile Turizm İşletmeciliği ABD/ Turizm İşletmeciliği Eğitimi ABD/ Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik ABD/ Turizm ve Otel İşletmeciliği ABD, ikinci sırada 7 adet tez (%15,7) ile İşletme ABD ve üçüncü sırada 2 adet tez (%3,9) ile Coğrafya Anabilim Dalı yer almıştır. Doktora tezlerinin 2 tanesi Turizm İşletmeciliği ABD ve 1 tanesi ise Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD kapsamında hazırlanmıştır.

-Hazırlanan inanç turizmi temalı lisansüstü tezlerin danışmanlarının akademik unvanına göre dağılımında Profesör unvanı akademisyenlerin denetiminde hazırlanan lisansüstü tezlerin 3 tanesi (%100) doktora ve 17 tanesi (%35,4) yüksek lisans tezidir. Doçent ünvanlı danışmaların gözetiminde hazırlanan 10 adet tez (%20,8) ile Doktor Öğretim Üyesi/Yardımcı Doçent Doktor danışmanlığında hazırlanan 21 tezin (%43,8) tamamı yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

-İnanç turizmine yönelik lisansüstü tezlerin sayfa sayılarında doktora tezlerinde 100-150 sayfa aralığında 1 adet (%33,3), 201-250 sayfa aralığında 1 adet (%33,3) ve 251-300 sayfa aralığında 1 adet (%33,4) hazırlandığı görülmüştür. Yüksek lisans tezleri ise 50-100 sayfa aralığında 11 adet (%22,9), 101-150 sayfa aralığında 22 adet (%45,8), 151-200 sayfa aralığında 9 adet (%18,7), 201-250 sayfa aralığında 4 adet (%8,6), 251-300 sayfa aralığında 1 adet (%2,0) ve 301-350 sayfa aralığında 1 adet (%2,0) tez olarak dağılmıştır. Bu bilgiler çerçevesinde doktora tezlerinin ortalama 100-300 sayfa aralığında hazırladığı ve yüksek lisans tezlerinin ise 100-150 sayfa arasında hazırlandığı söylenebilir.

-İnanç turizmine yönelik tezlerin tez başlıklarında yer alan referans kelimelerinde en çok kullanılan referans kelimesi, Tablo 9’da YÖK-UTM veri tabanına girilen “inanç turizmi”, “dini turizm” ve “helal turizm” referans kelimeleri çerçevesinde ulaşılan tez sayıları yer almaktadır. Tez başlıklarında en çok kullanılan referans kelimesi inanç turizmi (%92,2) olmuştur. Bu kelimeyi dini turizm (%3,9) ve helal turizm (%3,9) referans kelimeleri izlemiştir.

-İnanç turizmi temalı yüksek lisans tezlerin %62,2’sinde nicel, %22,3 nitel ve %2,2’sinin nicel-nitel yöntemde hazırlandığı tespit edilmiştir. Doktora tezlerinde ise nicel, nitel ve nicel-nitel yöntemler %33,3 oranlarında olmak üzere kullanılmıştır.

Lisansüstü tezlerin %13,3'ü ise teorik çalışma olarak hazırlanmış olup herhangi bir yöntem kullanılmamıştır.

-İnanç turizmi ekseninde hazırlanan tezlerde kullanılan veri toplama tekniklerinde %69,0 oranla en sık kullanılan veri toplam tekniği anket olarak ortaya çıkmıştır. Bu tekniği %11,9 ile yarı yapılandırılmış mülakat ve %9,5 oranla yapılandırılmış mülakat yöntemleri izlemiştir.

-İnanç turizme yönelik tezlerde verilerin toplanmasında başvuru alan veri kaynakları incelendiğinde ilk sırada inanç turizmine katılan yerli turistler %34,0 oranla yer almıştır. Yerel halk ise %27,3'lük oranla başvuru alan ikinci kaynak olmuştur. Diğer bir öne çıkan kaynak ise %13,7 ile seyahat acentaları olmuştur. Yabancı turistler ve turist rehberleri %2,3 ile en az başvuru alan veri kaynağı olmuştur. Oysaki yabancı turistler ve turist rehberleri inanç turizminde önemli dinamiklerdir. Bu veri kaynaklarına başvurulması önemli bir gerekliliktir.

-İnanç turizm temalı hazırlanmış lisansüstü tezlerde yer alan anahtar kelimelerde 47 adet olmak üzere "inanç turizmi" anahtar kelimesi ilk sırada yer almıştır. Bu anahtar kelimeyi "turizm" 24 adet, "destinasyon" 5 adet, "destinasyon pazarlaması", "Hac ve Umre", "Seyahat Acenta/Acentaları" ve "Kastamonu" anahtar kelimeleri 3'er adet olarak izlemiştir.

-İnanç turizme yönelik olarak hazırlanmış lisansüstü tezlerde yerli kaynak kullanımında 76-100 kaynak aralığı ilk sırada (%29,7), 51-75 kaynak aralığı ikinci sırada (%19,1) ve 0-50 ve 101-125 kaynak aralıkları %17,1 aralıklarla üçüncü sırada yer almıştır. Yüksek lisans tezlerinde göze çarpan yerli kaynak kullanımı %31,8 oranla 76-100 aralığında olurken doktora tezlerinde 0-50 kaynak, 51-75 kaynak ve 151 ve üzeri kaynak kullanımı olmuştur.

-İnanç turizme yönelik lisansüstü tezlerin yabancı kaynakça durumlarında yüksek lisans tezlerinde 0-25 aralığı ilk sırada (%72,7) ve 26-50 aralığı ikinci sırada (%11,3) yer almıştır. Doktora tezlerinde ise yabancı kaynak kullanımı %67,8 oranla 101 ve üzeri aralığında şekillenmiştir. Bu sonuçlar kapsamında özellikle yüksek lisans tezler için yabancı kaynak kullanımının yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Türkiye'de alternatif bir turizm çeşidi olarak gelişmeye başlayan inanç turizminde

dünyada rekabetçi bir konum oluşturabilmek için daha fazla yabancı kaynağın taranması ve bilgilerin Türkiye destinasyonuna taşınması önemli bir gereklilik olarak görülebilir. Bu çerçevede danışmanların öğrencilerini yabancı kaynak kullanmaya teşvik etmesi gerekmektedir.

-Türkiye açısından inanç turizminin önemine yönelik tez ifadelerin %94,4'ü yüksek lisans ve %5,6'sı doktora tezlerinden sağlanmıştır. Bu ifadeler; dinlerin doğduğu alanlara yakınlık, üç önemli Semavi olan İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik eserlerinin varlığı, Hristiyanlık dinine yönelik dokuz adet Hac merkezinin bulunması, İslamiyet dini için 200, Hristiyanlık dini için 134, Musevilik dini için 17 ve diğer dinler için 5 adet önemli ziyaret merkezinin bulunması, Mardin'in, Süryanilerin dini merkezi durumunda olması, Türkiye'ye kolay ulaşılabilirlik, konaklama tesislerinin ve insan kaynaklarının yeterliliği olarak şekillendiği tespit edilmiştir.

-Türkiye açısından inanç turizmine yönelik sorunlara ilişkin tez ifadelerin %97,2'si yüksek lisans ve %2,8'i doktora tezlerinde yer almaktadır. İnanç turizminin yönelik sorunlar; alt yapı yetersizliği, güvenlik sorunu, yerel halkta inanç turizmi konusunda bilinç eksikliği, yabancı dil bilen personel yetersizliği, seyahat acentalarının tur planlaması hataları, inanç merkezlerinde çevre temizliğinin yetersizliği, tanıtım eksikliği, kalifiye personel yetersizliği, inanç turizmi konusunda turistleri bilgilendirebilecek rehber eksikliği, inanç merkezlerindeki yönlendirme tabelalarının yeterli olmaması, inanç merkezleri yakınında turistlere hizmet sunabilecek işletmelerin yetersizliği ve inanç turizmine yönelik akademik çalışmaların azlığı olarak sıralanmaktadır.

-Türkiye'de inanç turizminin geliştirilmesine yönelik önerilerin %89,4'ü yüksek lisans ve %10,6'sı doktora tezlerinden elde edilmiştir. Türkiye'de inanç turizminin geliştirmesinde öne çıkarılan ifadeler; inanç alanlarında alt yapı yetersizlikleri (konaklama, yiyecek ve içecek, tuvalet, alışveriş vb.) ortadan kaldırılmalı, inanç turizmi iç pazarda hareketlendirilmeli, Ayasofya'nın müze olması yanında ibadete de açılması, inanç eserleri için uygun restorasyon yapılması ve gelecek kuşaklar için korunması, yerel halkın inanç turizmi ve turistler konusunda bilgilendirilmesi, ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtım yapılması, inanç alanlarında

güvenliğin sağlanması, inanç mekanlarında din görevlilerinin bulunmasını sağlama, turistlerden geri bildirimler alınması ve düzeltici önlemlere başvurulması, inanç temalı hediyelik eşyalar hazırlanması, profesyonel rehberlerin kullanılması, inanç turistlerinin konaklama süresini uzatabilecek faaliyetlerin artırılması ve turizm eğitimi veren kurumlardan destek sağlanması biçiminde sıralanmıştır.

İnanç turizmi kapsamında hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analiz ve içerik analizi kapsamında değerlendirilmesi çerçevesinde gelecekteki benzer çalışmalar için şu öneriler sunulmuştur:

-İnanç turizmine yönelik tezlerin büyük çoğunluğu yüksek lisans tezidir. Doktora tezleri göreceli olarak artırılmalıdır.

-İnanç turizmi tezleri çoğunlukla Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı kapsamında hazırlanmıştır. Farklı disiplinlerde de (Temel İslam Bilimleri, Etik Değerler, Sanat Tarihi, Coğrafya, Tarih) inanç turizminin çalışılması teşvik edilmelidir.

-Alternatif turizm geliştirme, tanıtım, imaj, pazarlama, hizmet kalitesi, etkinlik geliştirme, koruma ve farkındalık oluşturma amaçları ekseninde şekillenen inanç turizmi tezleri turist beklentileri yönüyle çalışılmalıdır.

-Lisansüstü tezler için birincil verilerin toplanmasında çoğunlukla yerel kaynaklara (yerli turistler, yerel yöneticiler, yerel halk) başvurulmuştur. Yabancı turistler ve turist rehberlerinden veri sağlayan test sayısı oldukça sınırlıdır. Gelecekte hazırlanacak tezlerde yabancı turistlerden hareket edilmesi, Türkiye'deki inanç turizminin gelişimine katkı sağlayabilecektir. Özellikle doktora tezlerinde bu durum öne çıkarılmalıdır. Çünkü, yabancı turistler ve turist rehberleri inanç turizminde önemli dinamiklerdir.

Bu tez çalışmasında Yükseköğretim Merkezi Ulusal Tez Merkezinin veri tabanında yer almakta olan inanç turizmine yönelik tezler, bibliyometrik ve içerik analizi kapsamında incelenmiştir. Gelecekte inanç turizmine yönelik lisansüstü tezlerin uluslararası nitelikteki tezlerin yayımlanmış olduğu "Proquest Dissertation" veri tabanının analiz birimi olarak kullanılması ve sonuçlarının bu tez çalışması ile mukayese edilmesi inanç turizmi literatürüne farklı bir bakış açısı oluşturabilir.

KAYNAKÇA

- Abbate, C. S. ve Nuovo S. F. (2013). Motivation and personality traits for choosing religious tourism. A research on the case of Medjugorje. *Current Issues in Tourism*, 16(5), 501-506.
- Al, U. ve Coştur, R. (2007). Türk Psikoloji Dergisi'nin Bibliyometrik Profili. *Türk Kütüphaneciliği*, 21 (2), 142-163.
- Amaro, S., Antunes, A. ve Henriques, C. (2018). A closer look at Santiago de Compostela's pilgrims through the lens of motivations. *Tourism Management*, (64), 271-280.
- Aslantürk, Y., Altınöz, Ö., Bülbül, S. ve Güral, F. N. (2013). İnanç turizmi ile ilgili Türkiye'de yapılan akademik çalışmaların incelenmesi. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance Proceedings*, Konya, 9-12 May.
- Avcı, M. (2019). Vuslatının 450.Yıldönümünde Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli Yılı (Fikri, Teklifi ve Çabası Serüveni), Ankara: Ses Reklam ve Matbaacılık Ltd.
- Ayaz, N. (2015). Milli Eğitim Şurası kararlarında mesleki eğitimin düşünsel yapısı ve turizm eğitimi. *Turizm Akademik Dergisi*, 2(2), 45-57.
- Ayaz, N., Eren, M. ve Kaçar, F. (2017). Helal turizm ve rehberlik hizmetleri. *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, 1(2), 64-77.
- Ayaz, N. ve Türkmen B. M. (2018). Yöresel yiyecekleri konu alan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 2(2), 22-38.
- Ayaz, N. ve Gökgöz, B. (2019). Türkiye'deki seyahat acentalarının vizyonları üzerine bir içerik analizi çalışması. *Econder I. Uluslararası İktisat, İşletme ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri E-Kitabı* (s.714-727), Karabük, 18-20 Ekim.

- Beckford, J. A. (1994). Religion. W. Outhwaite ve T. Bottomore (Eds), *The Blackwell Dictionary of 20 th Centruy Social Thought* (p.534-589), Oxford: Blackwell Publishers.
- Bond, N., Packer, J. ve Ballantyne, R. (2015). Exploring visitor experiences, activities and benefits at three religious tourism sites. *International Journal of Tourism Research*, 17(5), 471-481.
- Campo, J. E. (1998) "American pilgrimage landscapes," *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 558: 40–56.
- Cohen, E. (1992). Pilgrimage Centers: Concentric and Excentric. *Annals of Tourism Research* 19: 33–50.
- Collins-Kreiner, N. (2010). The geography of pilgrimage and tourism: Transformations and implications for applied geography. *Applied Geography* 30(1), 153-164.
- Digance, J. (2003). Pilgrimage at contested sites. *Annals of Tourism Research* 30(1), 143-159.
- Drule, A., Băcilă, M. F., Ciornea, R. ve Chiş, A. (2015). Segmenting visitors encountered at sacred sites based on travelling motivations and constraints. *Current Science*, 109(2), 265-269.
- Eidelman, B. M., Fakhrutdinova, L. R., Bunakov, O. A., Gabdrakhmanov, N. K. ve Grigorieva, E. V. (2017). Religious tourism in the tourism system. *Revista San Gregorio*, 20(Special Edition), 96-103.
- El-Gohary, H. (2016). Halal tourism, is it really Halal? *Tourism Management Perspectives*, 19(2016), 124-130.
- Erbaş, A. (2002). İslam dışı dinlerde hac. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya, 4(5), 97–122.
- Eykay, İ., Dalgın, T. ve Çeken, H. (2015). İnanç turizmi potansiyeli açısından Antakya'nın değerlendirilmesi. *Journal of Life Economics*, 2(2), 59-74.
- Gannon, M. J., Baxter, I. W. F., Collinson, E., Curran, R., Farrington, T., Glasgow, S., Godsman, E. M., Gori, K., & Jack, G. R. A. (2017). Travelling for Umrah:

- destination attributes, destination image, and post-travel intentions. *The Service Industries Journal*, 37(7-8): 448-465.
- Gisbert, R. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 51-67.
- Güç, A. (2003). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Gül, İ. ve Sezerel, H. (2019). Helal turizmin yerli alanyazındaki dayanaklarının tartışılması. O. Emir (Editör), 20. *Ulusal-4. Uluslararası Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı* (s.887-892), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Gürbüz, S. ve Aydın, B. O. (2018). İslami inanç destinasyonlarının tanıtımında Youtube videolarının kullanımı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 539-568.
- Güzel, Ö. (2010). Turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında yeni bir dinamik: inanç turizmi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(2) 87-100.
- Harris, H. (2001). Content analysis of secondary data: A study of courage in managerial decision making. *Journal of Business Ethics*, 34(3), 191-208.
- Henema, U. N. ve Sifolo, P. P. S. (2018). Religious Tourism in South Africa: Challenges, Prospects, and Opportunities H. El-Gohary, D. J. Edwards ve R. Eid, (Eds), *Global Perspectives on Religious Tourism and Pilgrimage* (p. 104-128), USA: IGI Global.
- <https://cemalakin.wordpress.com/2016/04/26/inanc-turizminde-dunya-ve-turkiye-destinasyonu/> [Erişim Tarihi: 26.12.2019].
- <http://www.globusfaith.com/Faith/Benefits/>, [Erişim Tarihi: 24.12.2019].
- <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF679A66406202CCB0199F0C581E769F43>, Erişim Tarihi: 19.10.2008
- <https://www.milligazete.com.tr/haber/2569230/turkiyede-gezilecek-en-onemli-10-cami> [Erişim Tarihi: 26.12.2019].
- https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=71622 [Erişim Tarihi: 21.12.2019].

- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/yasalUyari.jsp> [Erişim Tarihi: 17.12.2019].
- <https://www.dunyaatlasi.com/dunyadaki-en-populer-10-din/>: [Erişim Tarihi: 24.12.2019].
- <https://www.ensonhaber.com/galeri/dunyada-en-yaygin-10-din#2> [Erişim Tarihi: 24.12.2019].
- <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9952/inanc-turizmi-ve-illerde-yer-alan-onemli-eserler.html> [Erişim Tarihi: 25.12.2019].
- Hughes, K., Bond, N. ve Ballantyne, R. (2013). Designing and managing interpretive experiences at religious sites: Visitors' perceptions of Canterbury Cathedral. *Tourism Management*, (36), 210-220.
- Jackowski, A. ve Smith, V. (1992) Polish pilgrim-tourists. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 92-106.
- Jafari, J. (2000). *Encyclopedia of Tourism*. London, GBR: Routledge.
- Karaman, S. ve Usta, K. (2006). İnanç Turizmi Açısından İznik ve Bir Uygulama Çalışması, *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Kongre Bildiri Kitabı* (s.473-489), Balıkesir, 20-22 Nisan.
- Karaman, S., Demirkol Ş. ve Şahin S. (2008). İnanç turizmi. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler), *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi* (s.209-238), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kim, B. ve Kim, S. (2019). Hierarchical value map of religious tourists visiting the Vatican City/Rome, *Tourism Geographies*, 21(3), 529-550.
- Koçoğlu C. M., Bakkaloğlu, F. ve Acar, A. (2019). Yerel halkın inanç turizmine yönelik bakış açılarının demografik özelliklere göre değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(Ek Sayı), 124-131.
- Kozak, M. A., Kozak, N. ve Kozak, M. (2010). *Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Kurnaz, H. B. (2013). İnanç turizmi kapsamında Hac ve Umre organizasyonu yapan seyahat acentalarının pazarlama faaliyetlerinin incelenmesi: A grubu acentalara yönelik bir uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Mokhlis, S. (2009). Relevancy and measurement of religiosity in consumer behavior research. *International Business Research*, 2(3), 75-84.
- Okuyucu, A. ve Somuncu, M. (2013). Türkiye’de inanç turizmi: Bugünkü durum, sorunlar ve gelecek. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance Proceeding* (s.627-643), Konya, 9-12 Mayıs.
- Olçay, A. ve Albuz, N. (2016). İnanç turizmi ve Türkiye’nin tanıtımına katkısı. M. Özdemir (Ed.), *Uluslararası Tanıtımda Medya ve Türkiye* (s.197-229), Bursa: Dora Basım-Yayın.
- Özel, Ç. H. ve Kozak, N. (2012). Turizm Pazarlaması Alanının Bibliyometrik Profili (2000-2010) ve Bir Atıf Analizi Çalışması. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 715-733.
- Özgen, N. (2012). Siirt’in inanç turizmi mekânları: Ziyaret (Veysel Karani) ve Tillo (Aydınlar) örnekleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(27), 251-272.
- Özşahin, E. (2012). İnanç turizmi ve jeomorfoloji ilişkisine bir örnek: Mekke (Suudi Arabistan), *Akademik Bakış Dergisi*, (32), 1-16.
- Rojo, D. M. (2007). Religious tourism: The way to Santiago. Unpublished Master’s Thesis, Bournemouth University. UK.
- Rountree, K. (2002) “Goddess pilgrims as tourists: inscribing their body through sacred travel,” *Sociology of Religion* 63(4): 475–496.
- Ruiz-Real, J. L., Uribe-Toril, J., Valenciano J. D. P. ve Gázquez-Abad, J. C. Worldwide research on circular economy and environment: A bibliometric analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(2699), 1-14.

- Shackley, M. (2001). *Managing Sacred Sites: Service Provision and Visitor Experience*, London: Continuum.
- Sinanoğlu, M. (1999). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Tala, M. L ve Padurean. A. M. (2008). Dimensions of religious tourism. *Amfiteatru Economic Towards Business Excellence*, Numer Special: Noiembrie 2008, 242-253.
- Tapur, T. (2009). Konya ilinde kültür ve inanç turizmi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 473- 492.
- Terzidou, M., Scarles, C. ve Saunders, M. N. K. (2017). Religiousness as tourist performances: A case study of Greek Orthodox pilgrimage. *Annals of Tourism Research*, (66), 116–129.
- Timothy, D. ve Olsen, D. (2006). *Tourism and Religious Journeys*. London-New York: Routledge.
- Türker, N. ve Akça, E. (2019). Dini mekanları ziyaret eden turistlerin seyahat motivasyonları: Kastamonu ilinde bir uygulama. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 111-132.
- UNWTO. (2008). International Conference on Tourism, Religions and Dialogue of Cultures, Cordoba, Spain, 29–31 October 2007. Madrid: World Tourism Organization.
- UNWTO (2018). *UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition*. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876> [Erişim Tarihi: 25.12.2019].
- Usta, K. M. (2005). İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wang, W., Chen, J. S. ve Huang, K. (2016). Religious tourist motivation in Buddhist Mountain: The case from China. *Asia Pacific Journal of Tourism Research* 21(1), 57-72.

- Yağmur, Y., Ehtiyar, R. ve Aksu, A. (2019). Evaluation of halal tourism in terms of bibliometric characteristics. *Journal of Islamic Marketing*, www.emeraldinsight.com/1759-0833.htm [25.12.2019].
- Yılmaz, G. (2017). Restoranlarda Bahşış ile İlgili Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14 (2), 65-79.
- Yılmaz, G., Erdiñ, B. ve Küçükali, S. (2013), İnanç Turizmi Çerçevesinde Antalya Destinasyonunun İncelenmesi: Dinler (Hoşgörü) Bahçesi Örneđi. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance*, Konya 9-12 Mayıs.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de İnanç Turizmi Kapsamındaki İller ve Eserler.....	30
Tablo 2: Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı.....	46
Tablo 3: Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı	46
Tablo 4: Lisansüstü Tezlerin Yayım Diline Göre Dağılımı.....	47
Tablo 5: Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı.....	47
Tablo 6: Lisansüstü Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı	49
Tablo 7: Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı	49
Tablo 8: Lisansüstü Tezlerin Tez Danışmanının Akademik Unvanına Göre Dağılımı	50
Tablo 9: Lisansüstü Tezlerin Sayfa Sayılarına Göre Dağılımı	51
Tablo 10: Lisansüstü Tezlerin Arama Referans Kelimelerine Göre Dağılımı	51
Tablo 11: Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı	52
Tablo 12: Lisansüstü Tezlerin Veri Toplama Tekniklerine Göre Dağılımı.....	52
Tablo 13: Lisansüstü Tezlerin Veri Toplama Kaynaklarına Göre Dağılımı.....	53
Tablo 14: Lisansüstü Tezlerin Kullanılan Anahtar Kelimelere Göre Dağılımı.....	53
Tablo 15: Lisansüstü Tezlerin Yerli Kaynak Kullanımına Göre Dağılımı.....	55
Tablo 16: Lisansüstü Tezlerin Yabancı Kaynak Kullanımına Göre Dağılımı.....	56
Tablo 17: İnanç Turizmine Yönelik Tezlere İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizi	57
Tablo 18: Türkiye’de İnanç Turizmi Açısından Öne Çıkartılan İllere Yönelik İçerik Analizi Bulguları.....	58
Tablo 19: Türkiye’nin İnanç Turizmi Açısından Önemine Yönelik İçerik Analizi Bulguları	59

Tablo 20: Türkiye’de İnanç Turizmine Yönelik Sorunlara İlişkin İçerik Analizi Bulguları	67
Tablo 21: Türkiye’de İnanç Turizmi Geliştirilmesine Yönelik Önerilere İlişkin İçerik Analizi Bulguları.....	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dünya Geneli Dinler Dağılımı	21
Şekil 2: Uluslararası Turizme Katılma Nedenleri	28
Şekil 3: Bibliyometrik Analiz Aşamaları	45

ÖZGEÇMİŞ

Turgutlu, 1982 doğumlu olan Mehmet EREN, orta öğrenimini İzmir’de tamamlamıştır. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Safranbolu Meslek Yüksek Okulu Turizm Rehberlik Bölümü’nde önlisans, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü’nde lisans mezuniyet derecesi almıştır. 2004-2010 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapmıştır. 2010 yılı itibariyle Karabük Üniversitesi’nde Bilgisayar İşletmeni olarak çalışmaktadır. 2015 yılı güz döneminde Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı bünyesinde yüksek lisans eğitimine başlamıştır.